

KOROŠKI

svžinar

GLASILO RAVENSKIH ŽELEZARJEV

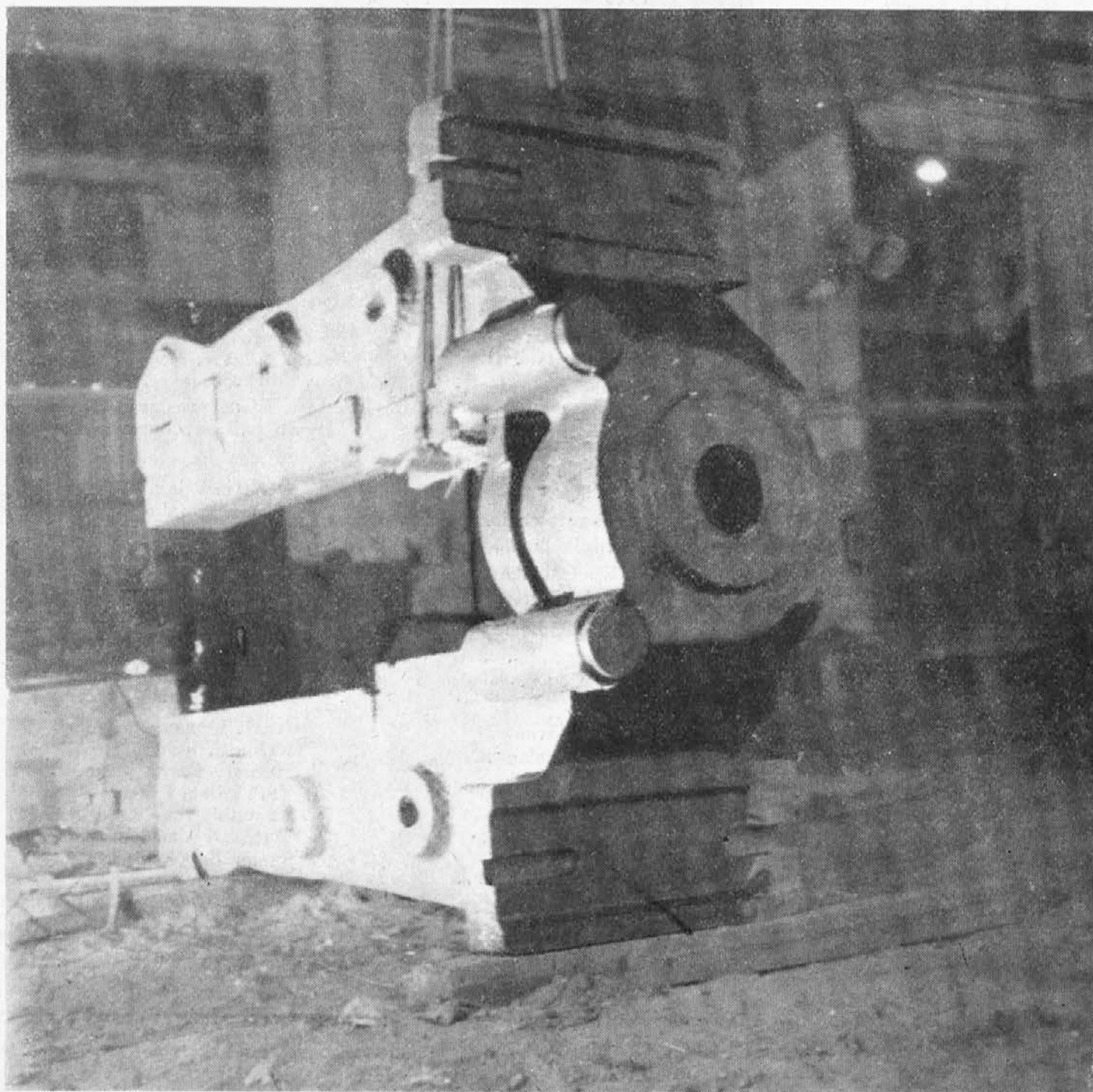
Leto IV.

Ravne na Koroškem, 1. maja 1954

Štev. 3-4

1. maj:

- borbeni pogled nazaj
- izlet v naš prelepi kraj

21-tonsko stojalo za valjaro Nikšič

izdelek ravenških livarjev (ulito v sintetični pesek)

Delavski parlament in izvršni organ železarne

DELAVSKI SVET IN UPRAVNI ODBOR

Dne 17. aprila je bil pri Železarni Ravne izvoljen nov delavski svet — to je četrti po zaporedju od datuma prevzema tovarne in začetka delavskega upravljanja.

Od 106 kandidatov so bili iz posameznih obratov izvoljeni naslednji tovariši in tovarišice.

SM-peči:

1. Ivartnik Ivan
2. Rus Jože
3. Črešnik Jože
4. Dobovišek ing. Milan
5. Popič Franc

El-peč:

6. Hanuš Adolf II
7. Razgoršek Avgust

V. F. peči:

8. Janet Ludvik
9. Dornik Rudolf

Priprava vložka:

10. Lečnik Rudolf

Livarna:

11. Izak Ljudmila
12. Čevnik Marija
13. Turk Silvo
14. Žnidar Janez
15. Ferk Otmar
16. Filip Ivan
17. Čapelnik Anton
18. Krivograd Miran
19. Lasnik Hinko
20. Pisar Stanko

Čistilnica:

21. Štukovnik Zofka
22. Mlinarič Franc
23. Kret Jože
24. Pepevnik Ivan
25. Prašnički Jožef

Valjarna:

26. Slanič Anton
27. Kamnik Franc I
28. Slanič Filip
29. Radušnik Anton
30. Krivograd Franc III
31. Štekl Franc

Kovačnica — težka in lahka

32. Matvoz Štefan
33. Slemnik Viktor
34. Ravnjak Slavko
35. Zavolavšek Karel
36. Bajc Alojz
37. Anderlič Drago

Mehanična delavnica:

38. Čargonja Jožef
39. Čivnik Ivan
40. Strmčnik Ivan
41. Večko Antonija
42. Pori Franc II
43. Harnold Pavel
44. Vehovar Anton
45. Uršnik Franc III
46. Mezner Franc I
47. Godec Anton
48. Kokal Štefan
49. Večko Alojz I
50. Tevž Jože

Delavski svet je posvetil delovni varnosti vso pozornost, zato prvi uspehi niso izostali. Slika z enega zadnjih zasedanj naše delavske uprave.

Strojni remont:

51. Doberšek Jože
52. Hromc Stanko
53. Breznik Anton

Vzmeti in kalilnica:

54. Gradišek Ivan
55. Erjavec Ivan II

Kotlarna, generatorji, žerjav:

56. Ivartnik Ferdo

Elektro obrat:

57. Cesar Pavel
58. Hecl Jože

Razvrščevalnica in postaja:

59. Brodnik Ignac

Skladiščna služba:

60. Mihelač Peter

Gradbeni oddelek:

61. Šteharik Štefan
62. Večko Alojz III

Promet:

63. Močnik Ivan
64. Mikeln Valentin

Uprava in splošni oddelek:

65. Šumer Betka
66. Šipek ing. Mitja
67. Homan Jože
68. Volčanšek Bogomir

Modelna mizarna:

69. Kranjc Rudolf

Laboratorij:

70. Leskovec Mara

Kapitalna izgradnja:

71. Šater Jože

Met. ind. šola:

72. Erjavec Mirko

Za predsednika novega delavskega sveta je bil na prvem zasedanju izvoljen tov. Mirko Erjavec.

Na istem zasedanju je delavski svet izvolil tudi nov upravni odbor, in sicer:

člani:

- Dobovišek ing. Milan, topilnica
Hromc Stanko, remont
Kokal Štefan, mehanična
Krivograd Miran, livarna
Slanič Anton, valjarna
Slemnik Viktor, kovačnica
Šipek ing. Milan, OTK
Žnidar Janez, livarna
Klančnik Gregor, direktor

namestniki:

- Ivartnik Ivan, topilnica
Krivec Viktor, promet
Harnold Pavel, mehanična
Turk Silvo, livarna
Kamnik Franc I, valjarna
Matvoz Štefan, kovačnica
Šumer Betka, uprava
Ferk Otmar, livarna
in namestnik po služb. dolžnosti

Za predsednika upravnega odbora je bil na prvi seji izvoljen tovariš Janez Žnidar.

Vkljub temu, kar smo napisali zadnjič o pomenu muzejske dejavnosti v našem kraju ter o pričetku dela na pomembni kulturni ustanovi — Delavskem muzeju na Ravnah —, se je med nami našel človek, ki je pobral z znamenitega prvega zunanjšega simbola — repača — v parku pri gimnaziji železne detaľje in jih prodal kot staro železo za svojo osebno korist.

Mi tu nočemo več govoriti — in če bo tako razumevanje, tudi ne več delati.

Boris Florjančič:

Na osnovah poštenosti

(Nadaljevanje potopisa naših pruktikantov po Švedskem)

V prejšnji številki sem opisal naše potovanje do prihoda na Švedsko, kamor smo šli zato, da bi si v železarni Smedjebacken ogledali načine dela za naše pridobitve. Seveda pa smo imeli pri tem tudi prednost, da smo spoznali naše kolege železarje severnih dežel. Že s tem smo v praksi pokazali, da smo na cilj Zdrženih narodov, ki si že vsa leta prizadevajo zblížiti človeštvo, poglobiti sodelovanje vseh ljudi — brez ozira na narodnost in vero — ter na ta način zmanjšati prepade, ki človeštvu niso bili in ne bi bili v korist.

Z delom v tej praksi pa smo hoteli pokazati in smo pokazali, da si moremo zaslužiti stroške prakse sami, ne da bi bilo treba državi plačati dragocenih deviz, katere naša domovina potrebuje za nabavo strojev in drugega blaga iz inozemstva.

Smatramo za prav in potrebno, da se na tem mestu tudi zahvalim upravnemu odboru železarne, ki je odobril naše potovanje in tako dal možnost cenene prakse. Kakor mi je znano, so hodili praktikantje do sedaj v inozemstvo ali na stroške tovarn ali pa na stroške pomoči Zdrženih narodov. Naša praksa je bila torej za nas najcenejša.

Na tem mestu pa se moramo zahvaliti tudi in predvsem upravi železarne Smjedjebacken, posebno pa še inženirsko-tehniškemu vodstvu, ki je našim fantom šlo v vseh ozirih in povsod na rok.

Preden preidem k sami stvari, omenjeni v naslovu tega sestavka, bi povedal nekaj na splošno o Švedski. Švedska ima ustavno monarhijo. Uradni naziv države je »Sverige«. Ta država ima sedaj okrog 7 milijonov prebivalcev. Največje mesto je Stockholm, ki ima z okolico milijon ljudi — torej prebiva sedmina vseh prebivalcev v glavnem mestu države. Drugo največje mesto je Göteborg, ki ima okrog 300.000 prebivalcev.

Švedska je dežela stoterih jezer; največje med njimi je jezero Vänern s površino 5550 kvadratnih kilometrov. Najvišji vrh na Švedskem je visok 2123 m, največji otok je Gotland s 3000 km² površine. Najdaljša reka je Klarälven in je dolga 720 km. Celokupna površina Švedske znaša 449.000 km², od tega je preko 38.000 km² jezer. Dolžina švedskih obal znaša 7624 km. Lega dežele je med 55 in 69 vzporednikom.

Mesto Smjedjebacken leži na 60 vzporedniku in je oddaljeno okrog 190 km od glavnega mesta Stockholma in ima okrog 4000 prebivalcev. Kraj leži ob 24 km dolgem jezeru.

Smedjebacken je prijazno naselje, ki se je posebno v zadnjih letih močno razvilo. Vse pritlične in vse enonadstropne hiše so grajene izključno iz lesa. So pa tako skrbno vzdrževane, da marsikdo ne opazi, da so iz lesnega gradbenega materiala. Zidani so samo veliki bloki.

V kraju je kakih 40 različnih trgovin, tako da se lahko vsakdo oskrbi s potreb-

ščinami v najbližji okolici. Trgovine so delno privatne, delno pa so to tako imenovani kooperativi (konzumi). Coop-trgovine služijo predvsem tudi zato, da se vzdržuje raven cen. Konkurenca je precejšnja in se vrstijo zelo pogosto reklamne razprodaje. Najbolj so se našim fantom dopadle tiste vrste trgovin, ki delajo z najmanjšimi stroški na način samopostrežbe. Ljudem se namreč zaupa, da si v trgovini izberejo vse, kar želijo s polic, sami. Kar so izbrali in nabrali, dajo v košarice ter pri izhodu plačajo vse blagajničarki. Ker so v trgovini vrste ljudi, je blagajničarka seveda zelo zaposlena in mora z veliko naglico seštevati posamezne cene, ki jih tipka na električni seštevni stroj. Ko poveste zadnji komad, pritisne na gumb — in listek s seštetim vsoto že prileti iz blagajne. Kupec plača in odide, za njim pa cela vrsta — in to ves dan.

Tovariši so mi naročili, naj to enostavno organizacijo, pri kateri eno dekle postreže stotinam ljudem, sporočim našemu tov. Čopu, da tudi on poizkuša organizirati kaj takega. Medtem sem z njim že govoril. Kaj bo iz tega, pa morate vprašati njega ohrnosno...

Preidimo na tovarno. Tovarna ima SM-in elektro topilnice, livarne, modelne mizarne, pripravo vložka, mehanski, električni in gradbeni oddelki, valjarne profilnega jekla in žice, hladno valjarno za tračno železo in hladno vlečeno žico ter posebne delavnice za izdelovanje armiranih nosilcev, armiranih košar in armiranih mrež.

Surovega jekla producirajo okrog 60.000 ton, čiste ročne jeklene litine 2000 ton in izvaljajo 45.000 ton gotovih jeklenih izdelkov, katere delno direktno prodajajo kot valjano jeklo, delno pa jih dalje predelajo v gotove izdelke. Skupno ima tovarna 650 delavcev. Švedov sta le dve tretjini, drugi so Finci, Danci, Norvežani in nekaj Sred-

njeevropejcev. V glavnem proizvajajo konstrukcijska jekla. Izdelki so kvalitetni in jih dobavljajo po vsem svetu.

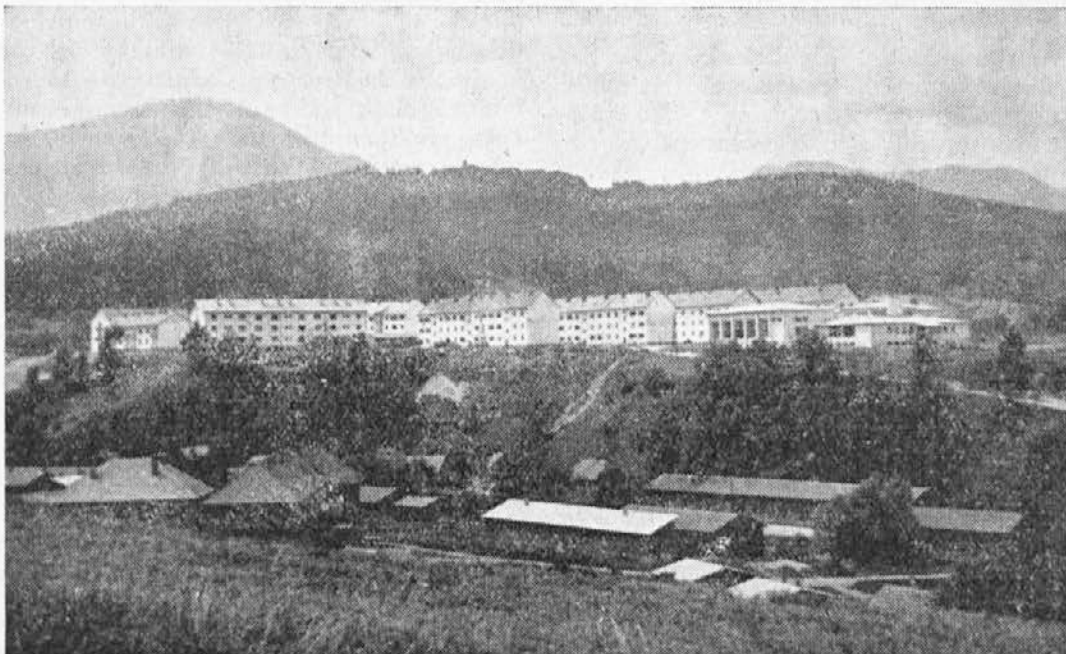
V tovarni imajo v načelu dva delovna časa: dnevni in izmenski. Dnevni delovni čas traja od 7. do 12. in od 13. do pol 17. ure. Ob sobotah končajo delo že ob 14. uri. Izmene zaključijo v soboto ponoči. Izmenski delovni čas traja od 4. do 12., od 12. do 20. in od 20. do 4. ure.

Celotna organizacija dela je zasnovana na osnovi poštenosti in doslednosti, pa lahko začnemo pri vratarju in gremo do direktorja.

Ko nas je obratovodja peljal v tovarno, je rekel vratarju: »To so Jugoslovani, ki bodo pri nas delali...« in vratar nas je odslej poznal. Imajo samo en vhod z vratarnico. Tik ob vratarnici je glavna garderoba, kjer se vsak preobleče v delovno obleko ter odide v obrat z zavitkom za južino. Po isti poti pride po šihu nazaj, gre v glavno garderobo, se pošteno umije in skoplje ter preobleče. Že izven tovarniškega prostora gre po svoje kolo in se odpelje domov.

Pozimi moreš takoj ugotoviti, kdo je na dopustu, ker je na njegovem kolesu sneg. Ta način shranjevanja nezaklenjenih koles bi bil dober zgled gotovo tudi za nas. Pozimi imajo shranjene smučke in sanke vsi kar skupaj. Poštenost se dokumentira na vseh mestih. V jedilnici, ki je v obratu, pusti vsak svoje stvari, malico itd., kar na policah. V samem obratu je tudi sušilnica za srajce, tako da se, ko si prepoten, lahko preobleče drugo srajco, mokro pa daš sušiti. Srajce visijo pripete na žici kolikor dni jo pač pustiš tam. Kjer si jo obesil, tam jo najdeš.

Tov. Karel je v čistilnici izgubil zapestno uro. Ko se je pozneje vrnil, je uro dobil na pipi v umivalnici, kjer jo je pač pozabil. Tov. Anza je bil večji neverni Tomaž

Čečovje — najlepši predel našega mesta.

in je napravil še bolj globoko preizkušnjo. Žarnico, ki je bila odveč, je položil na steber tako visoko, da je lahko vsak z nosom zadel vanjo. Vsak dan mi je rekel: »Permejš..., še je tam...« No, čez tri tedne mi je rekel, da se je ubogi žarnica zgodila nesreča. Nekí Finec jo je zgrabil in vrgel v tekočo žlindro, misleč, da je neuporabna. Tako se je Anza prepričal, da tudi žarnic nihče ne vzame.

Na teh principih poštenosti sloni vse shranjevanje, pa naj si bo to suknič, aktovka, kovček ali drugo. Kjer kaj pustiš, tam to stvar vedno tudi najdeš.

Da se zmanjša administrativni strošek, pišejo vsi delavci, ki delajo v režiji, kontne listke za kontiranje opravljenih ur sami. To opravljajo najbolj vestno.

Zelo zanimiva je organizacija dela, ki se dosledno izvaja. Delavec napravi dosledno vse, kar mu mojster ukaže. Izumenski mojster vodi svojo posadko tako, da od časa do časa menja ljudi z delovnega mesta na drugo delovno mesto. S tem doseže, da nikoli ne pride v položaj, da bi mu manjkalo kakšen »nenadomestljivež«. Na ta način jim je uspelo, da zna vsak opravljati po več del. Posebej smo opazili dosledno delo vodij žerjavov, ki točno vedo, kam smejo postavljati posamezne predmete, kako jih morajo zapenjati, kako smejo nalagati vozove, koliko smejo naložiti na posamezne vozove, kam smejo nalagati vroče in kam hladne odpadke.

Posledica doslednega izvajanja vseh nalogov je tudi dejstvo, da je pri podjetju zelo malo obratnih nesreč. Tu je predvsem izvedeno pravilo, da mora vsak predvsem tudi sam gledati na osebno varnost. Na primer: delavci vedo, da morajo vsi nositi zaščitna očala proti drobcem ali proti žarom in vsi ta zaščitna sredstva tudi nosijo. Pripomniti moramo, da so komadi zaščitne opreme tudi visoko kvalitetni in bomo morali tudi mi nabaviti nekaj takega. Ljudje jih laže in zato tudi raje nosijo.

Kot zaščito proti mrazu nosijo vsi bunde brez rokavov, tako da so tudi ob še takem prepilhu, če so prepoteni, brez nevarnosti obolenja. Obleke in cikle si kupuje vsak sam ter jih tovarna plača samo delno. Rokavice so izdelane kvalitetno.

Zaradi zadostne in dosledne lastne previdnosti in dobre higiensko-tehniške zaščite je povprečni letni odstotek izostalih vsled bolezni in nesreč samo 1,4%. Praktično tega minusa zato obrati niti ne čutijo. Za časa naše šesttedenske prakse je bila najhujša obratna nesreča v tovarni ta, da je nekemu Fincu stisnilo mali prst na roki.

Tovarištvo je zgledno. Delavci so nas prav radi imeli. Ko sem v čistilnici govoril s 70 let stari delavcem in sem mu povedal, da sem Jugoslovan, je prijazno rekel: »Oho, Tito — Tito — Tito...«. Opazili smo povsod, da je ime našega Maršala globoko zapisano v srcih teh severnih poštenjakov, ker je to naše ime zvezano s pošteno borbo naših narodov za osvoboditev in za boljše življenje.

Švedi ljubijo svojo domovino prav tako kot mi. Imeli pa so prednost, da jih pol-drugo stoletje ni nihče napadel in so si lahko ustvarili v tem miru visok življenjski standard.

Zelo držijo na higieno. Stranišča so absolutno čista. Vsa so opremljena s toaletnim papirjem, pa naj si bo to v hotelu ali v najbolj zakotnem delu jeklarne. Umivalnice so lepo urejene in jih tudi vsi uporabljajo. Vsi hodijo po umivalnicah goli in so nam v pogledu čistoče lahko za zgled. Tu pa dobi od tovarne vsak delavec tedensko svežo brisačo, vsaka dva tedna pa po eno toaletno milo. Milo dobi takoj, ko pove številko in katero omarico je zasedel. V garderobah je absoluten red. Delitev brisač in mila opravlja kar vratar, ki ima tudi blagajno za nove brisače.

Delovno karto si žigosa vsak sam. To opravi vedno tako, da pride četrto ure prej v tovarno in jo zapusti četrto ure po znaku.

Zupan Ivan:

VRTALNO KLADIVO RK 18

Kvalitetni proizvod Železarne Ravne

Začetek proizvodnje pnevmatskega orodja v Železarni Ravne sega nazaj v prva povojna leta. Rudarstvo, pa tudi kamnolomi in ostale panoge gospodarstva, katerih delo je vezano na uporabo pnevmatskega orodja, so se prva povojna leta znašli v razmeroma težki situaciji glede stanja in rezervnih delov pnevmatskega orodja. Železarna Ravne je tedaj kot tovarna plemenitih jekel dobila nalog, da prične z izdelavo rezervnih delov in tako pripomore k obnovi in rednemu obratovanju rudnikov.

Pnevmatsko orodje v celoti, posebno pa še posamezni deli, so izredno visoko obremenjeni in kot taki predstavljajo poseben problem za jeklo kot za mehansko in termično obdelavo.

Da nam bodo te obremenitve vsaj delno poznane, si oglejmo delovanje 18 kg vrtalnega kladiva:

Bat, težak 2 kg, napravi 1850 udarcev na minuto, pri dolžini hoda bata 56 do 58 mm. Če računamo, da v dobro organiziranem rudniku ali kamnolomu kladivo obratuje na izmeno do 6 ur (360 minut od razpoložljivih 480), napravi tako kladivo že 660.000 udarcev na izmeno. Če k temu še dodamo, da mora biti ves bat, kakor tudi udarna stran bata, stekleno trda (62—65 Rc) in da ta udarja na pravtako kaljeno glavo svedra (45—48 Rc), so nam že precej poznane zahteve izdržljivosti jekla odn. izdelka. Bat mora biti nadalje tesno, s čim manjšo dopustno zračnostjo, voden v cilindru, v katerem se premika menjajoče z brzino 3,5 m/sek. Zaradi velike porabe zraka (do 2 m³/min.) tu ni mogoče vršiti intenzivnega mazanja (zrak nam namreč stalno izpihava olje), tako da so stene cilindra in bata podvržene razmeroma slabim pogojem dela.

Povprečna življenjska doba takega vrtalnega kladiva je 3—5 let, odvisna od uporabe in vzdrževanja. Če nadalje upoštevamo, da mora zračni regulator z brzino delovanja kladiva (1850 udarcev v minuti) usmerjati zračni tok in istega tesno odpirati in zapirati, ter nadalje

Poštenje je ustvarilo take pogoje dela, da odpade vsako toženje in kreganje ter razburjanje po obratih, s katerim izgublamo pri nas še toliko dragocenega časa in volje. Na taki osnovi se inženirsko-tehniški kader res lahko posveti tehniškemu problemom in ekonomiki proizvodnje za boljši uspeh podjetja.

Morda bo kdo rekel: zakaj pa ta človek piše samo o lepih stvareh? Samo zato, ker bi rad, da bi se od lepih stvari tudi mi kaj naučili in prenesli k nam. To nam bo samo v čast in korist. Za popisovanje pomanjkljivosti in slabosti se mi zdi škoda papirja, kajti slabosti imamo sami dovolj.

Sledi še beseda o povratku.

grobno manipulacijo z orodjem v rudniku in kamnolomu, so nam že delno poznane obremenitve, katerim so izpostavljeni deli odn. jeklo, iz katerega je orodje izdelano.

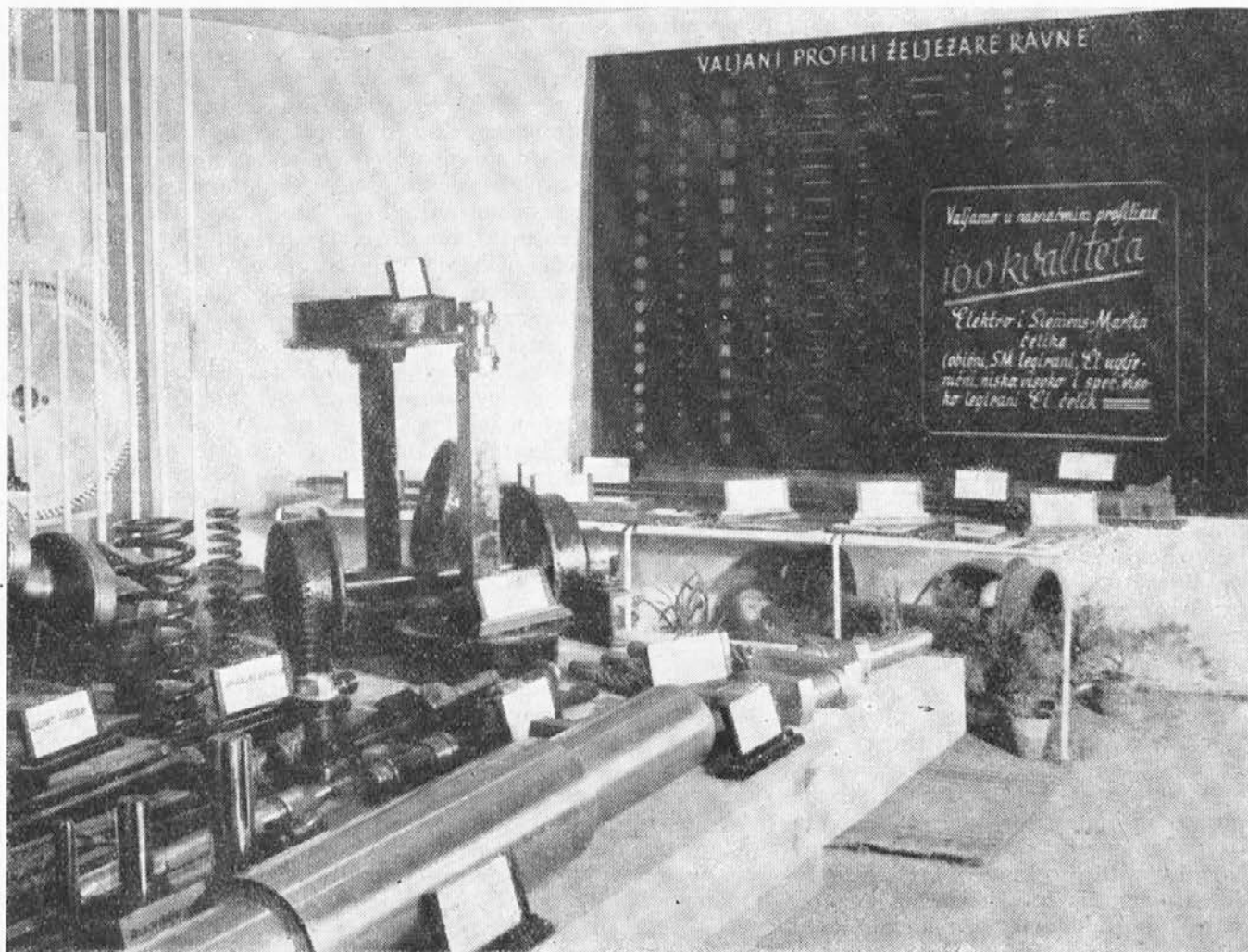
Dobro pnevmatsko orodje zahteva rešitev kompleksnih vprašanj kot:

- dobra konstruktivna rešitev,
- odlična kvaliteta jekla in pravilna izbira,
- kvalitetna mehanska obdelava in
- precizna termična obdelava.

Že vsako od gornjih vprašanj predstavlja problem za sebe, dobro funkcioniranje orodja pa kompleksno rešitev. Le majhno odstopanje na enem vprašanju razvrednoti izdelek in morda prav dobro rešitev ostalih.

Pri osvajanju proizvodnje je bilo potrebno mnogo truda in dragocenega raziskavanja, toda uspeh ni izostal. Stalno spremljanje izdržljivosti orodja in odstranjevanje slabih strani na osnovi izkazanih rezultatov nam je pripomoglo k resnično kvalitetni proizvodnji. Javljeni rezultati s strani rudnikov nam potrjujejo, da je uspeh dosežen. Kvaliteta rezervnih delov se je močno približevala delom, dobavljenim od matičnih inozemskih firm in v zadnjem času dosegla popolno enakovrednost. Tako nam n. pr. rudnik Bor javlja, da deli za težka vrtalna kladiva (25 in 35—50 kg) povsem enako odgovarjajo zahtevam dela kot originalni deli matične firme. Predstavniki rudnika in topilnice Mežica pa nam celo zatrjujejo, da rezervni deli, dobavljeni od Železarne Ravne, povprečno izdržijo daljšo dobo kot oni, dobavljeni od matičnih firm, poznanih po najkvalitetnejših vrtalnih kladivih srednjetežke kategorije.

Potrebe po pnevmatskem orodju pa so stalno naraščale. Stare zaloge so se izčrpavale, odpirali so se novi rudniki in gradbišča, potrebe so bile vedno večje, možnosti nabave v inozemstvu pa vsled težkih gospodarskih prilik vedno težje. Tako smo na osnovi dosedanjih izkušenj

Naši izdelki na razstavi.

in doseženih rezultatov zaradi potreb trga pristopili k osvajanju proizvodnje srednje teškega vrtalnega kladiva, naše sedanje oznake RK 18, v teži 18 kg.

Glavne lastnosti omenjenega vrtalnega kladiva so naslednje:

teža kladiva 18 kg
 cela dolžina 480 mm
 premer bata 56/62 mm Ø
 delovni pritisk 6 atmosfer
 minimalni pritisk 4 atmosfere
 poraba zraka 1,75 m³/min.

Kladivo je opremljeno s poznanim krogličnim krmiljem, ki omogoča stavljanje kladiva v pogon v vsakem položaju ne glede na lego kladiva ali bata. Kot že naziv »vrtalno kladivo« pove, se sveder med delom, t. j. med udarjanjem na kamenino, vrti, kar pravzaprav omogoča samo vrtnanje. Bat kladiva je v to svrhu opremljen s spiralnimi utori, ki prijemljejo tako imenovano spiralno vodilo bata ali račko. Račka je od zunaj nazobljena, zaporni jezički pa omogočajo obračanje samo v eno smer. Pri delovnem hodu bata, t. j. pri gibanju bata od držaja proti svedru, se račka prosto zavrti, kar omogočajo zaporni jezički, bat pa svojo udarno silo prenese na sveder. Pri povračanju bata pa jezički zadržijo obračanje račke, zato ta miruje, zavrti pa se ves bat, z njim vodilna puša in sveder. Na ta način smo sveder zavrteli za določen del obrata naprej, ponovni udarec bata pa opravi delo vrtnanja. Kladivo je nadalje opremljeno z objemno vzmetjo, ki onemogoča izbitje svedra iz kladiva odn. omogoča izvleče-

nje svedra iz vrtine s kladivom vred. Vsi deli kladiva so razen ročaja in priključne pipe izdelani iz visokokvalitetnega jekla Železarne Ravne in kaljeni na notranjih tornih ploskvah, kakor tudi na vseh zunanjih ploskvah, tako da so te izredno odporne proti obrabi, obtolčenju ali kakršnemu koli poškodovanju kladiva.

Kladivo izdelujemo v vseh izvedbah, in sicer:

1. Kladiva brez izpihanja, pri katerih je bat masiven in brez izvrtine. Kladivo je namenjeno za stropna vrtnanja. Značilnost tega kladiva je v tem, da kladivo iz vrtine ne izpihava prahu in drobcov kamenja, kar pri stropnem vrtnanju niti ni potrebno, saj ista sama izpadata. Ta vrsta kladiv je nadalje uporabljiva pri vrtnanju s tako imenovano izpiralno glavo, o kateri pa govorimo kasneje.

2. Kladiva z normalnim izpihanjem se od gornjih razlikujejo v tem, da je bat kladiva prevrtan. Skozi izvrtino bata in skozi votel sveder dovajamo ves čas vrtnanja komprimiran zrak na dno vrtine in s tem konico svedra hladimo, in kot najvažnejše, iz vrtine izpihavamo prah, drobce kamenja in s tem omogočamo vrtnanje. Izpihanje prahu in drobcov kamna pa je potrebno povsod tam, kjer ista zaradi lege vrtnanja sama ne moreta izpadati, kot je to primer pod točko 1. Te vrste izvedbe uporabljamo pri vrtnanju v vodoravnih legah in malo nagnjenih legah, to predvsem v rudnikih in pri gradnji predorov in pri navpičnem vrtnanju, vendar le do globine

1,5–2 m, odvisno od kamenine in teren-skih razmer.

3. Kladiva z dodatnim izpihanjem. Pri večjih globinah navpičnega ali poševnega vrtnanja pa nam zgoraj opisano normalno izpihanje ne zadostuje več. Stalni pritisk komprimiranega zraka, ki piha skozi vrtino bata in svedra na dno vrtine, ne uspeva več odmetavati vseh količin drobcov, nastalih pri vrtnanju, to še posebno pri mehkih kameninah in kjer so v kamenju razpoke in žile. Zaradi nezadostnega izpihanja ti drobci prahu in kamenja ostanejo v vrtini, se natlačijo okrog svedra, zaradi trenja ob sveder ublažijo udarce, zmanjšajo efekt vrtnanja in sveder zadušijo. V takih primerih uporabljamo kladiva, ki so opremljena s posebnim dodatnim ventilom, s katerim zapremo izpuh zraka, ki sicer delovanje kladiva začasno ustavi, celoten pritisk zraka pa usmeri skozi vrtino bata in svedra in s tem izpiha vse drobce in prah. S takim kladivom je omogočeno vrtnanje do globine 10 in celo več metrov. Po opravljenem izpihanju ventil odpremo in kladivo spet normalno obratuje.

Kladiva brez in z normalnim izpihanjem so normalno opremljena z držajem odnosno ročajem brez nastavka, kladiva z dodatnim izpihanjem pa z ročajem in dodatnima nastavkoma, vendar se to po želji lahko menja.

Nadalje so kladiva z ali brez izpuhanja opremljena z dvema nastavkoma, katera prijemljejo vilice vrtalne noge, kladiva z dodatnim izpuhanjem pa so brez teh nastavkov, ker pri vertikalnem

in malo poševnem vrtnanju vrtalne noge ne uporabljamo.

Opisane vrste kladiv RK 18 so namenjene za vrtnanje srednjedrskih in zelo trdih kamenin in pri svoji relativno majhni teži 18 kg dosežejo rekordno brzino vrtnanja, primerjajoč s kladivi enake teže inozemske proizvodnje. Tako smo pri dolgotrajnih poizkusih vrtnanja srednjedrdega apnenca dosegli zelo povoljne rezultate, v času od 4,2 do 5,1 min./m, odvisno od različnih terenskih prilik ali povprečno 4,6 min./m. Pri vrtnanju trših kamenin hitrost vrtnanja nekoliko pade in znaša pri vrtnanju v granit ca. 7 min./m. (pri uporabi svadra z vložkom iz trde kovine).

Hitrost vrtnanja je seveda odvisna od kvalitete vrtalnega svadra, premera vrtine in je iz vidika gospodarnega vrtnanja priporočljiva uporaba svadrov z vložki iz trde kovine, katere pa je za zdaj še potrebno uvažati. Hitrosti vrtnanja pri uporabi svadrov z vložki iz trde kovine so občutno večje, stroški vrtnanja pa dosti manjši.

Uporaba našega vrtalnega kladiva je dokaj enostavna. S priključnega ventila odvijemo zaščitno matico in nanj preklopimo gumijasto cev voda stisnjene zraka. Po namestitvi svadra v kladivo in na mestu vrtnanja odpremo priključni ventil in kladivo prične delovati. S primerno izvežbanostjo in nekaj iznajdljivosti je delavcu omogočeno hitro in uspešno vrtnanje skoraj brez vsakih telesnih naporov.

Pri vrtnanju s kladivom pa ne smemo pozabiti na mazanje. Ze uvodni opis funkcije kladiva, brzine delovanja in trenja nam pove, da kladivo brez olja ne more imeti dolge življenjske dobe. Da pa se teža kladiva ne bi povečala, kar je življenjske važnosti, kladivo ni

opremljeno s posebnim rezervoarjem za olje in napravo za mazanje. Praksa je pokazala, da rudarji zelo neradi, v večini primerov pa sploh ne uporabljajo dodatnih mazalnih naprav, in to prav zaradi teže, zato je potrebno večkratno ročno mazanje. Skozi desetletja se je razvil sledeči način mazanja:

Rudar odvijaje priključno gumijasto cev, jo zadrži v vertikalni legi in vanjo vlije manjšo količino srednjetežkega strojnega olja, cev zadrži kako minuto, da se olje po cevi razteče, nakar jo ponovno privije h kladivu in z delom nadaljuje. Ko se zrak s precejšnjo brzi- no premika po cevi, to olje počasi izpihava v kladivo in tako kladivo počasi maže. Ta način mazanja pa se mora vsaki dve uri ponoviti. Od časa do časa pa je potrebno kladivo sprati z nafto, na enak način kot se izvaja mazanje, samo z dosti večjo količino nafte. Na daljše obdobje pa je potrebno kladivo razstaviti in povsem očistiti, kar pa naj izvaja le za to usposobljeno osebje v delavnicah, nikakor pa ne na delovišču ali v rudniku samem. Obraba rezervnih delov ima negativno stran slabšega delovanja in dosti večje porabe zraka, zato je ob takih večjih pregledih vse dele točno pregledati in v primeru potrebe iste zamenjati. Cenejša je namestitve novih delov kot pa delo z obrabljenim kladivom.

Za povečanje brzine vrtnanja pri tako zvanem stropnem ali nadglavnem vrtnanju kakor pri vseh ostalih legah vrtnanja, razen navpičnem in rahlo nagnjenem, poševnem vrtnanju, zelo s pridom uporabljamo vrtalno nogo naše izvedbe, tipa RVN 70. Vrtalna noga je v bistvu cilindar z batom. Cilindar ima na spodnjem delu konico ali nastavke za postavitev na tla, ali opretnje na skalo ali

ob steno, bat pa ima na drugem delu na primernem podaljšku vilice, ki prijemljejo nastavke kladiva. Na cilindru vrtalne noge je vpustni ventil, kateremu je priključena gumijasta cev voda komprimiranega zraka. Z regulacijo vpusta komprimiranega zraka v cilindar odn. valj reguliramo pritisk vrtalne noge na kladivo in sveder odn. lego kladiva in s tem občutno povečujemo hitrost vrtnanja. Uporaba vrtalne noge nadalje zelo občutno razbremeni vrtalca odn. rudarja, saj je uporaba njegove fizične sile omejena le na regulacijo vstopa zraka v vrtalno nogo in za zavarovanje proti event. stranskemu padcu. Vso težo kladiva in vse sunke in tresljaje, ki nastopajo pri vrtnanju, prevzame vrtalna noga. Rudarji, ki so se navadili na delo z vrtalno nogo, te nikakor ne morejo pregrešati.

Za vrtnanje kremenca odnosno povsod tam, kjer hočemo odpraviti prašenje, pri vrtnanju, s pridom uporabljamo izpiralno glavo naše tipe RIG.

Opisana vrtalna kladiva naše tipe RK 18 danes serijsko proizvajamo in v glavnem krijemo vse potrebe naše države po vrtalnih kladivih srednje kategorije te teže. Vsi naši dosednji odjemalci so s kladivi izredno zadovoljni in je povpraševanje večje od momentalne zmogljivosti, posebno še, ker je cena za današnje razmere zmerna. Nadaljnja velika prednost pa je v tem, da so vsem in v vsaki priložnosti na razpolago ceneji rezervni deli, kar pri uporabi drugih kladiv to ni primer.

Naše vrtalno kladivo RK 18 je naš prvi proizvod v seriji vrtalnih rudarskih kladiv srednje kategorije (tu ni govora o pnevmatskem orodju za metalno industrijo in druge potrebe). O izpopolnitvi programa pa drugič na drugem mestu.

Dr. Adolf Ramšak:

Zdravstvo v Zgornji Mežiški dolini

Razvoj v zadnjih desetletjih

Pod pojmom Zgornja Mežiška dolina razumemo v tem sestavku del Koroške, ki sega od izvira Meže visoko pod Olševo pa preko Črne in Mežice vse do Prevalj, obsega dolino Meže in hribovite predele ob njej ter ima približno 13.000 prebivalcev. Je to predel, ki mu dajejo svoj pečat rudniki in topilnica svinca, ki so s posameznimi obrati raztreseni po vsem tem ozemlju, a v pretežni večini na področju občine Črna.

Obstoj rudnika je povzročil, da je sedaj v Črni splošna bolnica, ambulanta, protituberkulozni dispanzer, dispanzer za noseče žene, otroška posvetovalnica, javna lekarna in reševalna postaja. Brez rudnika bi prebivalstvo tega oddaljenega konca naše zemlje, dežele Jazbin in Požganice, teh ustanov ne imele, prav gotovo pa ne bolnice.

Zaradi potreb rudarske industrije je bil v Črni zdravnik s domačo lekarno že odkar ljudje pomnijo. Proti koncu prejšnjega stoletja je bila v majhni hi-

šici sredi Črne tudi že zasilna rudniška bolnica. Leta 1903 pa je zgradil rudnik na zelo posrečeno izbranem prostoru zunaj samega kraja poslopje za novo majhno bolnico s kapaciteto 15 postelj, ki je v tej obliki ostala vse do leta 1927. V tem letu je Krajevna bratovska skladnica v Mežici, takratni nosilec samoupravnega soc. zavarovanja mežiških rudarjev, sklenila, da obstoječo bolnico poveča in preuredi tako, da bo odgovarjala sodobnim zahtevam zdravstva. Tako je bolnica dobila takrat centralno kurjavo, parkete v bolniške sobe, terazo na hodnike, dve operacijski sobi s potrebnim instrumentarijem ter drugo opremo. Kapaciteta pa se je povečala na 35 postelj. Zanimivo je, da se je takrat, ko je Bratovska skladnica potom razpisa iskala zdravnika, ki naj bi dal za preureditev potrebne zamisli in nato v preurejeni bolnici tudi deloval, javilo nič manj kot 17 mladih zdravnikov. Nekateri od teh so dosegli pozneje drugod zelo vidne položaje.

Tekom dobrih deset let pa je praksa pokazala potrebo po nadaljnji izpopolnitvi bolnice. Tako je začela Bratovska skladnica za časa predsednika ing. Gogale tik pred okupacijo graditi nov prizidek, s čimer so bili pridobljeni med drugim tudi prostori za ambulanto, za novo kuhinjo ter za stanovanje bolničark, predvsem pa se je povečala kapaciteta na 50 postelj. Ta druga preureditev je morala biti zaradi svojstvenih razmer in potreb industrijskega kraja taka, da je lahko nastanjeno pod isto streho več ustanov, to je bolnica, splošna ambulanta in protituberkulozni dispanzer, s katerimi upravlja deloma tudi isto zdravstveno osebje in ki uporabljajo večkrat celo iste prostore, a da te ustanove druga druge pri delu ne ovirajo. To se je doseglo s smotrno razmestitvijo posameznih prostorov. Z delom so začeli pred okupacijo, dovršeno pa je bilo med njo po neizpremenjenih načrtih, katere je napravil ing. arh. Serajnik, ki je nekaj let prej projektiral tudi preureditev

Šlajmerjevega doma v Ljubljani, ki služi sedaj za ortopedsko kliniko, in je lahko marsikatero tam izvedeno zamisel uporabil tudi tukaj.

Zadnja večja sprememba pa je bila napravljena v letu 1952, ko so bili stanovanjski prostori bolničark spremenjeni v ločen, sodobno urejen porodniški oddelek z 10 posteljami. Že tekom prvega leta obstoja tega pododdelka je naraslo število porodov v bolnici za 50 % in še narašča.

Ta, spočetka rudniška, nato bolnica Bratovske skladnice oz. Socialnega zavarovanja, je postala pred nekaj leti splošna bolnica, dostopna bolnikom iz vseh slojev prebivalstva. Z razvojem lokalne industrije pa je postalo njenih 60 postelj vse premalo. Treba je torej pričeti čim prej z nadaljnjo razširitvijo, saj je najbližji sosedni zdravstveni center oddaljen 40 km od sredine tukajšnjega zdravstvenega okolišča.

Utemeljimo potrebe in povejmo o izgledih kar tu.

Najvažnejše pri naši bolnici je trenutno vprašanje prostora. Vse zdravstvene ustanove v Črni, razen lekarne (do pred nekaj leti je bila še celo ta) so nastanjene v poslopju bolnice. Ker se delo tako v bolnici sami kakor v ostalih v njej nastanjenih ustanovah stalno množi, je jasno, da je morala postati streha preozka. Iz naslednjega pregleda

je razviden porast zasedenosti v bolnici v obdobju po osvoboditvi.

Leto	Število sprejemov	Število oskrbnih dni	Število porodov
1946	917	16.044	35
1947	1.110	17.855	65
1948	1.128	17.150	75
1949	1.266	17.672	77
1950	1.142	17.604	100
1951	1.225	18.571	144
1952	1.507	21.460	201
1953	1.582	22.912	219

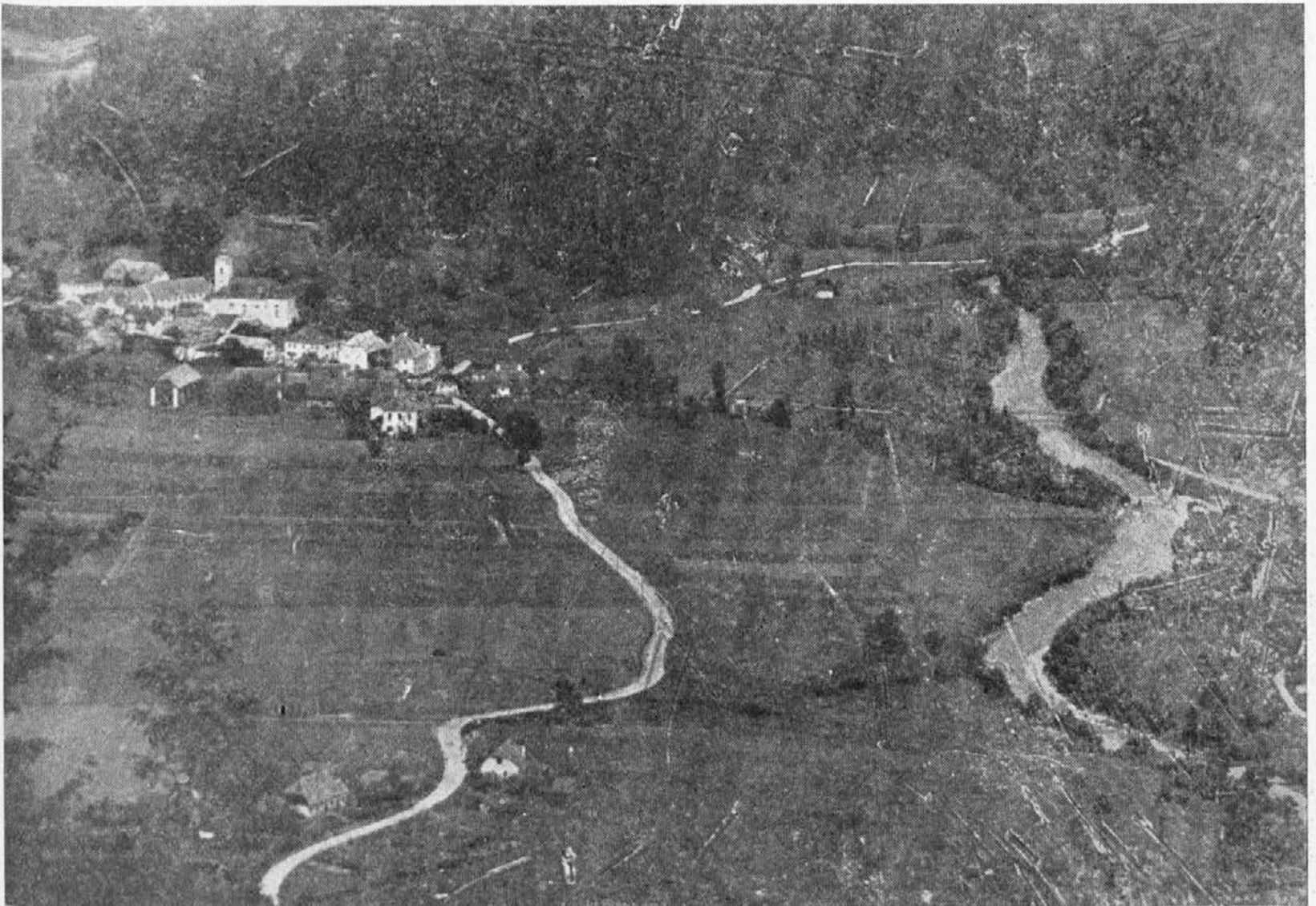
V ambulanti je bilo v lanskem letu 22.594 pregledov. V protituberkuloznem dispanzerju pa 5.300 rentgenskih pregledov in 2.106 sedimentacij krvi, da navedemo samo dvoje najvažnejših storitev. — (Rentg. pregledov je bilo le za ca. 500 manj kot pa v dispanzerju na sedežu okraja. Posebej so še pregledi za posvetovalnico za noseče in otroško posvetovalnico.)

Najaktualnejše je seveda vprašanje prostora za ležeče bolnike. Že leta 1948 je bila po statističnem pregledu, ki ga je izdalo takratno ministrstvo za zdravstvo v Ljubljani, pri nas povprečna dnevna zasedenost 94 % in s tem najvišja v Sloveniji. Že takrat je bila ta ugotovitev komentirana z izjavo, da je nujno potrebno razširiti bolnico oziroma prostore. (Optimalna zasedenost bolnic je

namreč le 80 %). Povprečna zasedenost lani je pa znašala že 105 %, kar je bilo mogoče le potom zasilnih postelj po sobah in hodnikih, a je tako stanje za daljši čas s higienskimi zahtevami nezdržljivo. V januarju letos pa smo imeli pri 60 posteljah, kolikor jih bolnica ima, povprečno celo 67 bolnikov dnevno.

Izgledi, da se to nemogoče stanje izboljša, so dobri. Okraj je namreč odločil, da se naj do leta 1960 zgradi poleg sedanjega poslopja še eno poslopje, kjer bo našla prostor ambulanta, tako splošna kakor tudi zobna, ki je sedaj v Črni ni, in pa ostale ustanove, ki so sedaj v bolnici, poleg tega pa še uprava bolnice ter še marsikaj kar ni potrebno, da je v zgradbi same bolnice. Tako bo bolnica pridobila precej prostora za bolniške postelje. Odločilen korak k uresničitvi te zamisli je storil kolektiv mežiških rudarjev, ki se je odrekel delitvi lanskega presežka ter iz tega vira bolnici dotiral s sklepom zasedanja delavskega sveta znesek 10.000.000 dinarjev. — Naj še omenim, da je vso bolnico zgradil in opremil do stanja kakor je danes, edino mežiški rudar (potom bivše Bratovske skladnice). — Če ne bo nepredvidenih zaprek, n. pr. pri izdelavi načrtov, se bo lahko z delom začelo že letos.

Še vedno pa služi ta bolnica v pretežni večini delavcem in njihovim svojcem, saj je bilo na primer v preteklem letu

Mežica okrog leta 1900. Med Mežico in Poleno sta stali samo dve hiši.

od vseh oskrbovancev 89,7% soc. zavarovanih, 7,7% ubožnih in le 2,6% samoplačnikov.

Bolnica pa je v sredini partizanskega ozemlja tudi med okupacijo storila v polni meri svojo domoljubno dolžnost. Kljub temu da jo je vodil takrat nemški zdravnik, je bila med osebjem večina aktivistov, ki so nudili našim borcem veliko zdravniške pomoči.

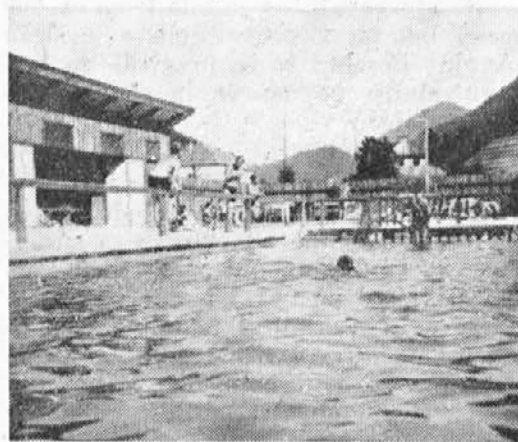
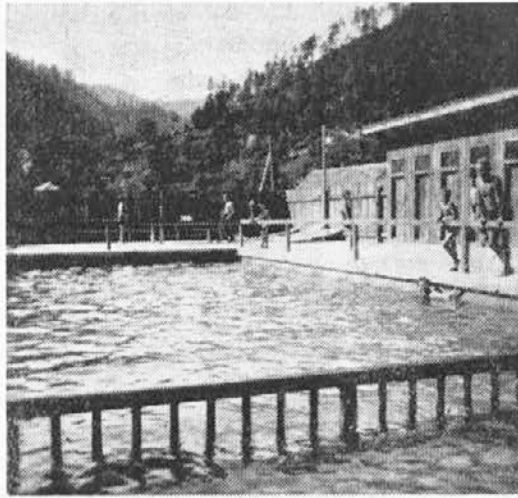
Druga najvažnejša ustanova je ambulanta v Črni ter njena podružnica — zdravstvena postaja v Mežici. V ti zdravstveni ustanovi, od katerih je tudi mežiško še do predkratkim oskrboval zdravnik iz Črne, se zatekajo po pomoč bolniki iz okoliša, ki šteje ca. 8000 prebivalcev, in ki so v glavnem rudarji in njihovi svojci.

Kakor že omenjeno, ima črnska ambulanta svoje prostore v bolnici ter se v celoti poslužuje njenega inventarja, aparature in instrumentacije. S tem, da lahko uporablja bolnišnični laboratorij, rentgenski aparat in operacijsko sobo, je dobila delno značaj poliklinike. Sodeč po številu izdanih receptov, je imela skupno z mežiško v letu 1952 daleko največji obisk vseh ambulant v okraju.

Ko je dobila bolnica v letu 1936 rentgenski aparat, je bil takoj — skoro preko noči — ustanovljen v Črni protituberkulozni dispanzer, ki je potemtakem eden najstarejših v Sloveniji. Nastanjen je v bolnici, kjer mu je na razpolago bolnišnični rentgen in vse ostalo, kar potrebuje za svoje poslovanje. Bil je pred vojno pod vodstvom ftiziologov dr. Radšela in pozneje dr. Simonitija iz Slovenjega Gradca. Po osvoboditvi pa ga vodi primarij bolnice v Črni sam. Takoj v prvih mesecih so bili v njem sistematsko pregledani vsi rudarji. Ni pa bilo pri teh pregledih ugotovljenih nikakih skritih primerov tuberkuloze. Pač pa je bilo zajetih med svojci rudarjev in ostalim prebivalstvom tekom časa precejšnje število tuberkuloznih obolenj. Ker se tukajšnji ljudje dispanzerja zelo radi poslužujejo in je za to tudi dana možnost s tem, da je večina prebivalstva skoncentrirana v naseljih v bližini dispanzerja, se lahko obolenja skoro vedno ugotovijo že v začetnih stadijih. Je pa tuberkuloze v Zg.

Pogled na dolinico proti Javorju z Obitovih peči. Vidi se kopalnišče, bolnica in šola.

Kopalnišče v Črni — kdo bi si bil mislil.

Mežiški dolini razmeroma malo. Odstotek umrljivosti za tuberkulozo je pod republiškim povprečjem, približno kakor n. pr. na Jesenicah. V letu 1952 pa ni bilo med bolniki, ki so v evidenci tukajšnjega dispanzerja — področje okrog 13.000 prebivalcev — celo nobenega smrtnega primera.

Naj tukaj omenimo, da pa je nasprotno obolenje in umrljivost za rakom v Mežiški dolini po tozadevni statistiki onkološkega zavoda med najvišjimi v Sloveniji; pride takoj za našimi največjimi mesti, kjer je najvišja.

V zvezi s preventivno medicino naj omenimo še otroško posvetovalnico, ki je začela poslovati v Črni takoj po osvoboditvi, v Mežici pa pred nekaj leti. Matere pridno iščejo nasvetov v teh ustanovah za uspevanje svojih malčkov. V Črni je zadnji dve leti tudi dispanzer za noseče žene za Zgornjo Mežiško dolino. Posluje dvakrat tedensko.

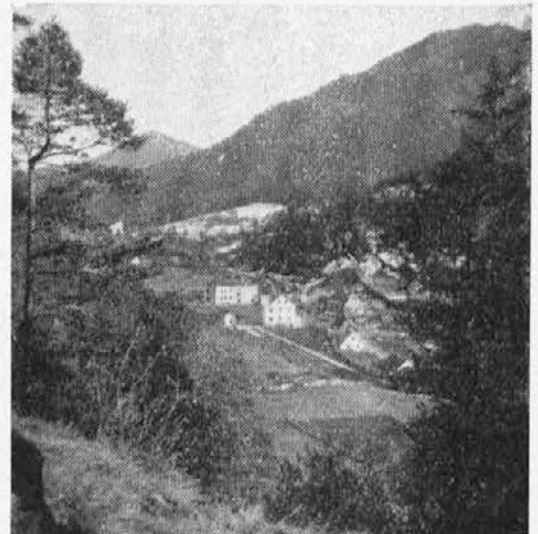
Z zdravili je oskrbovala Črno in Mežico že od nekdanj domača lekarna zdravnik v Črni, ki je ob priliki svojih rednih ordinacij v Mežici dajal zdravila tudi tam. Leta 1927 pa je prepustil zdravnik svojo lekarno Bratovski skladnici, ki jo je namestila v bolnici v Črni in od tam preskrbovala z zdravili celokupno prebivalstvo Črne in sosednjih krajev ob vsakem dnevnem in nočnem času, Mežico pa iz svoje zaloge zdravil v ambulanti v Mežici. Ta način oskrbovanja z zdravili iz bolnice je ostal vse do leta 1949, ko je okraj ustanovil v Črni javno lekarno. Tudi javna lekarna je obdržala način oskrbe Meži-

čanov potom zaloge zdravil v tamkajšnji ambulanti. Ta način je bil zadovoljiv in dobro služi tudi sedaj, ko je od lanskega novembra tam stalni zdravnik in dnevna ordinacija v ambulanti.

Mežica prej zdravnik menda še nikoli ni imela, gotovo vsaj v zadnjih 50 letih ne. Vso zdravniško službo je vršil, kakor že omenjeno, zdravnik iz 8 km oddaljene Črne. Pač pa so v zobni ambulanti v Mežici, ki jo je uredila in opremila Bratovska skladnica nekoliko pred vojno, že več let redne ordinacije. Črna sama pa zobne ambulante oz. zobozdravnika še nima.

Svojevstveno poglavje v zdravstveni problematiki v naši dolini so zastupitve s svincem, ki so jim izpostavljeni delavci v topilnici, kjer je polno možnosti, da vdihavajo svinec v najfinejšem prahu ali pa v obliki svinčenih par. Pri delu v jami pa je zastupitev izredno redek pojav. Znaki za to bolezen so popolnoma svojski, združeni pri težjih oblikah s hudimi krčevitimi bolečinami v trebuhu, včasih z začasnim, redko kdaj trajnim ohromenjem posameznih živcev, a so življenjsko nevarni le v redkih primerih. Pač pa je možna kot posledica lažja ali težja,časna ali trajna invalidnost.

Ze leta 1930, to je kmalu po prvem povečanju in moderniziranju bolnice, se je začela vprašanju zastupitve s svincem posvečati največja pažnja. Med ukrepi, ki so se začeli izvajati za omejitev tega težkega obolenja, je bila najvažnejša uvedba rednih zdravniških pregledov topilcev s pomočjo laboratorijskih preiskav, predvsem mikroskopskih pregledov krvi ter na podlagi dobljenih izvidov profilaktična premestitev delavcev iz topilnice k drugim obratom rudnika — še preden je dotični obolel, a kjer so bili znaki, da izbruh bolezni ni več daleč. Tako se je posrečilo, da v letih tik pred vojno tega obolenja skoro več ni bilo. Po vojni pa je postalo število teh primerov zopet nekoliko večje zaradi večje obtežbe topilniških naprav in zaradi drugačne obdelave rude, ki pride v topilniške peči. Vendar pa obolenja sedaj niso niti več senca napram mnogoštevilnim težkim in najtežjim oblikam pred letom 1930. Z novo sodobno in higiensko preureditvijo topilnice, ki bo predvideno dovršena že v najkrajšem

Od bliže je to še bolj jasno.

času, pa bo postala zastrupitev s svinčcem tudi pri nas le še redkost.

Dejstvo, da obstaja v naši dolini splošna bolnica in da je ta oddaljena preko 20 km od najbližje že obstoječe reševalne postaje na Ravnah, je nujno zahtevalo tako ustanovo tudi v Črni. Že leta 1946 je krajevni odbor RKS v Črni iz vozila, ki ga je dobil od vojaškega plena, preuredil reševalni avto, kateri pa je postal kmalu neuporaben. Nabava novega je bila združena s težkočami, tako da je bila reševalna postaja brez vozila skoro dve leti. Med tem časom je te posle požrtvovalno vršila rudniška gasilska četa v Mežici s svojim avtomobilom. Osnovna in izhodna točka nabave novega avtomobila pa je bila akcija za pridobitev lesa, s pomočjo katerega naj bi se krila kupnina. V skoro nepremagljivih težavah zaradi deviz je v zadnjem hipu prišel na pomoč tov. minister Franc Leskošek in dal na razpolago devize, kar na tem mestu s hvaležnostjo omenjamo.

Kolikor lahko štejemo k Zgornji Mežiški dolini še Prevalje, naj omenimo, da je tam že od nekdanj sedež zdravnika, po prvi svetovni vojni tudi javna lekarna, po osvoboditvi pa še otroška posvečevalnica.

Kot k zdravstvu spadajoče še navajamo, da ima naša dolina trenutno troje letnih kopališč. Prvo je bilo zgrajeno v Črni leta 1932, drugo kmalu nato v Žerjavu, nekaj let pozneje pa v Mežici. To poslednje je največje in primerno tudi za športne prireditve.

Marsikdo se bo morda vprašal, zakaj

Bolnica v Črni — pogled z vrta in na vrt.

so vse zdravstvene ustanove, ki so vendar bistveno vezane z obstojem rudnika, v Črni in ne v Mežici. To bo pač zato, ker so početki mežiškega rudnika v okolici Črne in je v tem predelu tudi še danes največ jamskih obratov ter tudi topilnica svinca.

Imamo prednost, da smo pridobili ter objavljamo besedo strokovnjaka in ve-

likega delavca za zdravstveni podvig rudarskega predela naše dežele. Kdo od zunanega sveta bi si bil mislil, da je tam toliko spodbude, toliko dejstev in taka dejstva zdravstvenega skrbstva. Domala trideset let že vodi dr. Ramšak to skrbstvo po teh kotanjah in samo zanj živi. V ustanovah, ki so jih večinoma omogočili rudarji, je ustvaril odnos in prakso, ki bi delala čast vsem zdravstvenim zavodom.

Dipl. tehn. Miro Volčanšek:

Vrsta naših vzmeti

navodilo popravilnicam

Letos poteka 30 let, ko je naša tovarna začela s proizvodnjo listnatih in špiralnih vzmeti. Prej smo morali avtomobilske vzmeti uvažati — predvsem iz Avstrije in Madžarske. S tem, da je jeklarna na Ravnah nakupila potrebne stroje in uredila postrojenje ter začela izdelovati vzmeti sama, smo pridobili važen artikel za prodajo, ki je v razmeroma kratkem času osvojil ves naš trg in postal enakovreden konkurent uvoženim vzmetem.

V začetku je bila tovarna usmerjena na proizvodnjo lahkih listnatih vzmeti za vozove na konjsko vprego. Avtomobilizem takrat pri nas še ni bil tako razvit in je bilo povpraševanje po vzmeteh za tovorna vozila minimalno. Po vojni pa, ko je v državi nastal preokret in ko se je začela industrija hitro razvijati, je tudi razvoj avtomobilizma v naši državi — posebno še tovornega prometa — zelo močno narasel. S tem v zvezi se je v Mariboru zgradila nova tovarna avtomobilov in se gradi taka tovarna tudi v Priboju na Limu. Potreba po avtomobilskih vzmeteh je tako narasla, da je naša preusmeritev na izdelavo listnatih avtomobilskih vzmeti razumljiva sama ob sebi.

Važno za našo tovarno pa je predvsem to, da smo si v zadnjih letih pred in v

prvih letih po drugi svetovni vojni pridobili izkustva, kakor tudi razmeroma dober kader delovne sile, ki je biten faktor, ako hočemo zadovoljiti konzumenta z dobro kvaliteto avtomobilskih vzmeti. Pri samem proizvodnem procesu so za dobro kakovost in trajno vrednost proizvodnje vzmeti posebno važni trije činitelji, in sicer: Dober material, pravilna termična obdelava tega materiala in slednjič dobri pripomočki pri delovnem procesu, ki se dosežejo s pazljivim delom v elektro- in plinski peči, kjer je dana možnost kontrole temperature s pirometri. Pri Železarni na Ravnah uporabljamo za termično obdelavo 2 elektropeči z avtomatično regulacijo in kontrolo temperature na $\pm 5^\circ\text{C}$. V takih pečeh je seveda dana vsa možnost, doseči dobro termično predelan material in tako tudi kvalitetno dobro vzmet.

Termična obdelava sestoji v kaljenju, ki ga izvršimo na ta način, da posamezne vzmetne liste ogrevamo v peči na temperaturo 830°C in hitro ohladimo v olju. Ogrevanje na temperaturo kaljenja mora biti enakomerno; le tako pronica temperatura v globino materiala in se list ogreje enakomerno po vsem preseku. Izbegavati je treba pri tem predolgo drža-

nje listov na temperaturi kaljenja, ker bi to povzročilo razogljičenje površine — material bi imel kljub napuščanju grobozrnato strukturo in bi bil zelo krhek. Po kaljenju je treba liste še napustiti. To se doseže na ta način, da material ponovno ogrejemo na nižjo temperaturo 460 do 520°C in ga pustimo ohladiti na zraku. S tem dosežejo listi svojo vzmetljivost, to je prožnost pri razmeroma veliki trdoti in žilavosti. Trdota vzmetnih listov po kaljenju je takozvana steklena trdota 200 do 250 kg na mm^2 , trdota po napuščanju pa 130 do 150 kg mm^2 . Tu opisani način termične obdelave je seveda mogoč v tovarni, ki ima urejene kalilne bazene in že omenjene peči, kjer se kontrolira temperatura s pirometri.

Največ grešijo razne popravilnice s tem, da nepoučeni kvarijo dober material na ta način, da ga nestrokovno termično obdelujejo. Namen pričujoče razprave je, da damo nekaj navodil onim, ki imajo opravka s popravilom polomljenih in deloma tudi z izdelavo novih vzmeti, nimajo pa na razpolago za ta dela potrebnih pripomočkov.

Železarna Ravne izdeluje za avtomobilsko industrijo troje vrst proizvodov: valjano vzmetno jeklo v naravni trdoti 85 do 95 kg na mm^2 . To jeklo je namenjeno predvsem za izdelavo novih kompletnih vzmeti in ga je treba na zgoraj omenjeno trdoto 130 — 150 kg na mm^2 še termično obdelati. Dalje: kompletno izdelane vzmeti predvsem za tovarne avtomobile in za že ob-

stoječi avtomobilski park, in tretjič: dvometrske termično obdelane palice, ki imajo že svojo pravo trdoto in služijo samo za izmenjavo posameznih listov — nikakor pa za izdelavo novih kompletnih vzmeti. Ti listi se dajo s pazljivim delom uporabiti kvečjemu za izdelavo glavnih listov z očesi, predvsem pa za popravilo in izmenjavo posameznih polomljenih listov. Te palice imajo že svojo pravilno prožnost in trdoto. Z naknadnim ogrevanjem izgubijo svojstvo prožnosti in postanejo zopet mehke. Prav pri predelavi teh dvometrskih palic pa nepoučeni grešijo, ker hočejo iz njih napraviti trdo valjani material, ki se ga mora po predhodnem rezanju, upogibanju, vrtanju lukenj itd. še termično obdelati.

Dvometrske palice smemo rezati samo mrzlo, s počasi delujočo žago, ali pa nasekati s sekačem po širini in odlomiti z udarci kladiva. Srednjo luknjo lahko vrtamo samo z dobrim brzoreznim svedrom na počasi tekočem vrtalnem stroju. Nikakor ne smemo napraviti luknje z gorilcem; v tem primeru material pregori in postane vsled grobozrnate strukture na dotičnem mestu krhek in se lomi. Z veliko pazljivostjo lahko napravimo glavne liste na ta način, da na kovaškem ognjišču, kurjenim z ogljem, konec palice ogrejemo na dolžino, ki je potrebna za navijanje očesa. Ogreti smemo največ na 900° C (močno svetlordeče). Po izdelavi očesa pa moramo palice ponovno ogreti do 850° C (svetlordeče) in ohladiti v toplem pepelu. S tem namreč odstranimo vse napetosti, ki so nastale ob navijanju očesa. Tako izdelani glavni listi ohranijo svojo trdoto po celi površini, samo očesa so mehkejša, kar pa nič ne moti in se dajo dobro zamenjati s polomljenim listom na vzmeti. Nove vzmeti pa, kot že omenjeno, izdelamo na ta način, da valjani material pred-

hodno mrzlo narežemo, s svedrom navrtamo srednjo luknjo, na glavnem listu navijamo oči in tako pripravljene liste posamič ogrejemo v peči na 830° C (svetločrno-rdeče) ter ohladimo v olju. Najbolj odgovarjajoče je repično olje, ki mora imeti vnetišče nad 240° C. Okaljene liste ponovno ogrejemo na temperaturo 460 do 520° C in ohladimo na zraku. Če pa peč nima pirometra, si kontrolno napuščanja zagotovimo s takozvano primitivno metodo na iskrenje. Ta metoda je sicer nekoliko zastarela, a še vedno dobra in uporabna tam, kjer ni na razpolago pirometrov. Obstoja v tem, da s suho vrbovo palico drgnemo ob vroče jeklo, ki je ogreto na temperaturo ca. 500° C. Pri tej temperaturi se les iskri, pri nekoliko nižji temperaturi, n. pr. 460° C, pa les mastno teče in se močno kadi.

Še na nekaj je treba opozoriti. Posamezne avtomehanične delavnice, ki jim pridejo v delo najrazličnejši avtomobili in ki imajo tudi potrebe po novih vzmeteh, naj bi pri naročilu vzmeti napravile vedno tudi malo skico in dale naslednje podatke:

- razdaljo od sredine do sredine očesa v neobremenjenem stanju;
- razdaljo od sredine očesa do sredine vijaka;
- višino vzmeti v neobremenjenem stanju;
- širino listov;
- skupno debelino sklada (listov), število listov, oz. debelino posameznih listov;
- dimenzijo srednjega vijaka;
- oddaljenost osi.

S takim razumevanjem in sodelovanjem bo odstranjenih veliko nesporazumov in nepotrebnih napak ter ohranjena potrebna kvaliteta dragocenega materiala in predmeta.

Franc Bernekar.

ma kaplanoma in jima kuhala zajtrk, popoldne je pa hodila na dnino v župnišče ali pa h kmetom, tako tudi k nam. No, tako sva se midva s Frančkom spoznala, ker je fant prihajal k nam z materjo. Skupaj sva hodila v šolo in skupaj sva pasla. Kot šolar je bil pri nas za pastirja.

Slovenska šola je bila v mestu, poleg cerkvice sv. Duha, zraven ubožnice. V tej hiši so bili trije razredi, en razred je bil pa v sedanji Meškovi ulici v Steinhauerjevi hiši. Z Bernekarjem sva ves čas skupaj hodila v šolo in sedela v isti klopi. Franček je bil dober učenec. Vsi so ga radi imeli. Na vsej šoli je bil najboljši risar. V četrtem razredu nas je učil učitelj Barl. Bil je dober učitelj. Rad nas je imel in mnogo nas je naučil. Risanje mu pa ni šlo. Zato je hodil učiti risanje v naš razred učitelj tretjega razreda Mohorič. Ta je bil bolehen in silno jezljiv. Dve uri na teden smo risali. Učitelj je risal s kredo na tablo, mi pa za njim s svinčnikom na risanke. Konec ure je tablo obrnil, da smo še nedokončano risbo dovršili drugič.

Jakob Soklič:

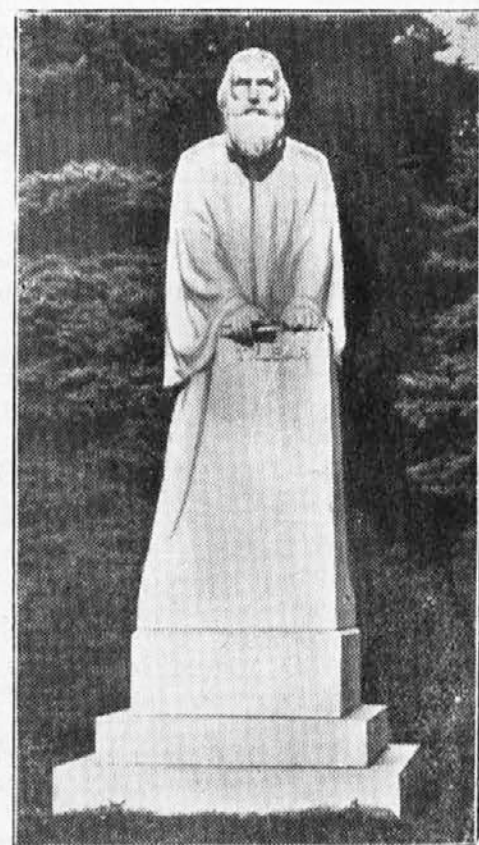
Spomini na kiparja Franca Bernekarja

Desetega majnika 1952 je preteklo dvajset let, odkar je zatisnil svoje oči slovenjegraški rojak, kipar Franc Bernekar. Nikdo se ni spomnil obletnice velikega umetnika, naj se ga spomni zato — sicer malo pozno — naše glasilo. Saj je naš rojak.

Za njegovo dvajseto obletnico smrti sem se o njem porazgovoril z njegovim sošolcem iz osnovne šole in njegovim najboljšim prijateljem iz mladih let. To je devetinsedemdesetletni kmet iz Starega trga pri Slovenjem Gradcu števil. 65, Ivan Areh, stari Šancl. Areh je starček po letih, ima pa jasen spomin in vé koliko povedati iz svoje mladosti. Ne le o Bernekarju, o Davorinu Trstenjaku, ki je bil župnik v Starem trgu in mu je Areh do svojega šestnajstega leta ministriral, o Pavlini Pajkovi, ki je bila mnogokrat gost Davorina Trstenjaka in ji je mladi Areh nosil pisma na pošto. In še mnogo drugih imenitnikov je mož poznal in rad o njih govori.

O Bernekarju je takole pravil:

»Franc Bernekar (pa ne tako kot vi pravite Berneker, ampak Brnékar) je bil nezakonski sin delavke Mice Bernékar. Rojen je bil 4. oktobra 1874 na Legnu, župnija Šmartno pri Slovenjem Gradcu. Njegov oče je bil lončarski in zidarski pomočnik pri pečarju Lobeju v Slovenjem Gradcu. Stanoval je v Borovnikovi bajti nad mestom, ki smo ji rekli takrat Smrčunova bajta. Ostal je samec do smrti, saj ni dolgo živel. Imel je jetiko. Frančka je rad imel. Ob šolskih odmorih sem večkrat tekkel z njim do očeta, ki je sinčku kaj rad dal kos kruha ali kako drugo malenkost za priboljšek. Njegovega imena se ne spominjam. Mati Frančkova je bila mala, bolehná, pa jako nadarjena ženica. Bila je najprej za kuharico pri zdravniku dr. Ungerju v mestu, po zdravnikovi smrti je pa stanovala v Starem trgu v hiši, ki je sedaj občinska last, številka 3. Ker je bila izvrstna kuharica, so jo radi klicali za kuharico po gostijah. V Starem trgu je dopoldne pospravljala obe-

Bernekarjev Trubar v Ljubljani.

Nekoč je učitelj Mohorič spet risal na tablo, a ni dokončal risbe. Obrnil je tablo, češ da bomo nadaljevali drugič. Bernekar me je nagovoril, da sva ostala po šoli v razredu. Obrnila sva tablo in Franček je risbo po svoje dovršil v kratkem času tako lepo, da je bilo boljše, kot bi bil napravil učitelj. Čez teden dni smo spet imeli risanje. Učitelj Mohorič obrne tablo in ostrmi. Nekaj časa začudeno gleda risbo, jo opazuje, potem se pa obrne in kar pokliče Frančka k tabli. Takoj je vedel, da je Bernekar dokončal risbo. Vsi smo mislili in Franček seveda tudi, da ga bo učitelj pohvalil in nagradil, a ušteli smo se! Učitelj je zagrabil palico in neusmiljeno pretepel ubogega mladega umetnika Frančka, češ da mu jemlje ugled pri učencih in da ga moti. In od tedaj naprej je moral ubogi risarček vedno oditi iz razreda, ko je prišel učitelj Mohorič v šolo. Učitelj pri vratih v razred, Franček pa hitro pograbitni svojo torbo in jo odkuriti, da jih spet ni dobil, ker je bil učitelj tako jezen nanj, da ga videti ni mogel. — Bernekar je bil pri nas dve leti za pastirja. Skupaj sva pasla ovce in govedo, ker smo imeli takrat veliko živine. Vsi smo imeli radi tihega in mirnega fantiča. Midva sva si bila res dobra prijatelja.

V Stari trg je prišel tedaj kiparski mojster Ignacij Oblak iz Celja. Popravljaj je podobe križevega pota, ki ga je v prejšnjem stoletju dal delati župnik Maren ob poti na Grad. Mojster je bolj malo delal, imel je dva pomočnika, ki sta popravljala pokvarjene kipe. Mladi Bernekar je vsak dan hodil gledat in kaj kmalu sta pomočnika spoznala, da ima fant kiparski talent. Spretno jima je pomagal pri kaki malenkosti. Priporočila sta ga mojstru in — ko je še mati prosila zanj, naj ga vzame v uk — ga je mojster Ignacij Oblak rad sprejel. Fant se je z veseljem preselil v Celje in se pridno učil. Tedaj se je njegova mati preselila na Sele, za gospodinjo k župniku Juriju Koprivi. Jaz sem ji peljal njeno borno opravilo tja. Mati je kmalu umrla, a pred smrtjo je prosila župnika Koprivo, naj skrbi za Frančka. Župnik je lepo skrbel zanj in Franček je hodil na Sele na počitnice do župnikove smrti (3. nov. 1903). Potem je preživljal počitnice vedno pri nas v Starem trgu. Imel je pod streho svojo sobico s skromno opravilo, ki jo je podedoval po materi. Še dolgo po Bernekarjevi smrti smo rekli tej sobici Bernekarjeva soba.

Iz Celja je Bernekar šel po svetu: na Tirolsko, na Dunaj, kjer je bil na akademiji in pozneje delal pri različnih kiparjih, pa se še tu pa tam vračal k nam na odih. — Prišla je vojna in tudi Bernekar je moral iti v vojno. Po končani vojni se je vrnil k nam, bolan in zapuščen. V našem planinskem zraku in dobri domači postrežbi se je kmalu popravil in začel misliti spet na delo. Naredil je načrt za kapelico pri naši hiši. Na vrh kapelice je hotel postaviti angela iz marmorja, ki bi z desnico kazal pot na Uršljo goro. Takrat je še pot peljala mimo nas na goro. No, ostalo je pri načrtu.

V tem času se nam je zgodila ena zanimiva. Neko nedeljo sem peljal Bernekarja s svojim vozičkom v Vitanje. Tam

Prižnica v kotuljski župni cerkvi je delo znamenitega umetnika Franca Bernekarja

je France preskusil neki kamnolom, a se je kamen izkazal za kiparsko delo manj vreden. Oglevala sva si stare freske, ki so ga zelo zanimala in se vračala šele proti večeru. V Lošperku naju je vesela družba spravila v gostilno, kjer sva se pomudila delj časa. Konja sva privezala pred gostilno. Ko prideva iz hiše, ni bilo ne konja ne voza. Vsa zaskrbljena sva hitela peš proti domu. V Mislinjah sva sklicala orožnike in naznanila tatvino ter prosila, naj se potrudijo in poiščejo tatu. Ko pa prideva vsa utrujena domov, vidiva voziček na dvorišču, konja pa v hlevu... Vesela sva bila, a nisva tega naznanila orožnikom, ki so povsod stikali za konjem in vozom ter iskali tatu. Nazadnje so orožniki zvedeli, da je bila vse le fantovska šala. Orožniki so naju naznanili na sodnji in morala sva se iti zagovarjati pred okrajnega sodnika v Slovenj Gradec. Zasllišal naju je sodnik Nedved. Ko je videl kdo sva, se nama je smejal in naju samo posvaril. Bil je to dober mož.

Bernekar je nato delal v Ljubljani. Še večkrat mi je pisal.

Povprašujete me, če imam kak spomin na svojega mladostnega prijatelja. No, ena omara je ostala po njem v naši hiši. Imel sem polno njegovih pisem in jih hranil. Gotovo bi Vas zanimala. Med vojno so pa Nemci vedno šarili po naši hiši, saj veste, da so bili naši mladi vsi med partizani. In takrat smo požgali in uničili vse spise, tudi Bernekarjeva pisma. Seveda mi je sedaj žal za temi stvarmi, pa treba se je bilo varovati, ker je bil okupator brez usmiljenja.

Poročil se Bernekar ni. Kazal mi je nekoč pisma, ki mu jih je pisala neka Dunajčanka. Rekel je: „Če se bom kdaj poročil, se bom z njo!“ Pa ni bilo nič iz tega.

Prav pravite, da je škoda, da nima Stari trg nobene umetnine od njega. Poslikal je Sekavčnikovo kapelo, tisto ob poti v Slovenj Gradec. Izobraženim so bile njegove slike všeč in so jih hvalili. Nam kmetom pa niso ugajale, in Sekavčnik je dal kapelico preslikati domačemu pleskarju. Tako so bile uničene edine slike, ki jih je on naredil v Starem trgu.

Še to Vam povem, da je bil Bernekar silno preprost in resen. O sebi je malo govoril. Mi nikoli nismo vedeli, da je to tako imeniten mojster. Šele ob njegovi smrti smo iz časopisov spoznali, kako imenitnega moža smo imeli za rojaka.

Bil je vedno bolj slabotnega zdravja. Premalo je zaslužil in z denarjem ni znal prav ravnati. Zvedeli smo, da ga je bolezen hitro pobrala...«

Tako je pravil stari Šancl o svojem prijatelju, našem velikem umetniku. Pri nas je premalo poznan in v naši okolici imajo samo v Kotljah njegovo delo, lepo prižnico. Njegova dela so na Dunaju, v Zagrebu, v Ljubljani v galeriji in muzeju. Kranj ima od njega mal, pa silno lep vodnjak z Janezom Nepomukom in kraljico. Najbolj občudovano njegovo delo je pa spomenik Primožu Trubarju v parku Tivoli v Ljubljani.

A: Zakaj me neki nagovarjaš z »gospod«, saj vendar nisem...

B: Ne, ne to, temveč ker še nisi poročen.

Odprema prevaljskih pil. P rihodnjič objavimo več slik.

Tovarna pil na Prevaljah

Nastanek in razvoj

Na prostoru, kjer so še pred nedavnim stale mogočne dvorane evropskoznane železarne in kjer so samo še sledovi žlindre in razrušenih zidov, se danes razvija novo podjetje: Tovarn pil, katera zopet spodbuja na razvoj industrije v prevaljskem kraju.

Po osvoboditvi leta 1945 je obratovala samo mala obrtna delavnica, ki je zaposlovala šest ljudi. Ker industrija pil v naši domovini ni bila razvita, vendar pa potrebna, je bila leta 1948 zgrajena nova tovarna. Pred osvoboditvijo so v Jugoslaviji obstajale le manjše obrtne delavnice z nizko zmogljivostjo. Večji del teh izdelkov smo uvažali. Kolikor pa so se pile izdelovale v naši državi, smo uvažali material — ali kot surovine ali pa kot polizdelek, to je izkovano in izbrušeno jeklo, ki je zahtevalo le še nasek in kaljenje.

Danes imamo material (surovine) za izdelovanje pil v glavnem doma. Proizvajajo ga naše železarne, ki so se izpopolnile in razširile po osvoboditvi za vse vrste artiklov in kvalitet, kot jeklarna na Ravnah, dalje Zenica, Jesenice in druge. Ravne so tudi naš glavni dobavitelj. Prav to, da ima podjetje proizvajalca jekla za pile v neposredni bližini, je podčrtalo in odločalo, da smo razvili iz male obrtne dejavnosti večjo proizvajalnico pil. Na drugi strani pa je narekoval to tudi sam razvoj oz. potreba po tem proizvodu, saj smo po osvoboditvi čutili pomanjkanje tega artikla ne samo po industrijah, temveč tudi že v osebnem gospodarstvu.

Na pobudo posameznih gospodarstvenikov in okrajnega ljudskega odbora na Prevaljah je bila leta 1948 postavljena nova tovarna, povečana strojna oprema in povečan stalež že na 16 sodelavcev. V starih obrtnih prostorih so se v glavnem obnavljale stare pile, medtem ko smo začeli v novih industrijskih obratovalnicah

izdelovati nove pile. V starem obratu se je dalo obnoviti z okrog šestimi sodelavci okrog 9 ton starih pil, medtem ko je proizvedlo v novem industrijskem obratu 15 sodelavcev že 14 ton — v glavnem novih pil.

Oprema v novi tovarni v začetku ni zadoščala za povečanje proizvodnje pil. Industrija se je po osvoboditvi močno razvijala in je s tem rasla tudi potreba tega našega izdelka. Nujno je bilo treba povečati zmogljivost. Vsekakor so bili storjeni v tem smislu do sedaj že važni koraki tako v količini a še bolj v kvaliteti. Razširil se je strojni park z nabavo stiskalnice za razsek jekla, kladiv za kovanje pil, naftnih žarilnih peči, brusilnih strojev, nasekovalnih strojev in kališne peči na solne kopeli. Vse to je pripomoglo, da se je zmogljivost povečala in je podjetje v preteklem letu s 56 sodelavci proizvedlo že nad 67 ton pil.

Razširitev proizvodnje pa je potrebna še naprej, kajti naše pilarne še ne krijejo vseh potreb pil v državi. Za izdelki je veliko povpraševanje. Se manj pa je pri tej zmogljivosti misliti na to, da bi postavili naš kvalitetni izdelek na svetovni trg.

Razvoj tega podjetja je zelo pomemben za prevaljski kraj. Tovarna zaposluje dokaj ženske delovne sile, ki je zaradi težjih pogojev dela ne moreta zaposliti niti želežarna na Ravnah niti rudnik v Mežici. Nujno je zato potrebno, da se na Prevaljah razvije lahka industrija, ki bo omogočila zaposlitev ženske delovne sile, predvsem še mladine vzdolž vse Mežiške doline. Kot smo že rekli, je osnovni pogoj za ta razvoj v izdelovalcu jekel za pile na Ravnah — torej v neposredni bližini —, prav tako važen pa v važnosti in nujnosti razvoja kovinske industrije v državi nasploh.

Drugič o sami proizvodnji.

Maks Tajnikar

V dolžnosti in poslanstvu središča dežele

Ravne bolj in bolj upravičujejo dolžnost in naziv središča vsestranske dejavnosti v deželi Uršlje gore in Pece. Ni še tako dolgo, ko so bile prireditve, odnosno vsaj kvalitetne prireditve pri nas tako redke, kakor na Štajerskem dober mošt, sedaj pa je bilo v kratkem času tega zadovoljivo veliko.

Ne bi smeli mešati vsega skupaj, vsaka stvar je bila dogodek in pomen zase, ki bi ga morali posebej pokazati in dati v strani lokalnega lista, vendar prostor in predvsem čas tega ne dovolita, kakor bi radi. Ne moremo n. pr. v juniju mesecu objavljati smučarije, ki je bila v februarju še tako uspešna in poročati o tem, o čemur so za naše dogodke pozorni listi pisali že pred meseci itd.

Hočemo pa vsaj našteti dogodke in prireditve, ki dajejo Ravnam vedno boljši izraz in poslanstvo.

- 11. februarja je bilo veliko politično zborovanje. Ravne je obiskal predsednik Izvršnega sveta LRS, tov. Boris Kraigher.
- Na večer Ljudske univerze so prišli na Ravne naši pesniki in pisatelji (tov. Bevk, Ingolič, Levec, Minatti, Filipič in Lily Novy).
- Nekaj dni za tem so sledile mednarodne smučarske tekme metalurških podjetij v udeležbi, izvedbi in z uspehom, ki so za Ravne do sedaj edinstveni.
- Ob tej priložnosti je bila vrsta uspešnih prireditev, med katerimi posebej omenjamo nastop Slovenskega okteta. Ljudje so samo rekli: »Kaj takega pa še ne...«
- Brž ko so smučarji odšli, so prišli naši študentje s kulturnoumetniškim programom in pesmijo. Z Ravn so potem obiskali vse naše kraje.
- Sosedje iz Mežice so nam dali opereto.
- Obletni spomin Vorančeve smrti je bil čudovita slika in beseda naše gimnazije ter naše godbe.
- Sledila je okrajna konferenca ZK za okraj Slovenj Gradec — prvič v našem mestu.
- Pa večeri naše Ljudske univerze — Herbert Grün, Branko Rudolf in drugi, ki so prišli v naš kraj, čeprav je bil do nedavna od vsega tega prednostnega še tako oddaljen.

Kronika teh nastopov in dogodkov pa ni popolna. Ta kratka omemba ima le namen potrditi to, kar trdi naslov ter reči: hvala vsem, ki ste na tem delali in ki ste nas obiskali.

PRIZNANJE UPRAVE SKLADA »PREŽIHOVEGA VORANCA«

Ob četrti obletnici Prežihove smrti so nas obiskali predstavniki Sklada »Prežihovega Voranca« pri Klubu koroških Slovencev v Mariboru.

Predstavniki so v priznanje za razumevanje in pomoč namenom Sklada izročili kolektivno Železarne Ravne lepo diplomu.

Diploma je razobešena v prostoru tovarniške podružnice sindikata.

Pesniku naših gora

Govor dr. Mihe Potočnika ob odkritju spomenika dr. Kugyju
2. avgusta 1953 v Trenti

Tako lepa je vsa ta reč, tako poštena, kulturna in človeška, da jo bomo radi gledali in brali tudi v našem listu.

Dr. Kugyjeva dela so naši planinci že brali, drugi pa jih še bomo in bodo, dokler bodo naše gore stale.

Naša dežela je bila vedno gostoljubno pozorna do vseh ljudi iz drugih krajev in iz vrst drugih narodov, ki so prihajali k nam z dobrimi nameni, ki so spoštovali naša čustva in našo pravico, ki so hoteli biti naši pošteni prijatelji. Zgodovina jugoslovanskih narodov nudi mnogo dokazov za to trditev. — Znana pa je naša dežela tudi po tem, da smo vedno odklanjali in še odklanjamo vse, ki bi hodili po naši zemlji z namenom, da nam jo odvzamejo ali nam vsilijo drug način življenja, kakršnega smo si sami svobodno izbrali. Nič ni čudnega, da smo po mnogih grenkih in krvavih izkušnjah v preteklosti v tem postali zelo kritični in previdni. Mi smo tudi v razvoju našega planinstva, katerega 60-letno organizirano delo proslavljamo te dni, imeli opravka po eni strani z mnogim osvajalskim nasilnim prodiranjem v naše gore, po drugi strani pa so k nam in med nas zahajali tudi taki naši prijatelji, ki smo jih zaradi njihovega mišljenja in dela radi vzeli medse kakor svoje lastne, domače ljudi.

Eden takih mož je bil dr. Julius Kugy.

Mi ne poudarjamo tega, da mu je bil oče Korošec, čigar družina je bila slovenskega izvora, mati pa Slovenka, sorodnica pesnika Koseskega. Dr. Kugy sam se nikoli ni štel za Slovenca in nespametno bi bilo proglašati ga za takega in si ga nekako nacionalno lastiti, ko pa vsi vemo, da mu je bil glavni jezik nemški, v katerem je tudi pisal svoja nesmrtna dela. Vendar Kugy je kljub temu tudi naš in ga štejem za svojega zategadelj, ker je mnogo svojega življenja preživel v naših gorah in med našimi ljudmi — ne zato, da bi v imenu kake druge nacije ali kake nečloveške in nam sovražne ideje osvajal našo zemljo in jo potujčeval, temveč kot velik odkritosrčen prijatelj naše zemlje, naših gora in naših ljudi, ki jih je s svojimi opisi proslavil na daleč in na široko po vsem svetu. Naša dežela, naše gore mu niso bile predmet in poprišče osvajanja ali kakršne koli prepotence »zmagovalca«, temveč vedno in povsod srčna zadeva in srčna potreba.

Prav zaradi tega danes tudi postavljamo in odkrivamo spomenik temu pesniku naših gora, poetu Julijskih Alp in njihove pravljicne lepote, človeku, ki na tak pri-srčen in odkritosrčen način proslavlja naše preproste gornike-vodnike, pastirje, divje lovce iz Trente, iz Zajzerc in Ovčje vasi, iz Doline. Proslavil je širom po svetu našo Trento s Triglavom in Jalovcem in naše Trentarje in s tem zaslužil trajno domovinsko pravico med njimi.

Ko je Kugy sestavil svojo znamenito knjigo »500 let Triglava«, je zapisal:

»Čutim se poklicanega za to delo in sem pravilno za to izbran. Gotovo je dobro v teh časih (1938) vedno močneje uveljav-

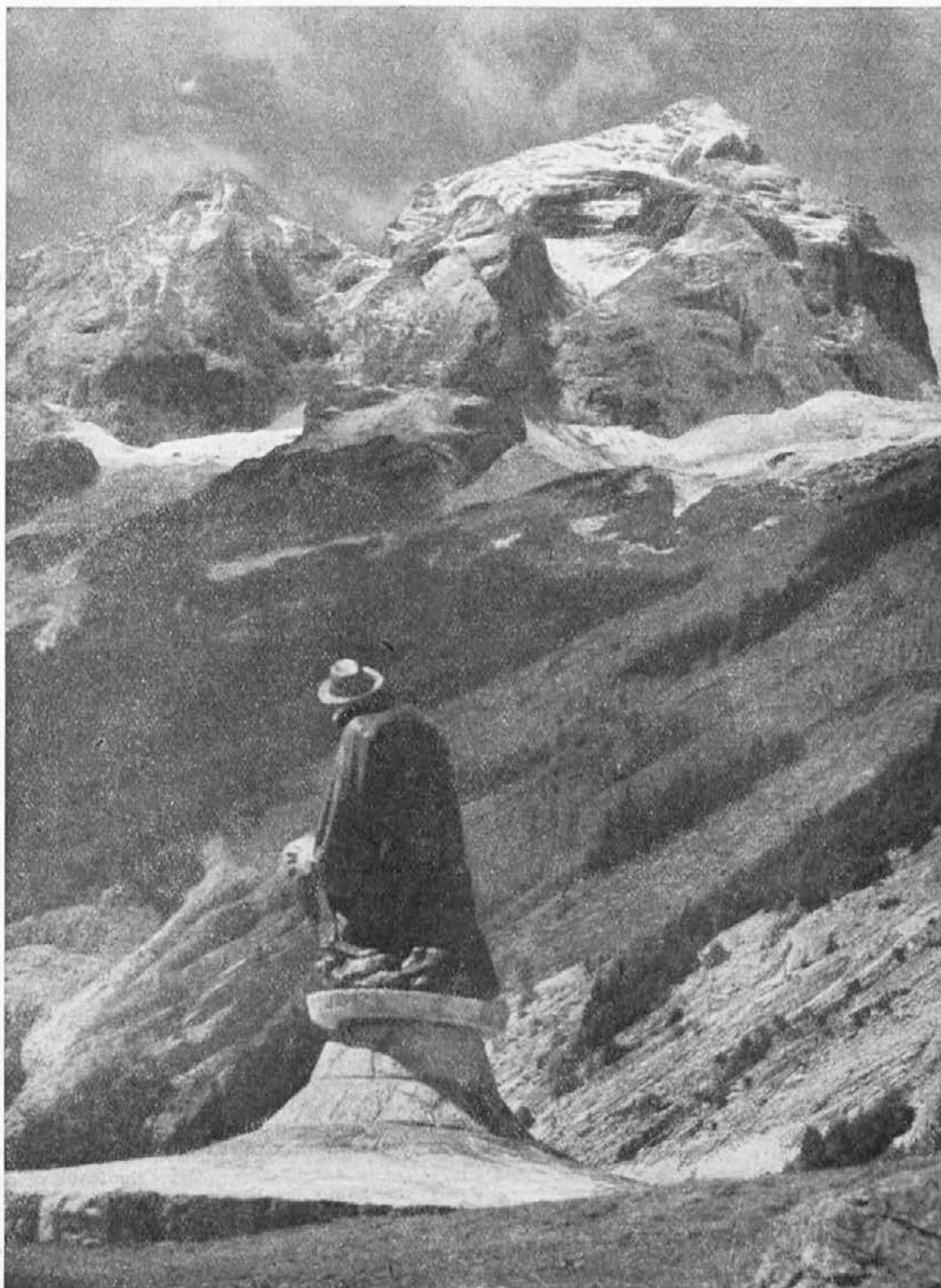
ljajočega se nacionalizma, da se tega loti mož, ki stoji visoko nad vsakim nacionalizmom, čigar obzorja se ne neha tam, kjer leže meje njegovega jezika.«

In dalje: »Splošno je že znano, da absolutno spoštujem imena, ki so nastala v narodu, med ljudstvom (domačega imena). Ta so zame edino merodajna in pravilna in ni dovoljeno dotikati se jih. Zato se trudim — kar se samo po sebi razume — povsod, da pišem slovenska imena natančno v njihovi izvornosti in v njihovi pravilni slovenski pisavi.«

Tako je pisal Kugy leta 1938, v nemško pisani in predvsem Nemcem namenjeni knjigi, v času torej, ko sta Hitler in

Mussolini že sklenila in podpisala smrtno obsodbo našega naroda, ko so bila v Trstu, koder je dr. Kugy živel, že davno nasilno popačena vsa slovenska imena, v času, ko je Hitler nastopil svoje prve osvajalne pohode v Avstrijo in na Češko. Tega svojega prepričanja Kugy ni spremenil vse do svoje smrti v februarju 1944 in ga tudi ni skrival. Njegovo pravo in resnično prijateljstvo do naše zemlje in naših ljudi je bilo vedno izven vsakega dvoma.

Znana so Kugyjeva in njegovih trentarskih vodnikov (Andreja in Jožeta Komaca, Tožbarja - Špika in drugih) slavna alpinistična dejanja in prvi pristopi v naših gorah. Triglav, Jalovec, Škrlatica, Viš, Montaž in mnogi drugi Julijci so nerazdružno povezani z njegovim imenom in njegovim planinskim delovanjem. Bil je raziskovalec Julijskih Alp, ki mu je usoda naklonila, da je v njih oral ledino in odkriaval skozi desetletja njihove najintimnejše skrivnosti in prelesti.

Dr. Kugyjev spomenik v Trenti.

Toda to bi, če bi ne bilo Kugyja, storil prav gotovo tudi kdo drugi, morda celo kalk brezobziren in brezdušen osvajalec. — Glavna zasluga dr. Julija Kugyja je v tem, da je po naših gorah hodil z odprtim srcem in odprto dušo — pa s poštenimi nameni. Zato je bil sposoben, da je v svojih mojstrskih planinskih knjigah na nedosegljiv način popisal doživetja planinca v naših krajih in na tako kulturne in prisrčen način, da je na mah zaslovel kot neprekosljiv planinski pisatelj, z njim in po njegovem mojstrstvu pa so pred svetom plastično zaživel na najčastnejšem mestu tudi naši domači gorski ljudje, ki jih je vedno slikal v najboljši luči, in naša veličastno opisana gorska pokrajina. Da, tako ne more pisati površen tujec brez srca in očesa, — tako piše v resnici lahko samo naš najboljši prijatelj, človek, ki je zaradi svoje plemenitosti in privrženosti temu našemu gorskemu svetu sam ves naš in docela vedno med nami. Človek mednarodnega formata in izredne srčne kulture si je že sam postavil najlepši spomenik. Njegove knjige, ki so šle v deset in sto tisočih izvodih po svetu: »Iz življenja gornika«, »Delo — glasba — gore«, »Julijske Alpe v slikah«, »Anton Ojcingger«, »Pet stoletij Triglava« in »Iz preteklih časov« v glavnem pripovedujejo o Julijcih in o klasični junaški dobi njihovega alpinističnega razvoja. Nihče pred Kugyjem in nihče za njim še ni napisal kaj tako prisrčnega, nihče ni zmozel tolike vneme in navdušene gorečnosti, nihče toliko barv v besedi kot ta čudoviti in razkošni besedni Jakopič našega gorskega sveta in njihovih ljudi.

Če mu danes tukaj v srcu njegove Trente, dežele njegovih najlepših sanj,

spominov, v pokrajini njegove skrivnostne rože mogote scabiosae Trentae, odkrivamo v vsej pieteti ta spomenik, poleg počastitve dr. Kugyjevega dela in spomina izražamo tudi privrženost k ideji in prepričanju, da je prav planinstvo tudi eden od mostov, ki držijo preko vseh prepadov in nevarnosti današnjega sveta k vedno večjemu razumevanju med narodi, k njihovem medsebojnemu spoštovanju na podlagi enakopravnosti in k pravični ureditvi človeške družbe v smislu pravega nesebičnega tovarištva in medsebojne pomoči, kakor jih poznamo in gojimo med seboj gorniki, alpinisti in planinci, in sicer po mojem mnenju ne samo zato, da bi s tem ostajali v ozkem krogu in samo v gorah, temveč predvsem zato, da vse to prenašamo v vsakdanje življenje in uporabljamo v dnevni praksi.

Tako se Ti torej, dragi doktor, zahvaljujemo za vse, kar si bil in si nam planincem in našim dragim goram, ki so postale znane in slavne po Tebi. Spomenik, ki Ti ga danes tu odkrivamo, naj simbolično kaže na nerazdružno povezanost Tvojega pionirskega in življenjskega dela z našimi gorami, našimi gorniki in našimi ljudmi in naj spominja vse, ki hodijo po teh prelepah krajih in med temi krasnimi preprostimi ljudmi, na vzore in plemenite ideale sodelovanja in mirnega sožitja ljudi, ki si hočejo biti prijatelji in tovariši ne glede na to, kakšen jezik govore in iz katere dežele so.

V tem znamenju in s temi željami odkrivam ta spomenik in ga izročam v varstvo OLO Tolmin in planincem iz Soške doline.

kor pridelek pšenice, riža in drugih živil, marveč da narašča čez najvišjo mero zmogljivosti orne zemlje v Indiji.

Indijske matere so rodovitnejše od indijske zemlje. Tudi izkušnje v drugih deželah, da število rojstev z dviganjem življenjskega standarda pada, za Indijo ne drže. Indijske žene imajo s 45. letom povprečno 6 do 7 otrok, ne glede na to, ali žive v mestih ali na podeželju in tudi ne glede na socialni položaj. Seveda je treba to razmeroma visoko povprečje pripisati predvsem družinam, v katerih se sinovi in hčere poroče že med 5. in 14. letom.

Čudež, o katerem govore tisti, ki so objavili podatke o popisu prebivalstva, se imenuje »kontrola nad rojstvi«. Le-ta naj bi odstranila tako imenovano »neprevidno materinstvo«. Neprevidne imenujejo matere, ki roče več kakor tri otroke, če prvi trije ne umrjejo. V prejšnjih desetletjih je bila umrljivost novorojenčkov v Indiji tako velika, da je narava sama skrbela, da število prebivalcev ni preveč naraslo. Razen tega pa so ljudje v Indiji umirali znatno prej kakor zdaj. Moderna medicina pa je umrljivost med novorojenčki potisnila občutno navzdol, hkrati pa je podaljševala odraslim dolgotrajno življenje povprečno od 26 na 34 let. V Evropi žive ljudje povprečno 55 do 60 let.

Razen tega pa je Indija doživljala hude suše in poplave, ki so ob nezadostnih obrambnih ukrepih in napravah vsako leto zahtevale do 5 milijonov človeških žrtev. Zdaj pa ima tudi Indija čedalje več obrambnih naprav in nevarnost poplav je čedalje manjša. »Normalna lakota« v Indiji ne zavira naraščanja števila prebivalcev, saj že zdaj živi v tej deželi približno tretjina prebivalcev vse življenje brez mesa in sladkorja, četrtnina pa brez mleka in mlečnih izdelkov. Tako bi edina kontrola nad porodi lahko preprečila prehitro naraščanje števila prebivalcev. Toda mladi Indijci se temu odločno upirajo, češ da je treba začeti boj proti »neprevidnemu očetovstvu«, kakor imenujejo ta pereči problem.

Indijska javnost mnogo razpravlja o poročilu o popisu prebivalstva. Nekateri mu pravijo »drama v številkah« in trdijo, da se bliža Indija zelo hudim časom. Večina pa se zanaša na boga razdejanja Šivo, na boga ohranitve Višno in na ravnotežje v vesoljstvu. »Naša žilavost in naše veselje do življenja,« je dejal neki Indijec, »je dar bogov. Bogovi pa bodo že našli za svoje probleme rešitev, tudi če svojih skrivnosti niso pravočasno sporočili statistikom, ki nam govore o čudežu ali katastrofi«.

Res nekoliko kočljiva zadeva, kajti čim si rojen, že kričiš in ješ. Tudi pozneje grizeš najraje beli kruh itd. Vendar tu drugi spet tolažijo in pravijo, da bo treba pač zemljo bolj obdelati. Sibirija, Kanada, Avstralija in drugi kraji baje še lahko mnogo dajo. Pravijo, da je na svetu obdelane le ena petina zemlje, štiri petine pa še ne. Kolikor to drži, bodo vprašanje razmnoževanja ljudi reševali pač toliko pozneje, ko bodo zgrizli poslednjo bilko. Dalje spet tolažijo z umetno izdelano hrano. Baje že pred letom 2000 (torej še 40 let) bodo n. pr. mast izdelovale samo še tovarne itd. Torej konec z originalnimi kranjskimi klobasami in s takimi poslaščicami naše sedanje možnosti, navade ali razvade.

Najbrž bodo Indijci prepustili to vprašanje naslednikom in se veselo vrteli naprej, dokler je še vetra kaj...

Kako je z ljudmi na svetu

»Teh mravelj hudičevih je vedno več«, bi rekel Svetneči Gašper, če bi bral tozadevna poročila v naših listih. Iz teh poročil povzemamo, da nas je sedaj vseh skupaj nekaj več kot dve milijardi. Če se bo ta stvar tako sipala naprej, jih bo leta 2000 baje že štiri milijarde, leta 2050 — torej čez dobrih 100 let — pa že kar sedem milijard. Vsako uro jih je 3000 več, vsak dan 70.000, vsako leto 25 milijonov več itd.

V Indiji je menda ta reč še posebno zamotana. Že sedaj je vsak sedmi človek na svetu Indijec. Indija ima več prebivalcev kakor Združene države Amerike in Rusija skupaj in tudi več kot vse evropske države. Čeprav velja Evropa za najbolj obljuden del sveta, jo Indija v pogledu števila ljudi na površino obdelane zemlje prekaša.

Že sedaj jih ogromno strada in kaj še bo. Nekateri so začeli nad tem prav resno tarnati. Problem z živili! Takole pravi poročilo:

»Samo čudež ali katastrofa bi lahko preprečila, da ne bi število prebivalcev Indije v prihodnjih 30 letih naraslo na 520 milijonov, od katerih bi pravzaprav moralo 70 milijonov gladovati, ker dežela zanje ne more pridelati živil. Od lakote pa najbrž ne bodo pomrli, saj je ljudstvo v Indiji že od nekdaj vajeno živeti zelo skromno in večkrat trpeti tudi lakoto. Vendar pa obeta sedanji razvoj splošno ubožanje in bedo, in zaman je vse prizadevanje indijske vlade, da bi z demokratičnim redom dvignila in zagotovila življenjski standard prebivalstva.«

To je v kratkih besedah povedana vsebina poročila, ki je bilo nedavno objavljeno na podlagi popisa prebivalstva Indije iz l. 1951.

V Indiji se rodi vsako leto približno štiri in pol milijona ljudi več kakor jih umrje. Kmetijskih pridelkov pa ima na razpolago vsako leto kvečjemu 70 milijonov ton. Njen petletni načrt določa, da se bo pridelek živil dvignil na 94 milijonov ton. Ta količina bi zadostovala za prehrano 450 milijonov ljudi, torej približno 100 milijonov več, kakor jih ima Indija zdaj. To število bo dosegla nekako leta 1970. Toda število prebivalcev bo naraščalo in če ne bo nobene katastrofe, bo znašalo leta 1981 že 520 milijonov. Skratka, izkušnje iz 30 let kažejo, da število prebivalcev ne le hitreje narašča ka-

Odobritev bilance in prevzem poslov

Prevzem poslov novoizvoljenih organov delavskega upravljanja, delavskega sveta in upravnega odbora, je potekal na več zasedanjih in sejah.

Delavski svet je razpravljal o bilanci na način, kot do sedaj še ne. Finančni račun je bil sestavljen v najbolj drobnem tolmačenju in izročen vsem članom delavskega sveta. Po pojasnilih podatkov določene inventure je delavski svet bilanco za leto 1953 v celoti odobril.

Takoj nato sta stari in novi upravni odbor izvršila primopredajo. Istočasno s poročilom o primopredaji je bilo pregledano tudi poslovanje I. četrtletja 1954, ki je pozitivno.

O poslovanju podjetja v letu 1953 smo poročali v prejšnji številki, zato tu podatkov in ugotovitev ponovno ne bi navajali. Glejmo vsi skupaj, da bodo te bilance vedno boljše, to je naša dolžnost in to je naš interes za naše dobro in za rast in procvit naše domovine.

Marjan Kolar:

Sokličev zgodovinski muzej v Slovenjem Gradcu

Ko odpreš vrata v mestno župnišče, takoj vidiš, da je ta hiša nekaj posebnega. Ob vohu ti pove napis, da je muzejska zbirka v prvem nadstropju in da je dostopna vsak dan od 10. do 11. ure, pa te že v veži pozdravijo z vseh sten slike in fotografije iz Slovenjega Gradca in okolice. Lepi barvasti krožniki celjske delavnice, velika slika »Češčenja sv. Andreja« na stopnišču in že si med sulicami in helebardami iz turških časov. Nato je ves gornji hodnik poln sličic in fotografij iz slovenjegraške preteklosti. Nad vrati, ki vodijo v muzej, je velik reliefni grb mesta Slovenj Gradec, okoli njega pa cela zbirka starih ključev, vsenaokrog slike na steklu, ki so jih svoj čas imeli po kmečkih hišah. Med njimi nekaj sto let stari kipci, ki jih je oblikovala bolj nerodna roka vaškega umetnika.

Vsa hiša je muzej. Obe sobi, določeni za zbirko, sta naravnost natrpani, toliko lepih predmetov je zbrala skrbna in pridna roka, pa zbiratelj nista zadostovali. Tudi v pisarni ima veliko knjižnico in po stenah ti 60 slik različne velikosti in raznih mojstrov čopiča bega nevajeni pogled. Celo v spalnici so morale nekatere iskati prostor.

Ta hiša je hram umetnosti, vednosti in — domačnosti ter prijaznosti.

Po naravi nagnjen k umetnosti in posebej k upodabljanju umetnosti, se je župnik Jakob Soklič že kot dijak zanimal za umetnostne razstave in za slike sploh. Iz tega naravnega razpoloženja je potem, ko so mu sredstva dopuščala, nastala prva zbirka.

Zbiral je že, ko je bil še v službi v Trstu in v Istri. Že takrat je imel nekaj lepih slik in veliko knjižnico, ki pa je ni mogel vse rešiti, ko je moral leta 1928 zapustiti Istro. S seboj je odnesel nekaj slik in nekaj del kiparja Franceta Goršeta. Tudi pri Sv. Vidu pri Ptujju je zbiral, vendar se je glavno delo pričelo šele, ko je prišel leta 1933 v Slovenj Gradec.

Videl je, da je tu bogata ledina posebno za umetnostnega zgodovinarja. Videl je, kako nekatere stare, znamenite stvari propadajo. Tako n. pr. cerkva sv. Duha, odlična gotška arhitektura iz leta 1429, ki je bila takrat nekako mestno skladišče za lestve in drugo ropotijo. Najprej se je podal na delo, da bi uredil to cerkvico. Z milodari in lastnimi sredstvi jo je prenovil in na slavaloku,

ki veže prezbitrij z ladjo, sam odkril freske iz začetka 16. stol., ki se vredno pridružujejo prelepim freskam v prezbiteriju iz leta 1450, katere hodijo občudovat od blizu in daleč. Največ pobud za restavracijo te cerkvice je župniku Sokliču dal njegov prijatelj univ. prof. dr. France Stele, ki je večkrat prišel gledat, kako delo napreduje.

Pri neki priložnosti je odkril slike umetnika, ki se je podpisal kot »Slovenjegradečan«. Poglobil se je v študij matičnih knjig in arhiva in tako odkril slovenjegraškega slikarja Jurija Skoblja, ki je bil do tedaj popolnoma neznan.

Začel je zbirati slike tega slikarja, kakor tudi obeh Straufov, očeta in sina, po mestu in okolici, in kmalu je bila velika soba v župnišču polna slik.

Zanimal se je za vse, kar je bilo v zvezi z zgodovino Slovenjega Gradca. Mnogo lepih slik je odkupil, druge je dobil v poklon. V poletnih mesecih skoraj ni bilo dneva, da ne bi bil pri njem kot gost kak umetnik.

Narasla je tudi knjižnica. Hranil je več rokopisov in starih tiskov, tako nemških kot slovenskih. Znani slikar prof. Kasimir Luigi je več dni listal po teh starih knjigah in občudoval stare lesoreze.

Zal teh knjig ni več. Nemci so takoj po svojem prihodu planili po zbirki in odnesli male slike slikarja Strauša, za katerimi je zbiratelj še danes hudo. Nemci so odpeljali tudi okoli 4000 knjig. Tudi stare lekarniške knjige iz leta 1487 je neki Nemeec odnesel že pri prvem »obisku«.

Ko se je župnik Soklič 1. 1945 vrnil, mu je šla ljudska oblast zelo na roko in je na predlog Zavoda za varstvo kulturnih spomenikov (sedanji predsednik Zavoda je muzeju zelo naklonjen) in na osebno priporočilo Prežihovega Voranca, odredila dve sobi v prvem nadstropju za njegovo zbirko. Župnik Soklič je zbirko sam urejeval in že 1. 1946 je bila odprta za javnost. Z nasveti je zelo pomagal prof. Baš in prof. Šijanec je dal glede kiparstva in slikarstva marsikatero dragocene napotke.

Slikarska zbirka se je zelo pomnožila. Župnik Soklič si je zadal za nalogo, da bo zbral vse, kar bi kdaj zanimalo Slovenjegradečane iz preteklosti mesta in okolice.

Slovenj Gradec je bil v davni preteklosti zelo kulturno mesto, saj je dal kar tri imenitne slikarje — Skoblja in oba Strauša.

Razni požari in druge nesreče so uničili mnogo slik, toda kar je še dosegljivo, bi župnik Soklič rad ohranil. Marsikatero dragoceno delo je že rešil propada.

V Slovenjem Gradcu je deloval tudi kipar Jurij Marsel, po poreklu Slovenec, kakor tudi njegova žena, iz znane Tajnikove družine iz Bele krajine. Tudi njegovo delo je v zbirki.

Sokličev muzej je nekakšna umetnostno-zgodovinska zbirka, ki naj bi pozneje služil kot temelj mestnemu muzeju, ki ga bodo v bližnji prihodnosti gotovo ustanovili.

V umetnostnem oddelku je okoli 180 oljnatih slik in akvarelov, okoli 100 grafik in nekaj desetnih kiparskih del. Poleg slovenjegraških umetnikov so zastopani še: Jakac, Debenjak, Pavlovec, Irak, Mežan, Ivan Kos, Trnkoczy, Humek, Stelovec, Maleš, Smrekar, Sedej, Pandur, Pengov, Golob, Sušmelj, Pistor; s prekrasnimi portreti: Mušič, France Gorše, Mihelič, Sojčič, Oeltjen in Kasimir.

Poleg slik je mnogo umetnostnih predmetov, tako nekaj lepih medalj, lepe posode — krožnikov in dragocenih vaz, rezljanega pohištva in sploh vsega, kar je v zvezi s kulturnim prizadevanjem naroda.

Tudi za zgodovinarja je v zbirki marsikaj zanimivega. Iz prazgodovinske dobe bi videl kamenito kladivo in sekiro, ki so ju našli na Pečelarjevi njivi pri Slovenjem Gradcu. Na Gradu najdena rimska strelica je zanimivo kovaško delo. Hčerka pok. prof. Winklerja je poslala prav lepe stvari iz njegove zbirke. Največ le-teh je bilo izkopanih v Starem trgu, kjer je stal nekoč rimski colatio. Najbolj je pa zanimiv rimski orel, ki je baje v colatiu krasil vojašnico.

Numizmatična zbirka obsega poleg rimskih novcev še nekaj srednjeveških kovancev, ki so bili najdeni v Starem trgu. Zgodovinarja bo zanimalo tudi staro orodje in orožje (nekaj turškega), stari ključki, in grajska blagajna, takšna, kakor jo je opisal Tavčar v Visoški kroniki. Poleg tega je v zbirki okoli 20 starinskih ur.

Etnografska zbirka kaže nekaj končnih čebelnih panjev, leščerbe in slike noš pred 150 leti.

V muzeju je tudi Wolfov kotiček. Hugo Wolf je bil umetnik svetovnega formata in v tem kotičku je ohranjen spomin na velikega Slovenjegradečana, ki pa je bil žal Nemeec in ni imel s Slovenci nobene zveze.

Župnik Soklič ima namen zbrati v muzeju tudi zgodovinsko knjižnico, ki bi pomagala marsikateremu zgodovinarju. Če omenimo še to, da ima muzej precej lepih knjig in tudi nekaj starih slovenskih tiskov, bi končali sprehod po tej zbirki.

Zbirka je več kot zanimiva in je plod prizadevanja ene same osebe, ki se ji ni zdelo škoda ne časa ne denarja za takšno delo. Večina predmetov je Sokličeva last, nekaj pa jih je tudi last narodne imovine.

Obiskovalcev je bilo v začetku mnogo — 1500 letno. Zdaj jih je na leto ca. 700. Med obiskovalci je seveda največ dijakov, radi pa pridejo tudi razni slikarji in profesorji. Med obiskovalci zadnjega časa bi navedel poleg univerzitetnih profesorjev iz Ljubljane in Zagreba, tudi beograjskega učenjaka Boškovića.

Muzej uživa varstvo Zavoda za zaščito kulturnih spomenikov, naklonjenost oblasti, vzdržuje ga pa lastnik sam.

Zbiratelj je določil, da vse to, kar je skozi desetletja zbral, preide nekoč v last ljudstva, ki naj bi se iz zbirke učilo spoštovati svojo preteklost.

Miha Klinar:

Deklica z marjetico

Deklica sedi na soncu,
ptič družico v drevju snubi,
deklica marjetko trga:
»Ljubi me, ne ljubi, ljubi...«

Deklica se srečna smeje,
vztrepetale so ji grudi,
fant prišel je, jo poljubil.
ptička z drevja se mu čudi.

»Pri treh mladenkah« — prizor iz prvega dejanja. Komponist Schubert (Maks Jež) in njegovi prijatelji.

Tri mladenke pri »Treh mladenkah« — Hannerl, Heiderl, Hederl (Lamprechtova, Lučovnikova in Breznikova).

Slika iz tretjega dejanja s Schubertom v sredini.

Mežiški orkester, ki je sodeloval pri opereti.

Mežica je prišla

Uspelo gostovanje mežiške gledališke družine na Ravnah

Ze tam ob začetku — menda v drugi številki — smo pobljže pogledali v naš svinčeni svet pod Peco ter napisali na celo našega lista takole: »Mežica, Črna, Žerjav — to so naši sosede, naši rudarji. Skupaj delamo v tem kraju in smo veliki prijatelji. Nekoliko drugače je na delovnih mestih, v srcih pa je isto: bridko in veselo...«

Z Mežico pa je včasih in v nekem oziru le križ. Predvsem »Koroškega fužinarja« ne berejo; enostavno ne in ne, čeprav smo mi o Mežici že do sedaj več povedali, kot prej kdor koli na svetu in celo več kot njihov lastni list. Seveda pa s tem ne izgubijo veliko in tudi ne gre za to.

Na tapeti je nekaj drugega. Ne da bi rekli radi, toda tako nekako je: gre za rivalstvo pri kulturnoprosvetnem delovanju. Dokler tam ne napravijo nič takega, se kar laže tolažimo tudi z našo umirjenostjo. Čim pa se razgibajo, je seveda tudi za sosede nekaka spodbuda, ker je tu takoj tudi mera, primerjava.

No, in sedaj so nastopili celo z opereto: Schubert-Bertejevo »Pri treh mladenkah«. Petkrat je že šla na domači oder pri polni dvorani, dvakrat pa na Ravnah s prav tako polnim obiskom. Bil je lep dogodek in korak naprej v našem kraju. Opereta je bila odlična v glasbenem, pevskem in igralskem pogledu, tako so jo doživeli in ocenili predvsem tudi na Ravnah.

Veliko dela so vložili ter želi in žanjejo lep uspeh in vse priznanje. Delo je režiral in dirigiral znani mežiški kulturni delavec tov. Edo Mauhler. Vse kvalitete družine — igralci, pevec in orkester — so napredek za naš kraj, njihova požrtvovalnost pa spodbuda še posebej.

Čestitamo in še vabimo ter zagotavljamo — vračilo.

NAPAD NA OBČINO

Opravljanje imamo radi vsi, ki smo se rodili ob mlaju, prvem in zadnjem »krajcu« ter ob polni luni, zato že kar vidimo, kako to mašilo tudi vsi berejo.

Nazadnje pa res: Iz našega mesta gre ena izmed cest tudi proti Tolstemu vrhu. To je taka smer, da jo občutiš od peta do srca, če količkaj poznaš zgodovino našega kraja. Vsi vemo, kaj je bil za Guštanj naš Tolsti vrh. Da imajo Kotuljci svojo znamenito cesto, je čisto razumljivo, da pa nimajo Tolstovrščani v trgu, ki so ga krasno vedrili, nobenega pomenovanja, ni prav in ni potrebno. Najbrž smo temu krivi vsi, ker nismo rekli prave besede ob pravem času.

LISTNICA UREDNIŠTVA

O Malgaju še nismo rekli v našem listu ničesar. Pridobili smo prvega informatorja, njegovega in nam še vsem znanega soborca, predsednika nekdanjega Narodnega odbora za Mežiško dolino, tov. Andreja Oseta — pa bomo v prihodnji številki priobčili prvi spomin. Kdor še ve o Malgaju kake zanimive spominske podrobnosti, naj pove uredništvu.

*

Kako skopuhi preklinjajo?

»O, da bi se ti sin iz ljubezni poročil!«

Dr. Štefan Varga:

Problemi bolniškega staleža v Železarni Ravne

Skrb za ohranitev zdravja delavcev v težki industriji, kjer so ti stalno izpostavljeni različnim kvarnim vplivom od nezdod, pa do poklicnih obolenj, katere često zapuščajo trajne posledice na prizadetem, nas silijo k reševanju zdravstvene problematike, k čim temeljitejši tehnični zaščiti in tudi k izpopolnitvi zdravstvene službe same. Priznati moramo, da se je po vojni na tem polju premalo storilo. Bodisi zaradi pomanjkanja zdravstvenih delavcev, bodisi zaradi nepoučenosti o ogromni škodi, ki zaradi tega nastaja, ali iz kakršnih koli drugih razlogov. Če pa se je, verjetno to delo ni bilo smotrno, kar nam pričajo visoki procenti nezdod in boleznih, kakor tudi večmilijske izgube Zavodov za socialno zavarovanje različnih okrajev, kar razberemo iz poročil v dnevnem časopisu. Res je sicer, da zakon o socialnem zavarovanju daje, lahko rečemo, skoraj neomejene pravice zavarovancu in se to tudi hote ali nehote izkorišča. Malokdo od množice zavarovancev je do pred kratkim pomislil na to, da je tudi ta fond omejen in izčrpljiv. Težko rečemo zaradi tega, ali so glavni vzrok milijonskim izgubam neurejene zdravstvene razmere v delavnosti, ali izkoriščanje zavarovancev, ali širokogrudnost socialnega zavarovanja. Brezdvomno pa imajo vsi trije vzroki pri tem svoj delež in problem ne bo v celoti rešen, če se bomo zadovoljili samo z ureditvijo zdravstvene zaščite in dobre preventivne službe v obratih.

V minulem letu smo večkrat slišali, da Železarna Ravne bistveno vpliva na odstotek bolnikov v okrajnem merilu in s tem tudi na izdatke. Če primerjamo številke v statistiki, ki jih prinaša Samouprava socialnega zavarovanja (št. 3-4), se s tem ne bi mogli popolnoma strinjati. Povprečni okrajni bolniški stalež znaša v prvi polovici lanskega leta 6,6%, povprečni stalež v železarni pa 7,7%. V okraju je bilo v tem času približno 11.640 delavcev in uslužbencev, v železarni pa nekaj čez 1600 zaposlenih, torej le dobra sedmina vseh zavarovancev v okraju. Bistveno torej z ozirom na to, ker tvorimo le eno sedmino vseh zavarovancev, nismo mogli zvišati okrajnega povprečja za razliko 1,1%, kakor je tudi ne bi mogli bistveno znižati, če bi bili za 1,1% nižje od okrajnega povprečja. Vzroke bo torej treba iščati v vseh podjetjih in ustanovah, zlasti ker je v drugih panogah možnost obolevanj in nezdod manjša kot pa v težki industriji.

Priznati pa si moramo brez ozira na to, da smo v povojnih letih v Železarni med slabšimi. Čaka nas zato važna in težka naloga: iskati vzroke, spoznavati problematiko in na podlagi teh odpravljati nedostatke.

1. Nezdode

Kot pri drugih obratih v Sloveniji, je tudi v ravenski železarni borba proti obratnim nezdodam mlada, zato težka in

združena s premnogimi problemi, ki bi jih bilo treba rešiti takoj, a čakajo nerešeni in ogražajo naprej, ker je preureditev v smislu varnostnih predpisov na gotovih delovnih mestih v kratkem času neizvedljiva in združena z obsežnimi predelavami. Reči moramo tudi, da je problematika tako obsežna, da bi rabili cel aparat ljudi, ki bi delal v smislu zaščite in varnostne izobrazbe, če bi se hoteli v doglednem času približati po številu nezdod najboljšim, poleg tega pa bi morali vložiti v to še ogromne večmilijske vsote. Ne čudimo se torej, če bomo na koncu leta morda zopet slabši kot drugi.

V preteklem letu je imela Železarna 535 obratnih nezdod, zaradi katerih je bilo izgubljenih 9474 delovnih dni. Tako odpade na eno nezdodo 17,8 bolniških dni. Od teh je bila ena smrtna v obratu in dve težki, kjer sta ponesrečenca naknadno podlegla poškodbam. Če analiziramo nezdode po lokalizaciji, dobimo sledečo sliko:

1. Tujki v očesu	95
2. Poškodbe prstov na roki	150
3. Zapestje	39
4. Podleht	11
5. Poškodbe prstov na nogi	60
6. Poškodbe stopala	36
7. Poškodbe podkolenice	20
8. Vse druge lokalizacije	124

Iz številke vidimo, da so poškodbam najčešče izpostavljeni prsti na roki z zapestjem, prsti na nogi s stopalom in oči. Čeprav so očesni tujki pogosti, kljub temu ne bremenijo staleža v taki meri, kot druge nezdode, ker traja bolovanje v takem primeru le dva do tri dni. Spadajo pa v tisto vrsto nezdod, kjer moramo reči, da je v 95% krivda v neupoštevanju varnostnih predpisov in v odtegotovanju nošenja zaščitnih očal. Po številu pa bi poškodbe očitno padle, če bi uspeli to vrsto nezdod odpraviti.

Drugače je s poškodbami prstov na roki. Zdravljenje teh, predvsem če so to prelomi, traja več tednov in se pogosto ponesrečenec ne more vrniti na svoje delovno mesto, dokler ni popolnoma okreval. Teže je v teh primerih tudi presoditi, kje je krivda nezdode, če verjamemo, da v podobnem obratu na Švedskem opravlja delavec vsako delo le z ustrežajočimi rokavicami, kar pri nas še ni izvedeno. Rokavice bi vsekakor v veliki meri ščitile pred lažjimi urezi, ubodi itd. Dokler teh ni, marsikje ne bomo smeli reči, da je krivda na delavcu, da je prišlo do poškodbe.

Poškodbe stopala in prstov na nogi povzročajo skoraj v 90% padci težkih železnih predmetov, opeke in slično na nogo. Mnogo natančnih analiz bo še treba napraviti v tem smislu, na podlagi katerih se bo lahko dalo delavcem primeren pouk. Brezdvomno pa bi bil prvi uspešen ukrep ureditev in vzdrževanje stalnih prehodov, kot tudi prostorov za odlaganje in izpolnjevanje predpisov o pravilnem nalaganju materiala. Če mora

med nošenjem nekdo iskati pot, kamor bo stopil, nato še prostor, kamor bo odložil, mora mnogokrat zaradi teže izpustiti tovor, preden se je pripravil na odložitev, ne da bi imel pri tem še čas pomisliti na nogo, ki je v nevarnosti.

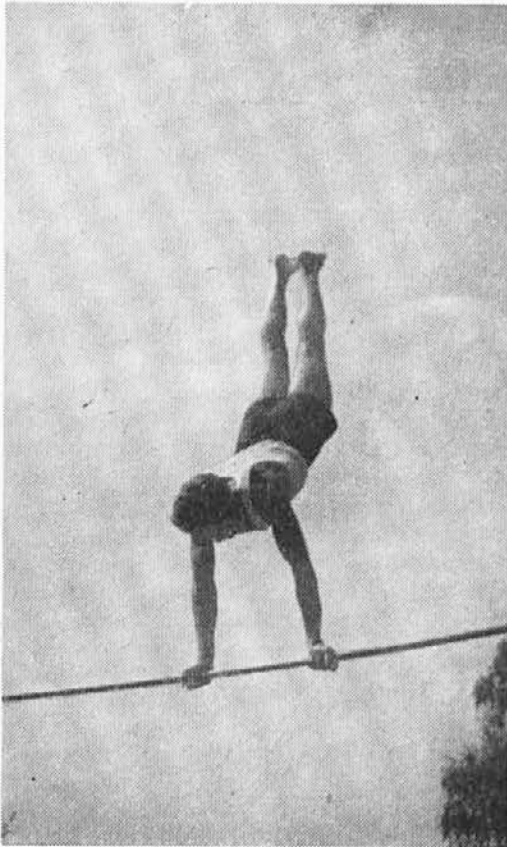
Iz navedene statistike vidimo, da tvorijo poškodbe roke s prsti in poškodbe stopala s prsti bistvo nezdod v železarni, saj dosegajo skupno 258 primerov, kar je več kot 50% vseh nezdod v minulem letu. Borba proti obratnim nezdodam bo morala iti predvsem v tej smeri, ker so vzroki, ki jih povzročajo nešteti poznani in nepoznani, je to težka naloga, ki pa se je je treba za vsako ceno lotiti.

Po naravi bi razdelili poškodbe v:

1. Prelomi	77
Od tega prelomi prstov	62
2. Opekline	65
Od tega na zapestju in stopalu	52
3. Urezi, ubodi raztrganine	203
4. Udarci	43
5. Razno	42
6. Očesni tujki	95

Rekli smo že nekaj besed o očesnih tujkih ter o poškodbah rok in nog. Ustaviti se moramo še pri opeklinah, ki so v minulem letu zelo bremenile stalež bolnikov. Skoraj vse opekline so namreč težje, to je tretje stopnje, ker so povzročene z razbeljenim železom in žilindrom. Zdravljenje teh, zlasti na stopalu, je dolgotrajno. Nošenje primernih ščitnikov je zato nujno in bo moralo na gotovih delovnih mestih postati obvezno. Večkrat se zgodi, da steče razbeljena žilindra delavcu v čevlje in povzroča globoke opekline, ker je njen učinek v teh primerih dolgotrajen. Pri primerni zaščiti se to vsekakor ne bi moglo zgoditi.

Podjetje mora storiti vse, da zaščiti življenje in zdravje svojih delavcev in doprinaša s tem k znižanju izdatkov. Živimo v obdobju, ko se vedno več govori ne samo o kvalitativnih izdelkih, ampak tudi o vzornih in slabih podjetjih. Higijenska ureditev delavnic, zaščita, sanitarije, garderobe, ventilacije so glavne stvari, katere si želi vsakdo ogledati in na podlagi katerih izreka svoje mnenje. V njih iščejo vzroke pogostim nezdodam, mnogim obolenjem in visokemu staležu, čeprav niso to vedno edini momenti, ki vplivajo na odstotek bolnikov. Železarna Ravne se je s svojo naglo razširitvijo in izpopolnitvijo mehanizacije uvrstila med elite metalurške obrate in je prav in potrebno, da posveča vedno več pozornosti tudi zdravstvenim in zaščitnim meram. Brezpogojno mora iti zdravstvena zaščita in varnostna izobrazba vzporedno z razširitvijo in tehnično izpopolnitvijo obrata. Omalovaževanje in zapostavljanje teh bi imelo prej ali slej brezdvomno težke posledice v nepričakovanih težkih ali smrtnih nesrečah, predvsem ker delavec posameznik naglemu razvoju ne more

Boris Fišer vrti veletoč.

slediti tako hitro. V podobnih primerih ne bomo mogli govoriti nikoli o lastni neprevidnosti, če ne bomo novih ogroženih mest zaščitili in pred izročitvijo v pogon tam zaposlene podrobno poučili o nevarnostih. Vemo, da je način dela mnogokrat tak, da mora delavec vso svojo pozornost obrniti delu in s tem nujno pozabi nase in na nevarnost. Kjer pa na delo še ni privajen, kar zahteva še večjo prisotnost, je nezgoda neizbežna, če zaščita ni izvedena.

Nič manj važna ni tudi zaščita pri preureditvi in odstranjevanju določenih obratnih objektov. Prav dobro so vidne nevarnosti, tudi govori se o njih. Prehitro pa se dejstvo poenostavi s trditvijo, da zaščita ni potrebna, ker bo vse to v času deset dni, enega meseca ali pol leta odstranjeno. Iz dneva v dan čaka tako priložnost lažje ali težje nezgode. Nič manj važna kot stalna je tudičasna zaščita. V tem oziru se v smislu zaščite največ greši. Z razumevanjem in dobro voljo se bo vedno našel cenen načinčasno nevarnost odstraniti. Pa najsi bo to pokrivanje jam, zasilne ograje ali podobno. Čas in kraj nesreče ni nikoli naprej določen. Nihče ne more trditi, da na takih mestih prav zato ne bi prišlo do nesreče, »ker se ta podira-jo«.

Reči moramo, da je v zadnjem času zaščita v Železarni v veliki meri izpolnjena, obstajajo pa še pomanjkljivosti. Potrebno je zato, da se predlogi HTZ upoštevajo in po možnosti izvajajo. Nihče ne zahteva v lastnem interesu, ampak v korist skupnosti in obratu. Rekli smo že, da se govori vedno več o slabih in dobrih podjetjih, vzorno podjetje pa bo postala Železarna lahko samo ob tesnem sodelovanju vodstva s HTZ.

Naslednji podatki naj nam bodo v dokaz, da tudi smotrno delo v tem smislu prinaša ogromne koristi. Če primerjamo število nezgod in izgubljene delovne dni zaradi nesreč v lanskem in letošnjem letu, vidimo, da je HTZ zabeležila znaten padec pri nezgodah, odkar je bil ta referat ustanovljen. V lanskem letu je imela Železarna v prvem tromesečju 173 obratnih nezgod, zaradi katerih je bilo izgubljenih 2884 delovnih dni. Letos pa je bilo v prvem tromesečju le 88 nezgod, izgubljenih dni pa 1696. Če dodamo k temu še otvoritev obratne ambulante v Železarni in povemo ob tem, da je bil v lanskem letu povprečni mesečni stalež bolnikov 7,7% letos pa v prvem tromesečju le 5,8%, moramo priznati, da so zdravstveni in zaščitni ukrepi tudi velik del produktivnosti.

2. Bolezni

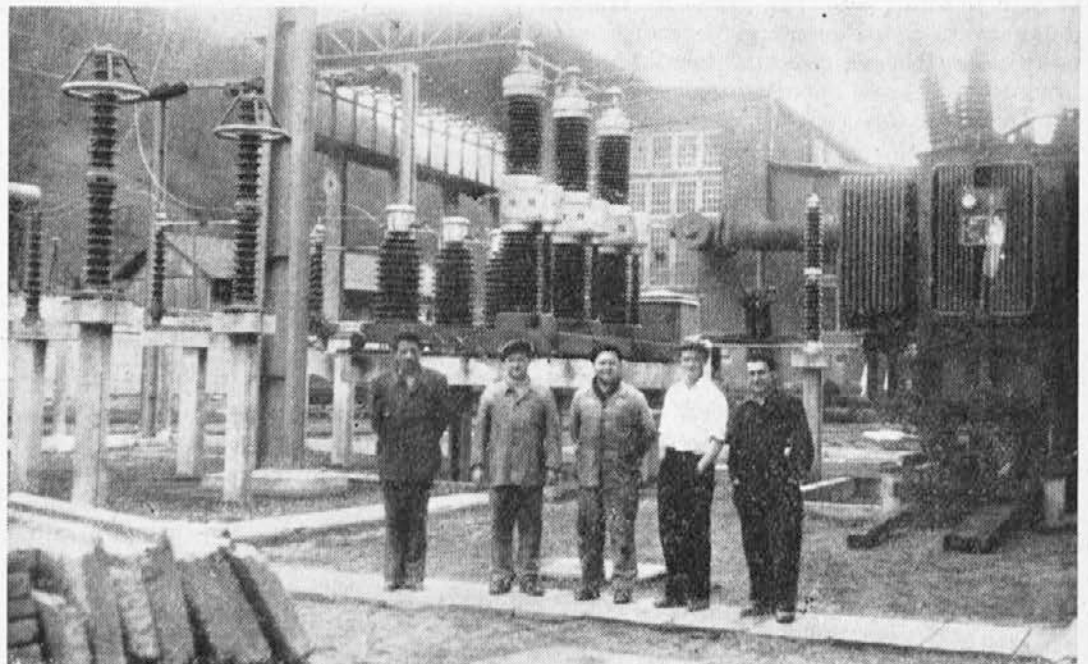
Po ogledu nekaterih obratov in obratnih ambulant v Sloveniji smo prišli do prepričanja, da je neobjektivno in krivično primerjati na podlagi suhih statistik podobne obrate, ne da bi poznali dejansko zdravstveno stanje delavstva in razne druge lokalne okoliščine, ki lahko vplivajo na stalež. Za primer naj nam služijo tuberkulozni bolniki. Neko podjetje ima pri 3200 delavcih devet bolnikov, obolelih za tuberkulozo, v Železarni Ravne imamo pa 59 bolnikov, ki so pod kontrolo protituberkuloznega dispanzerja ali pa v zdraviliščih. Kdor si predoči ti dve številki, dobi že na marsikako dvomljivo vprašanje jasen odgovor. Če bi se poglobili v celotno zdravstveno problematiko dveh sličnih podjetij, bi našli tudi v drugih smereh na občutne razlike. Velik problem staleža so tudi bolniki z želodčnimi ranami, predvsem kroničarji. V mestu ima tak bolnik vedno možnost odgovarjajoče dietne hrane, ker obstajajo tam dietne menze. Na podeželju pa se taki bolniki, predvsem samci, ponovno in ponovno

vračajo v ambulanto s težavami in izjavami, da ne morejo nikjer dobiti primerne hrane. Nujno je tako, da se vsi ti hranijo v menzah, ki so jim na razpolago. V podobnih primerih je zdravljenje nemogoče, bolnik pa se upravičeno vedno pogosteje zateka k zdravniku.

Oddaljenost delavstva od obrata je problem, ki se ne da rešiti takoj. Često je to tragično za bolnika in v škodo podjetju. Zdravimo bolnika z želodčnim čišrom ali katarjem. Po določenem času težave preminejo, počuti se zdravega in se vrne na delo. Zaradi oddaljenosti je privezan zjutraj od petih pa skoraj do večera na hrano, ki jo prinaša s seboj. Ponovitev bolezni je v takih primerih neizbežna in z njo v zvezi ponovna izguba delovnih dni. Nič manj važen problem ni oddaljenost, če ga gledamo iz vidika nezgod. Zaradi malih poškodb na nogi je primoran nezgodnik često izostati daljšo dobo od dela, ker ne more prehoditi eno uro ali še več hoda. Tudi pri vseh drugih boleznih moramo upoštevati oddaljenost pri ugotavljanju sposobnosti za delo.

Eden glavnih momentov, ki bi vplival trajno na padec staleža, bi bila vsekakor razporeditev delavstva na delovna mesta, ki bi odgovarjala njihovemu zdravstvenemu stanju in fizičnim sposobnostim. Često slišimo izjave nekaterih bolnikov: »Zato nisem prišel na kontrolo, ker imam po premestitvi lepo delo, ki ga lahko opravljam in sem rad na delu.« Če to izjavljajo osebe, ki so bile prej stalno pred vrati zdravnika z vsemi mogočimi težavami in željami, že skoraj nezaželeni gostje, moramo priznati, da je neodgovarjajoče delo v veliki meri vplivalo na njihovo bolezen, ta pa je zopet gojila v njih odpor do dela in izmikanje. Odgovarjajoče delo mu je vlilo veselje do dela, hoče biti produktiven, v ambulanto ne prihaja pogosteje kot popolnoma zdravi.

(Dalje prihodnjič)

Transformatorska postaja je dograjena.

OB PRAVEM RAZUMEVANJU IN SODELOVANJU VSEH BORBA PROTI OBRATNIM NESREČAM NI BREZ USPEHA

Podrobni statistični prikaz pogostosti in števila obratnih nesreč pri podjetju od 1. januarja 1954 dalje bomo priobčili v naslednji številki, da bo vidna slika za vse polletje skupaj.

Tu bi pokazali samo sumarne podatke za I. četrletje, v primerjavi z letom 1953, in sicer

	1953	1954
januarja	67 nezgod	27 in 4 izven tovarne
februarja	43 in 7 izven tovarne	35 in 8 izven tovarne
marca	50 in 6 izven tovarne	26 in 3 izven tovarne
Skupaj v I. četrletju	160 in 13 izven tovarne	88 in 15 izven tovarne

Pogostost obratnih nezgod v tovarni je torej padla skoro za polovico napram lani. Prihodnjič bomo objavili, koliko imajo pri tem znižanju nesreč in škode zaslugo posamezne obratne skupnosti.

Razmeroma veliko je poškodb izven tovarne, ki se tudi vse, ki so na poti v službo in iz službe, beležijo med obratne nesreče.

Tudi izpad dni zaradi obratnih nesreč je temu primerno nižji kot lani v tem času:

	1953	1954
januarja	1039	491
februarja	840	618
marca	1005	587
Skupaj torej v I. četrletju	2884	1696

Torej več kot za 1000 dni manj izgube na delovnih dneh kot lani v istem času.

Po meri v I. četrletju 1954 smo zrušili nezgodni element že na 23 % nezgod na stalez letno. To je velik uspeh, če vemo, da smo bili celo na 36 % letno na stalez.

Toda to je še zelo veliko in veliko preveč. Naše slovenske železarne so vse niže — Jesenice na 18 %, Štore na 22 % itd.

Samo od sodelavcev vseh položajev in del je odvisno, da bomo nezgodni element dalje rušili in dosegli najvišjo stopnjo varnosti dela, ki je naša dolžnost in interes vsakega posameznika.

Pripomba ob zaključku lista: V aprilu pa smo zopet vse pokvarili. Že do 20. aprila je bilo več nezgod kot marca ves mesec.

Ivan Globočnik:

Ravenska godba na pihala

Ustanovitev, razvoj, nekaj pripomb in predlogov

Leta 1878 je bilo v takratnem Guštanju ustanovljeno gasilsko društvo. Za razne svoje prireditve so si najemali tuje godbe — tako iz Mežice, Pliberka in drugod. V gasilski kroniki (glej prejšnjo številko Fužinarja!) je zapisano, da je za gasilski praznik leta 1895 nastopila tudi že prva domača gasilska godba. Tam navajajo že kar osemnajst godbenikov. Ravenska godba bo morala torej ta nastop vsekakor vnesti tudi v svojo kroniko in se razgledati za ustanovitelji in prvimi godbeniki, čeprav velja po zapisih same godbe kot ustanovno leto šele 1902. Tistega leta se je zbralo nekaj vztrajnih fantov, od katerih še danes živi v visoki starosti Alojz Korper ter z zanimanjem zasleduje delovanje naše godbe, pritegnili so tudi novince, tako da je imel zbor prvih osemnajst godbenikov (kakor oni pred sedmimi leti!). Instrumente je moral nabaviti vsak sam. Skupne vaje so bile dvakrat tedensko. Godbo je vodil Es-instrumentar nekoga vojaškega godbenega zbora, Alojz Kostwein. Vsi so bili zaposleni v ta-

kratni jeklarni grofa Thurna — današnji Železarni Ravne. Sodelovali so gotovo vsako nedeljo in nastopali pri različnih lovskih, gasilskih in podobnih prireditvah, veselicah, pogrebih itd. Najljubši pa so jim bili godovi in znane koroške »ohceti«. Rajon njihovih nastopov je bil od Celja do Celovca.

V programih so bili v prvi vrsti zastopani plesni komadi in manjše glasbene oblike tuje literature, tako imenovana »kapelmajstorska muzika«. Gojili so tudi manjši godalni orkester, sestojec iz desetih članov. Število sodelujočih se je sčasoma povzpelo na 32 godbenikov.

Tako in v tem smislu je šlo vse do prve svetovne vojne, ko so morali posamezniki k vojakom, kar je povzročilo, da je l. 1916 godba popolnoma razpadla. Po končani vojni mnogih ni bilo več nazaj. Nekaj je bilo žrtev, nekaj pa jih je odšlo drugam. Godba se ni mogla obnoviti, pač pa je leta 1920 tedanji šolski nadzornik Peter Močnik osnoval godalni orkester, ki je

deloval v okviru godbeno-pevskega društva kot samostojno telo.

Ker je ostal takratni Guštanj brez godbe, so povabili gasilci leta 1923 na neko svojo prireditev mežiško rudarsko godbo, pri kateri je sodeloval tudi rudniški delavec Ivan Rebernik, guštanjski domačin. Ta je dal pobudo za ponovno ustanovitev godbe, zbral okrog sebe nekaj za glasbo navdušenih mladincev in začeli so z učenjem. Poučeval jih je dve uri oddaljeni kmet Rogačnik v Kotu. Tje so torej hodili po prvi pouk utemeljitelji današnje naše godbe. Poleg že imenovanega Anzana Rebernika sodelujeta pri godbi še danes Jože Čegovnik in Avg. Pogorevčnik. Vsega skupaj je bilo samo osem ali devet članov, toda že so sodelovali na delavski prvomajski proslavi leta 1924 na Lešah, kjer so takrat še obratovali premogovniki, sicer pa so nastopali le pri zagodnicah in na ohceti. Vaj niso imeli rednih, le pred nastopom so se zbrali in vskladili svoje znanje, kolikor se more to nenotnalno ali na pol notnalno sploh imenovati.

Leta 1925 je vodstvo godbe prevzel zopet Alojz Kostwein. Pristopilo je še nekaj prejšnjih članov ter nekaj novincev in število je bilo zopet osemnajst mož. Instrumentov pa je primanjkovalo, čeprav je za nabavo le-teh nekaj prispevalo tudi delavstvo in vaje niso mogle biti polne. Ko je grof Thurn tisti čas zopet obiskal podjetje, je šla k njemu deputacija, da ga naprosi za nove instrumente. Grof jih je baje plačal 24, dotična tvrdka pa je padla pod stečaj. Bil pa je to le povod, da je nastalo med delavstvom splošno gibanje in zanimanje za godbo. Vsi so se obvezali, da bodo z rednimi mesečnimi prispevki podpirali godbo. Ta pa se je zopet obvezala, da bo sodelovala pri pogrebih umrlih članov.

Četudi je delavstvo godbo podpiralo, se ta vendar ni mogla razvijati, ker ni bilo neobhodno potrebne discipline. Tudi kapelnikova dobra volja ni zadostovala za razvoj. Zato se je na pobudo najagilnejših članov izvolil 1928. leta odbor, ki je bil sestavljen res iz pravih ljubiteljev glasbe. Sestavljena so bila pravila in tudi potrjena od tedanje banske uprave v Ljubljani.

Godba je torej obstajala kot samostojno telo s pravico javnosti. Uprava podjetja je nudila lokal, kurjavo in razsvetljavo, delavci in nameščenci pa so dajali redne mesečne prispevke. Udejevala se je absolutno nestransko. Število se je povzpelo sicer že na 26 članov, disciplina se je nekoliko izboljšala, vendar ni bilo nobenega vidnega uspeha, ker je bilo vse delo breznačrtno. Program so izpolnjevale plesne kompozicije in pa manjše kompozicije zabavnega značaja tujega izvora. Znatno je ovirala napredek tudi kapelnikova visoka starost in bolehnost, največ pa splošna nezainteresiranost vseh tedanjih političnih in drugih organizacij, katerim ni bilo do pravega kulturnoprosvetnega izobraževanja ljudstva in izboljšanja njihovega življenjskega nivoja, temveč so jim vsa sredstva, v prvi vrsti godba, služila za lastno zabavo. Tako delo se je zavleklo vse do druge svetovne vojne, med katero godba sicer ni razpadla, kot je bil

Kapelnik Joško Herman, kvalitetni in uspešni vodja ravenske železarske godbe.

to primer v prvi svetovni vojni, zapustilo pa jo je več članov in ostalo je samo še osemnajst mož. Ti so bili prisiljeni sodelovati pri okupatorjevih propagandnih svečanostih, od ostalih prirediteljev so pa ostale samo še redke »ohceti« in pogostejši pogrebi.

V svitu svobode nastaja za našo godbo novo obdobje, ko je bila godba mobilizirana v Tomšičevo brigado XIV. udarne divizije, s katero je obšla del Koroške, Zgornje Štajerske, Hrvaške in se končno znašla v tedanjem Petrogradu, ki ji je bil kot nekak center, iz katerega so godbeniki odhajali na propagandne turneje po okolnih mestih. Mnogo zanimivosti in komičnih zgodb datira iz tega časa, katerih duša je bil že omenjeni in vedno dobro razpoloženi član Rebernikov Anza, in pa v šalah nerazdružljivi mu tovariš Golobov Jaka. — Moglo bi se sicer mnogo napisati o tem, spada pa le bolj v ožji krog samih godbenikov in njihovih najbližjih častilcev. — Mesece septembra 1945 so bili demobilizirani. Kmalu po vrnitvi so spremili k večnemu počitku svojega dolgoletnega in požrtvovalnega kapelnika Kostweina, s katerega smrtjo je stala godba zopet na mrtvi točki. Agilnejši člani pa niso vrgli puške v koruzo, ker so smatrali, da če jim je bilo delovanje vsaj do gotove meje možno že v stari Jugoslaviji in pa pod okupatorjem, bo vsekakor omogočen pravičen razvoj v novi, svobodni Jugoslaviji.

Prva skrb jim je bila poiskati novega kapelnika. Našli so ga: 42-letnega Jožka Hermana, bivšega vojaškega kapelnika v Knjaževcu, ki se je vrnil iz okupatorskega ujetništva. Ta je prevzel 15. nov. 1945 našo godbo v svoje roke ter jo čvrsto drži in uspešno vodi sebi in kraju v čast. Herman je Ljubljčan: trije bratje — vsi so glasbeniki. V takratnem Guštanju je našel hvaležno in bogato torišče. Ni bilo lahko začeti z delom, ker je ostalo dela-

zmožnih samo še štirinajst godbenikov, zasedba je bila nepopolna (brez tenorjev in baritonov), arhiv pa poln same tuje navlake (nemške koračnice itd.). Začelo se je takoj z rednimi vajami in vežbanjem sodobnih kompozicij, ki jih je bilo moč nabaviti, in s partizanskimi koračnicami. Te so bile neobhodno potrebne, saj je godba neumorno sodelovala pri vseh prireditvah in svečanostih, ki so se tedaj vršile tudi po večkrat tedensko. Led je bil prebit in prve prepreke prehojene s koncertom, ki se je vršil že po enem mesecu delovanja novega dirigenta. Vaje so se redno vršile in uvedena je bila primerna disciplina, kar je bil predpogoj za uspešen in pravičen razvoj. Obstajale pa so še velike težave vsled pomanjkanja novega kadra in odgovarjajočega notnega materiala. Število članov se je postopoma večalo in velike vsote so se izdajale za nabavo kompozicij, ki jih je narekoval novi čas. Ker pa je vladalo pri merodajnih činiteljih, kot so sindikat, uprava podjetja, okraj, pri vseh množičnih organizacijah v splošnem, pri ljudski oblasti in vsemu delavstvu, ki je godbo znatno podpiralo v moralnem in materialnem pogledu, razumevanje za naloge, ki si jih je postavila godba na kulturnoprosvetnem, umetniškem in političnem področju ter v vzgojnem smislu, je bilo delovanje znatno olajšano in uspeh zagotovljen. Že po enem letu so bile nabavljene pri vseh obstoječih gospodarskih težkočah, v katerih je bila nova in mlada Jugoslavija v povojni dobi, lične nove uniforme, v katerih še danes godbeniki samozavestno in ponosno nastopajo.

Naša godba — to je naš ponos, ponos vseh železarjev od direktorja do vratarja, ponos vseh Ravenčanov. Nastopala je na vseh dosedanjih koroških festivalih. Doselej je imela sto in sto najrazličnejših nastopov. Njeni aktivni člani pa so za vse te nastope kakor predpriprave (vaje) žrtvovali in vložili na tisoče tihih in vendar požrtvovalnih prostovoljnih ur dela oziroma učenja. Malokje je treba človeku toliko samopremagovanja in volje kot pri glasbeni vzgoji. Naj naštejemo nekaj najznačilnejših nastopov te naše godbe: Prvo mesto si je priborila na tekmovanjih v Guštanju, Slovenjem Gradcu in Mariboru. V Ljubljani je bila nagrajena z diplomom, drugič z denarno nagrado. Z vključitvijo v SKUD (Sindikarno kulturno umetniško društvo) pa se je začela prav

njena velika doba. Na tretji kulturno-umetniški reviji v Mariboru je dosegla naša godba v tekmi med desetimi prvo mesto in prejela poleg denarne nagrade tudi prehodno zastavo. Glavni odbor sindikatov Slovenije pa jo je nagradil s tem, da jo je na svoje stroške povabil v Ljubljano, kjer je igrala delavcem Litostroja, in na ogled Postojnske jame. Ocenjevalna komisija, sestavljena iz naših najvidnejših glasbenikov, je pohvalila kvaliteto godbe, posebno pa njeno organizacijsko-vzgojno delo in napredni program, s katerim prekaša vse podobne godbe v Sloveniji.

Kljub navedenim uspehom pa še vedno niso bile in tudi še danes niso premagane vse težkoče, v katerih je naša godba. Delovanje pred prvo svetovno vojno in delovanje v stari Jugoslaviji sploh ne moremo smatrati za delo, saj je služilo le kot lahko propagandno sredstvo raznim društvom in organizacijam brez vsakega vzgojnega, še manj pa kulturnoumniškega smisla. Godba si je stavila v nalogo vzgojiti v prvi vrsti nov kader, pri čemer je pokazala uprava podjetja z direktorjem tov. Gregorjem Klančnikom na čelu veliko razumevanje, saj je nakazala za nabavo v to svrhu potrebnih instrumentov odgovarjajoča denarna sredstva. Pa ne samo strokovno, temveč tudi politično mora biti ta mladina pravilno usmerjena, saj bo ravno od njihovih moči in sil pričakovala naša država največjega sodelovanja in najožjega stika z ljudsko oblastjo. Utrjevanje teh idej se redno prenaša tudi na starejše člane, ki se zavedajo dolžnosti zgraditve ljudske oblasti in utrditve moči, ki naj pripomore k boljši bodočnosti vsega delovnega ljudstva. Dalje je njena naloga seznaniti tudi najpreprostejše sloje z umetniškimi deli domačih skladateljev in pa res samo s kakovostnimi deli tuje glasbene literature, saj se zaveda, da mora tudi ta umetnost služiti narodu. Izvajanje ali »muziciranje«, kot se to v glasbenem svetu imenuje, mora biti na taki višini, da ga bo res tudi umetniško uho z užitkom dojemalo. Vseh teh predstojećih nalog in ogromnih težav v zvezi z njimi se naša ravenska godba v polni meri zaveda, saj so njeni člani tudi po strokovni zaposlitvi pri težjih delih in na odgovornejših mestih v treh izmenah (valjarji, kladivarji, žarilci, livarji itd.).

Pred našo godbo stojijo sedaj tile najvažnejši problemi:

1. Nujna je nabava novih enotnih instrumentov, s katerimi bi bilo učenje ter

V gradbenem domu.

O »PUDLANJU« NA RAVNAH

Jeklarna Jurija grofa Thurna je bila ustanovljena leta 1774 z združitvijo večjega števila svoječasnih kovačnic. V začetku se je proizvajalo le poljedelsko orodje (lopate, krampi, vile). Te predmete so izdelovali na kladivih za lupe.

Izgradnja pudlarske peči leta 1854 je predstavljala velik napredek. V tej peči so pudlali železo do leta 1860. Peč so kurili s sušenimi bukovimi drvimi. Tega leta se je pričela proizvodnja pudlarskega jekla, ki so ga dobavljali v kvadratnih palicah kakor v Brescian-palicah in ploščnatih palicah kot Azzalonsko jeklo. Pudlarsko jeklo so embalirali v posebnih lesenih zabojih in zaradi tega je imelo tudi označbo (jeklo v zabojih). S pomočjo tega produkta je začelo podjetje uspevati in z njegovo pomočjo je doseglo svetovni sloves.

Pudlarsko jeklo so v pretežnem delu kupovali v deželah, v katerih je bila železarska obrt razmeroma nerazvita. Zaradi svojih izrednih lastnosti in sposobnosti za varjenje je omogočilo to jeklo namreč uporabo z najbolj primitivnimi sredstvi. Prodajali so jeklo v zabojih deželam na Balkanu, Bližnjem vzhodu, Kitajski, Afriki, Španiji in Južni Ameriki.

Izvoz jekla v zabojih je dosegel v letih 1900—1906 svoj višek. Pregled o proizvodnji tega produkta v letih pred prvo svetovno vojno in med njo daje sledeča tabela:

Leto	Proizvodnja kg
1912	2,189.122
1913	1,269.692
1914	1,360.471
1915	195.031
1916	264.300
1917	432.873
1918	235.199

Ta čas je razpolagala Jeklarna na Ravnah s tremi pudlarskimi pečmi. To so bile

peči navadne izgradnje z regenerativno plinsko kurjavo in prostorom za predgrevanje:

dolžina peči 2,2 m,
širina peči 1,6 m,
globina peči od vrat 0,2 m.

Pudlanje so izvajali v začetku s specialnim pudlarskim surovim železom iz Vordenberga (surovo železo na lesno oglje). Pozneje so uporabljali surovo železo alpinskega izvora (Donawitz) in izbirali so tako imenovane mehke šarže s približno 3,6 C, približno 0,5 % Si, približno 2 % Mn, približno 0,14 % P in 0,06 % S. Kadar je zmanjkalo teh šarž, so napravili poskuse tudi s surovim železom na lesno oglje iz Topuska (Bosna) s sestavinami približno 4 % C, 0,80 % Si, 2,8 % Mn, 0,1 % P in približno 0,025 % S ter 0,3 % Cu. Ti poskusi pa se niso obnesli (vsebina bakra je bila prevelika). Boljše rezultate so dosegli s surovim železom iz Capraga (Hrvatska) s sestavinami približno 3,6 % C, 2,5 % Mn, 0,6 % Si, 0,14 % P, 0,06 % S in 0,1 % Cu.

Pudlali so na jeklo za valjanje, na fino zrnato jeklo in na običajno jeklo.

Železo, ki so ga pridobivali s pudlanjem in fino zrnato železo so prej uporabljali pretežno kot vložek za tako imenovano »tigelsko jeklo«. Vložek za pudlanje železa so izbrali višjega kakor za pudlanje jekla. Postopek so pospešili s škajami. Poskusi z dodatkom žganega apna so se zaradi strditve žlindre (vključki žlindre) slabo obnesli.

Vložek za železo je znašal 280 kg, izplen 250 kg.

Poraba premoga je znašala 150 kg za 100 kg proizvodnje (premog s približno 4500 kalorijami).

Trajanje šarže je obseglo eno in pol ure.

Proizvedeno jeklo se je dalo zelo dobro variti in so ga uporabljali radi v novejšem času za varilne žice.

4. Vzdrževanju vzorne discipline, predvsem glede obiskovanja rednih godbenih vaj, bo treba odslej še bolj posvetiti vso pažnjo in skrb.

Krepka volja, disciplina in učenje godbenikov pri izvajanju sodobnega in naprednega programa je vredna mogočnega utripanja našega časa ter materialne in moralne pomoči kolektiva železarne Ravne kakor sindikata in pristojnih oblasti.

Kam tone ob tej rasti doba, ko je morala guštanjska godba nekoč igrati za napitnino in pijačo v zaskajenih prostorih plehke valčke in venčke popevčic!

Ob aktivnih članih naše godbe pa naj še in še doraščajo mladi in nič drugega naj ne bo njih namen, ko da stare še prekosijo!

Našemu kapelniku Jožetu Hermanu pa kljub njegovemu pogostemu očitaniu, da zavisí od discipline in volje godbenikov osemdeset-, a od njega le dvajsetodstotni uspeh naše godbe, iskreno čestitamo k njegovi petdesetletnici ter želimo, da še mnogo let čvrsto vodi našo delavsko godbo sebi, kolektivno ter vsemu kraju v čast!

Povprečne analize:

varilno železo 0,05—0,18 % C, 0,04—0,15 % Si, 0,1—0,3 % Mn, 0,03 % P in 0,01 % S;

finozrnato železo 0,04—0,5 % C, 0,1—0,50 % Si, 0,1—0,3 % Mn, 0,3 % P in 0,01 % S.

Pri pudlanju jekla (0,70—0,80 % C) so vložili 250 kg surovega železa in proizvedli 220 kg končnega produkta. Trajanje šarže je obsegalo približno dve uri, poraba premoga (kosi) je znašala do 180 kg na 100 kg produkta.

Posebno dobra znamka je bilo tako imenovano »rožnato jeklo« s sestavino približno 1—1,20 % C, ki se je posrečilo le najboljšim pudlarjem. Uporabljalo se je za brivske nože in rezilno orodje.

Kar se tiče čistoče pudlarskega jekla' je treba naglašati, da vsebina svinca skoraj nikoli ni prekoračila meje 0,025 %, žveplo pa se je gibalo praviloma le v tisočinkah procentov. Vsebina bakra pri alpinskem surovem železu ni prekoračila 0,015 %. Pri pudlanju jekla so uporabljali le pudlarsko žlindro. Žlindra mora pokriti železo tudi pri mešanju, da se doseže enakomerni produkt (vključki surovega železa, ki mu še ni odvzet ogljik).

Pri eni peči sta bila zaposlena dva pudlarja in en predpudlar. Pudlarji so izdelovali polfabrikat (»Hacken« — pri eni šarži je bilo potrebno tri, štiri ali pet postopkov s kraspači). Predpudlar je izdeloval lupe. Reguliral je vročino, popravljal dno in odgovoren je bil za uspeh šarže. Predpudlarji so poznali vročino z neopremljenimi očmi. Taka kampanja je trajala pri eni peči do petnajst obratovalnih tednov.

Lupe so stiskali pod parnimi kladivi in iz tega je nastala prva oblika polfabrikata (Maasel). Te so zopet pogrevali v pudlarski peči do vročine varjenja. Cagle so valjali približno 50 mm², nasekali in končno odrezali. Zaradi končnega valjanja so se cagli sortirali, pogreli do vročine varjenja in izvaljali v palice dimenzije 6 mm² do 20 mm², ali brescijanske oblike ali ploščnato 11 × 4,5 do 30 × 10 v dolžinah ca. 700 mm. Palice so tudi kovali.

Predvaljane cagle so tudi nadalje oplemenitili, embalirali, zavariili in izkovali. Po fazah obdelave so imenovali jeklo enkrat, dvakrat itd. rafinirano jeklo 15 mm²—11 mm² ali mlinsko jeklo ploščnato 30 × 26 mm, 26 × 22 mm, 22 × 17 mm.

Pudlarsko jeklo so uporabljali na Bližnjem vzhodu tudi za damascirano jeklo. Embalirali so ga tako, da so polagali izmenoma jeklene in železne palice v eni vezí.

Material so nato lužili in iz tega so izdelali lepo zalite figure.

Na ta način so izdelali mrzlo orožje (bodala, sablje, tako imenovane handžarje) in na ta način so prevlekli tudi strelno orožje (damascirane puškine cevi).

Kaljenje pudlarskega jekla je odvisno od namena uporabe. Kalijo ga le v vodi in napuščajo ga po potrebi. Toliko je tukaj rokovanje lažje, da se lahko popravi ožgani material ponovno z novo vročino.

F. M.

Spomini na Tolsti vrh

Prejeli smo in objavljamo pismo, ki je kakor pozdrav našemu kraju. Toliko zanimivosti pove in v tako lepi domači besedi. Janko Stana je čudovit človek. Stoodstotni invalid svetovne vojne, brez obeh nog, pa je prišel s fronte in bolnic po veliki volji in prizadevanju mimo raznih služb do znanja in položaja obratovodje. Odločen rodoljub in aktivist med okupacijo je na svojem strokovnem polju vključil vsej invalidnosti veliko prispeval k izgradnji domovine, prejel vrsto priznanj in odlikovanj ter visokih nagrad udarnika, racionalizatorja in novatorja državnega merila. Velikemu domoljubu in rojaku vračamo topli koroški pozdrav.

Sporočam Vam, da sem »Koroškega fužinarja« št. 1—2 z dne 10. februarja 1954 v redu prejel in se tako uredništvu kakor vsem ravenskim fužinarjem za pozornost iskreno zahvalim. Saj veste, da me vedno zanimajo domači kraji, v katere bi se na stara leta rad povrnil, seveda pa sem tudi jaz po štiridesetih letih dela premalo »prihranil«, da bi mogel spraviti svoje bogastvo nazaj v naše lepe, divne kraje.

Vaš »Fužinar« je dober in se morajo marsikateri taki listi kar skriti.

Kotuljsko slatino poznam in bi mi napravili veliko uslugo, če mi poveste, jo li še zajemajo in odpošiljajo in pod kakim pogojem bi jo v tem primeru lahko naročil. Če je tov. Tassotto pozdravil z njo želodec, zakaj bi tudi jaz ne napravil poizkusa.

Pri razlagi umetnostnih spomenikov ste najbrž prezrli na Sv. Križ nad Dravogradom, ali pa se ta reč danes drugače imenuje. Tudi ne najdem notri Strojne in Šentanela, kar bi po mojem spadalo zraven. In Libeličani imajo samo okostnico! Sicer pa vse to samo mimogrede.

K razlagi domačih imen bi se rad ustavil na Tolstem vrhu, kjer imam še sorodnike, in vsled tega jasno, več zanimanja:

Travnekar, ne vem, če bo čisto prav. Po mojem mnenju se je ta kmetija nekoč imenovala Travnikar — torej po travniku — Travnik, Travnikar. Ni pa izključen tudi nemški koren od Traunecker ali Traunegger. Glej Žmelcer od Schmelzer! Sedanji gospodar Šaše je moj bratranec. Njegov oče je bil moj birmanski boter, njegova žena pa je bila sestra moje matere, torej moja teta. To je tista žena, ki je takrat 1916. leta, ko sem prišel v domači kraj kot invalid, obupala nad mojo bodočnostjo, pa je le šlo nekako.

Tudi dvomim, da bo ime mali kmetiji nad Travnekarjem, ki je bila za časa, ko sem še lahko hodil tam okrog — pred štiridesetimi leti — last Travnekarja, pravilno Oprešnik. Vsi smo vedno rekli Oprišnik, tako da je bil naglašen i kot ie, to je Oprešnik. Taka je moja domneva, ki se sicer nikamor ne oslanja.

Istotako dvomim, da bo prav Toni, kajti ljudstvo pravi vedno Tonej.

Nad Purkom navajate ime kmetije Lečnik. To je pa čisto gotovo napaka, ki jo je moral povzročiti tiskarski škrat, kajti kmetiji se pravi Lešnik — koren od sada lešnik. Kaj je lešnik, tam ja veste. Tukaj je bila doma moja mati in sem precej uverjen, da imam prav. Tako vidite, da sem zelo spojen s Tolstim vrhom in imam

z ozirom na to le nekaj pravice za soodločanje.

Štekne, Kvasnik, Kuplen — pravilno. Vi pa ne veste, da je nedaleč od tod, mogoče dva kilometra od Kuplena, bila nekoč kmetija, ki se ji je reklo Razpotnik — od razpotje, ki je stvarno tam. Tukaj se namreč križajo proti Dravograd—Pliberk, Ravne—Libeliče. Te kmetije seveda že davno ni več. Iz mladih let se še spominjam, da se je že takrat kaj slabo poznalo, kje so stala gospodarska poslopja itd. Vse to tudi ni važno. Važno je le, da na tem mestu, to je prav na razpotju, straši. Prav tu je namreč zakopan zaklad, ali pravilno po naše »šac«.

Ne verjamete tega? V tem primeru vam moram reči, da ste neverni Tomaži, ne gre drugače. Jaz sam vam lahko tukaj iz spomina svojih mladih let izpričam, da je na razpotju zares zakopan šac. Evo vam resničnega dogodka:

Šac ima navado, da po nekajkratov na letu sveti, žari. Po navadi se ga vidi žareti na kak kvaterni dan, največkrat pa ob dnevih, ko je v Guštanju semenj. Vsak zemljan žarečega šaca ne vidi, pokaže se samo onemu, ki gre ponoči preko razpotja. Mora pa imeti pri sebi kako tako stvar, da vleče. Tudi »Kolomanov žegen« je zelo čislán. Vendar pa je glavno, da ima dotični, ki želi videti žareči šac, poleg vseh ostalih navedenih stvari tudi zadostno količino tepkovca v r... Biti pa mora sam, v družbi se šac ne pokaže.

Bil sem še zelo mlad, ko sem slišal naslednji dogodek. Pripovedoval ga je naš sosed mojemu očetju. Poskušal bom preprosto povedati, kakor se ga pač po petdesetih letih še spominjam.

»Ti, sinoči pa sem imel srečo,« je pričel nekega jutra sosed Sabodin. »Bil sem včeraj na semnju v Guštanju, prodal sem vole, in to prav dobro, vsled česar sem se proti moji navadi nekaj dlje časa zadržal v Guštanju in tudi pri Lešniku sem se oglasil gredoč, akrament ima dober mošt! Ura je bila že pozna,« pravi sosed dalje, »ko sem se poslovil od Lešnika. Sicer pa, da ne zabim, naročili so mi, da naj se kdo kaj oglasi pri njih. Treba bo pohiteti, pozno je že in pot se vleče preko Razpotij,« je nadaljeval sosed. »Ko sem jo takole mahal mimo Kuplena proti Razpotju, mi je začelo postajati salabolsko vroče. Vedel sem, da na Razpotju straši. Saj veš, kaj ljudje govorijo in da je v nočnih urah nevarno hoditi tod. Dostikrat je že videl kdo šac goreti. Toda, kaj sem hotel, domov sem moral, a druge poti ni. Priporočil sem se našemu patronu in šel naprej. Ko pridem v bližino Razpotja, zagledam tam poleg lipe sedeti štiri možakarje okrog ognja, ki je dajal od sebe modrosvetel blesk. Spomnil sem se, da bi to znali biti oglarji, ki so si zanetili ta večer pač na Razpotju. Oddahnil sem se, strah je minil in hotel sem si nažgati fajfo tobaka. Pri tem pa sem ugotovil, da nimam špil. Ah, kaj, prav nič nisem bil v zadregi — grem k ognjišču in prosim enega izmed tam sedečih za ogenj. Ta vstane, vzame ogorek iz žerjavice in mi

ga položi na vrh tobaka na fajfi. Da bi ogorek ne padel dol, je pokrov na fajfi zaprl. Zahvalil sem se ter jo urno pobral naprej, ker malo se mi je le začelo čudno zdeti, zakaj nobeden od možakarjev ni dal glasu od sebe. Ko mi je fajfa ugasnila, sem jo spravil v žep. Ko jo hočem doma zopet nabasati, pa vidim, da leži v fajfi zlatnik, pravi zlatnik za dvajset kron s Franc Jožefovo glavo. Le poglej ga, prav ta je bil,« ga je pokazal očetju. Tudi jaz sem ga videl, seveda malo bolj od daleč. »Pa ne pravi dosti okrog o tem, veš, samo tebi zaupam,« je dejal sosed in odšel.

Naprej ne vem več kot to, da je bilo Razpotje čez nekaj dni vse razkopano. Iskali so šac...

Utek ni na vrhu, na vrhu je Kobovc, ki je še na jugoslovanski strani. Ali prav na vrhu je Fužinar, ki pa je že v Avstriji. To je mali kmet z dvema kravama, par prašički itd. Takrat živeči Fužinar je bil zelo dober tkalec, hodil je okrog po šterah in tkal, tudi pri nas je bil večkrat v šteri. Nekoč je prinesel očetju izkopane kose razne rude, v domnevi da je zlato, ker se je rumeno svetilo. Kopal je vodnjak. Oče je nesel to v Celovec, kjer pa so ugotovili, da nič ni. Vendar je oče Fužinarju potrdil, da je v rudi res zlato, da pa ga je premalo in bi se zaradi tega ne izplačalo odkopavati.

Šelemperg bo pravilno. Ali veste od kod to ime? Ne veste! Tudi jaz ne vem zagotovo, zdi pa se mi, da izvira to ime od rokovnjačev, ki so se pojavili v prejšnjih stoletjih v slovenskih krajih, posebno za časa francoske zasedbe. Na Kranjskem so jih imenovali rokovnjače, pri nas pa, ko bolj radi vzajamo tudi pikre vzdevke, menda šelme. Mogoče po nemški besedi Schelm, ali pa se je kakšen njihov vodja tako imenoval. Po moje bi te razlage ne bilo zametavati. Zgodovinar bi to mojo razlago znabiti le ovrgel. Dostikrat sem slišal, da so se na Šelempergu, kakor to ljudstvo izgovarja, skrivali roparji.

Kaj pa tov. Florjančič? Kot berem, je šel med severnjake. Tam so Grete Garbo. Lepo ga pozdravite in vso družino.

Pa bi kmalu pozabil. Če greš od Šteketeta desno v smeri Libelič, srečaš na vrhu, od koder se ti že odpira pogled na Dravo, Spodnjo Koroško, predvsem Laboško dolino, opuščeno kmetijo Pisar. Krasen je pogled od tukaj na Dravo, na našo krasno zemljo. Ako me je v mlajših letih, ko sem bil še cel, zaneslo kdaj tod mimo, sem vedno obstal in gledal po lepi koroški deželi, po kateri se vije Drava kakor velika solza. To vse še danes veliko bolj občutim kot prej nekoč v mladosti, saj takrat smo bili še kar bolj prešerni, vendar svojo grudo pa smo tudi že takrat ljubili.

Se to: Ob obletnici smrti Prežihovega Voranca se je celovški radio v slovenski uri v spomin njegove smrti v resnici lepo oddolžil, kar me je prijetno iznenadilo. Čitali so razne stvari iz njegovih del, predvsem iz Samorastnikov. Sploh je bila ta spominska svečanost zelo okusno prirejena.

Oprostite, da vam tako vsega skupaj nameljem in pozdravite vse znance in vse moje drage Korošce.

Janko Stana

Prežihov Voranc:

Ob versajskih plotovih

(Konec)

»Pirkšmid, zdaj boš pa pobasal culo in jo pobral tja, kamor te srce vleče. Tja, od koder si prišel,« je začel mlad gospodar s Cale.

»Zakaj pa ti ne greš, saj sva s tvojim očetom skupaj prišla v te kraje?« mu je smelo odgovoril Pirkšmid, misleč si, da je tako ali tako že vse izgubljeno.

Prvi izzivalec je sicer obmolknil, toda namesto njega je pričelo razsajati deset drugih. Ko pa je bila napetost že na vrhuncu, je vstal neki kmet iz Legerpuha, pravi Nemec in domačin po rodu, ki je dotlej molčal.

»Pirkšmid, nič se ti ne bo zgodilo, dokler sem jaz tu,« je zavpil nad drugimi. »Ti si držal svoje, kakor smo mi držali svoje, in zato nisi nič zagrešil. Tako se tudi spodobi. Ali si mar kriv ti in ali smo mar mi krivi, da so drugi skovali iz naše ljubezni do rodu vojsko? Prišel si v naše kraje kakor toliko drugih. In zakaj bi ne prišel, če je pa zemlje dovolj za vse? Ne boj se, ker sem jaz tu...«

Ker je s kmetom potegnilo še nekaj drugih sosedov, so bili godrnjači in huj-skači kmalu ugnani v kozji rog. Od tistih dob je imel Pirkšmid lep mir in tudi po plebiscitu, ko se je vendar vedelo, da je iz Dromlje skoraj edini glasoval za Jugoslavijo, ga ni nihče nadlegoval.

»Komu boste pa dali posestvo?« ga vprašam.

Šele po precejšnjem molku mi mož odgovori:

»Ne vem... Tri sinove imam, toda vsi trije so odšli v Jugoslavijo v službo...«

Čudno, starec je tako trd in uporen, a njegovi otroci se v ničemer ne razlikujejo od otrok onih naseljenih oportunistov, ki so postali Nemci. Eni so pobegnili pod severni vpliv, drugi pod južnega. Ko gledam Pirkšmidov obraz z neštetiimi globokimi brazdami, med katerimi opazim tudi nekaj žalostnih potez, ne vem, če mu je ta trpkost ostala na licu zaradi tega, ker je njegov dom ostal v Avstriji, ali pa zaradi tega, ker so ga zapustili sinovi in s tem pogubili njega in njegovo zemljo...

Od Pirkšmida bi bili proti zahodu v slabi uri v Gorenčah, zadnji fari, ki še spada v zadržavojsko globačo. Toda nas vleče proti vzhodu, proti središču te male, samosvoje pokrajine, starodavnemu trgu Labodu, kamor dospemo v dobri uri. O tem trgu sem prvokrat slišal praviti, ko mi je pripovedoval moj stric, da je kot desetleten fant hodil izpod Uršlje gore v Labod po zdravila za mojega deda. Pet ur je potreboval tja, pet ur nazaj, s seboj je dobil en rajniš za zdravila in kos črnega kruha za pot. Kajti v Labodu je takrat zdravil sloviti zdravnik-padar, pri katerem so vsa zdravila veljala en rajniš. Moj stric je hodil teh deset ur redno vsak teden enkrat nekaj mesecev zaporedoma, dokler ni moj ded umrl.

Šele mnogo let pozneje sem zvedel od starih Labočanov za čudodelno skrivnost tega padarja. Mož je imel za svojo znanost le dva recepta, in sicer za zunanje bolezni

lisičjo mast, za notranje pa dravsko vodo, ki jo je zajemal tik pod farovškim hlevom. Ker je moj dedej bolehal na ledvicah, je nosil moj stric dravsko vodo iz Laboda tja pod Uršljo goro.

Labod leži ob ustju reke Labodnice in na tem mestu se nemška jezikovna skupnost stika z Dravo že od takrat, ko so se benediktinski menihi naselili v bližnjem Šentpavlu. Ti so kmalu naselili na tem kraju nemške rokodelce in brodarje. Od tega bo pa že skoraj tisoč let. To je tudi edini kraj, kjer se naši sosedje Nemci jezikovno dotikajo dravskega brega na vsem njenem koroškem teku od Beljaka do Traberka. Seveda ni od nekdanjih laboških pradedov že davno ne duha ne sluha več, in če bi v zadnjem stoletju ne bilo prisilnega raznarodovanja in umetne nadvlade koroške nemške buržoazije, bi tudi ta trg ne imel nemškega značaja. Ko so pred dvaindvajsetimi leti prodrle slovenske čete v trg, so tudi laboški nemški in nemško misleči tržani dosledno rešili čast meščanstva s tem, da so hladnokrvno izobesili slovensko zastavo na občinski hiši. Konjunkturna preizkušnja tudi temu tihemu trgu ni prizanesla...

Od Laboda do državne meje na levem dravskem bregu je uro hoda, medtem ko se versajski plot na desnem bregu približa Dravi že tik pod Labodom. Nekaj časa torej meji sama Drava. Na desni strani leži libeliško dno, na levi strani pa lamenska polica, ki se tja do Traberka podaljšuje z viško polico. Gori na pobočjih Košenjaka čepita dve gorski fari, ki tudi še spadata v ta kraj brez zemljepisnega imena. To sta Šentlovrenc in pa Ojstrisa, dva stara sosedata, ki ju je tudi versajski mir ločil na dva dela. Na veleposestvu Landhaus, ki stoji pod kamenško skalo sredi lepe ravne police, je tudi po-

stavljen mejnik, ki so ga tja prenesli iz Saksonskega.

Kakor da bi se Drava globoko zamislila nad tem, ker so jo za nekaj kilometrov napravili za mejo, se skoraj neslišno zliva dalje po široki strugi. Njena gladina je mirna, brez vrtincev in brez kolovratov. Mrak lega na globačo, ko stopam po cesti nad strugo tja proti Viču. Vendar še ne bo takoj noč, kajti globača se že temni in je polna raznih senc, ko se sonce še ovije hribovja na obeh straneh doline. Mračne in otožne barve se zgoščujejo od enega brega do drugega in barvajo kraj brez imena s čudnimi nepopisnimi barvami. Dolge, pošastne sence, ki se stegujejo čez dravsko gladino, stiskajo srce, da vstajajo v njem črne misli kljub vedrim možganom. Tedaj me predramita dva vesela otroška vriska. Dolj pod cesto zagledam pastirčka, ki pase belo živino laboške pasme, na drugem bregu Drave, onkraj versajskega plotu, pa vidim vihrati pastiričko ob čredi živine.

Pastirička je prva zaklicala:

»Ole, ole Šimej!«

Pastirček je odgovoril:

»Ole, ole Mojcej!«

Vriska se ponavljata in se zlivata v en sam prešeren, razposajen glas, ki postaja pesem obeh bregov ter raste in se dviga vedno više pod nebo. Pod to pesmijo, na dnu globoke struge, se dravske vode tiho pretakajo proti vzhodu. Ko strmim vanje, se mi zdi, da se čuje iz njih neko skrivnostno, preroško šumenje. Ali ne napovedujejo tudi te vode, da bo prišel čas, ko se bodo tudi one razburkale, ko bodo vrtinci in kolovrati te struge završali in pljusknili ter se združili z viharjem, ki bo za vedno podrl ta versajski plot? Potem bosta spet oba bregova lahko živela v skupnosti in bosta oba sosedata, slovenski in nemški, postala svobodna mejaša, svobodna naroda v pravični človeški skupnosti...

Pesem pastirjev na obeh bregovih tihe reke, ki noče prenehati, potrjuje to tiho večerno upanje...

Prežihov Voranc v Atenah.

Od Raven do Slovenjega Gradca

(Izlet v pomlad)

Nekaj dni pred tretjo ocenjevalno konferenco. Dijaki 2. a razreda smo bili kakor na iglah. Slavko komandira na vse strani: »Glej, da si popraviš cvek v angleščini!« In zopet drugemu sošolcu: »Si se za danes kaj naučil? Pokaži mi nalogo!« Marija vsa trepeče, boji se prirodopisa. Kaj, če bo ona pokvarila lep uspeh sošolcem. Nikakor ne sme dobiti nezadostno. In predzadnja ura je ta trenutek.

Ali bomo dosegli drugo mesto med 17 oddelki? To je vprašanje, zaradi katerega je ozračje v 2. a razredu teko napeto.

In končno je prišel 31. marec, usodepolna sreda, ko so »oni« konferirali. Kakor prvo-aprilska šala se nam je zdelo, ko smo pogledali na list »Uspeh v 3. ocenjevalni konferenci ... 3. mesto ... 2. a.« In vendar je bila resnica.

Nosovi pa so se nam kljub temu povsili, ker nam je bil tovariš razrednik ob semestru obljubil izredni trodnevni dopust za izlet kamor koli, če se zrinemo na drugo mesto. (Prvo nam pač ni mogoče doseči, ker tam morajo biti po vseh pravih osmošolci.) No, pa je rekel: »Da vas ni sram, vi trije z enim cvekom! Zaradi vas razred ni uspel. Pa vseeno sem se odločil, da vam skomandiram en dan.« »Faajn — sijajno!« je bil na vsem lepem ogenj v strehi. »Kam pojdemo?« je bilo naslednje vprašanje. »V Zagreb!«, »V Celje!«, »V Hudo luknjo!«, »V Maribor!« so padali predlogi iz vseh klopi. »Pojte, pojte!« nas je pomiril razrednik, »poštudirajmo najprej svojo ožjo domovino, pa potem rinimo s tem železnim smrduhom v svet! Kaj ni lepši izlet v gore kot pa poldnevno ali celodnevno guncanje z vlakom?« Nato nam je predlagal: Rimski vrelec, Sele, Meško, Slovenj Gradec, Muzej NOB in Sokličev muzej. »Prišel je zdaj s jutraj s prvim — ob šestih!« Vsi smo bili za to.

Hladno aprilsko jutro na ravenskem trgu: »Čukč, koliko salame pa še imaš? Da je nisi ponoči vse pojedel?« »O, še jo imam, še, Hačika, ti se pa brigaj za svoj špeh, da se ti ne bo spustil v žepu!« »Tovariš profesor, ali lahko skočim še po žemlje?« Nato smo odinili proti Kotljam. Profesor Messner ima dolg korak. Hoditi, kakor se navadno hodi, menda sploh ne zna. To utegne biti lepa reč, — že zdaj se vsi krivimo in pihamo, kaj bo z nami šele proti Slovenjem Gradcu.

Zavili smo na vaško pokopališče, obstopili v krogu Vorančev grob in mu zapeli njegovo najljubšo koroško: Tam kjer teče bistra Zila. Rozika se je zamislila nad grobom svojega ateja. Micka je pristopila in jo zdramila: »Le pojdi, Rozika, moramo naprej!«

Na Kislji vodi odnosno na Rimskem vrelcu nam pride naproti Bukey iz 2. b razreda. Razrednik ga ogovori: »Bi šel z nami, saj imaš nekako domovinsko pravico v našem razredu!« Bukey so se zasvetile oči in usta je nabral v prijazen nasmeh. »Prosim!« je dejal olikano. Še prav nam je prišel, saj nam je nekaj časa kazal pot proti Selam. Da vidiš, dragi bralec, kakšna romantična pot te dovede tja! Če še nisi kdaj hodil tod, pa pojdi! In videl boš, da se ti nismo zlagali. Čeprav je bilo precej strmo, smo bili kljub temu židane volje. Nudili so se nam prekrasni pogledi na teloh in bele odeje zvončkov. Kar ostrmeli smo nad tolikšno lepoto in kar oči nismo mogli odvrniti od vsega tega. Natrkali smo jih precej, ker se nam jih je »škoda zdelo«. Po strmi poti smo dospeli do nekega plota in gledali, kako bi ga pretelovadili. »Hoj, Karlek,« zakliče Mori, »hitro mi naredi ravbersko letro!« »Ti, Hačika, pa kar močno kihni in že boš na drugi strani,« se je vtaknil vmes veliki Tarzan, »samo pazi, da Čukča ne pohodiš!« »Ti, Tarzan,« se je branil Čukč, »pa kar na svoje gambule pazi, da jih preveč ne stegneš in ne sklatiš z neba kake zvezde!«

Spredaj pa smo se deklice neprestano prepirale, katera bo držala razrednika za roko. Slavka, ki je močnejša od ostalih, je imea največ sreče. Tako smo počasi prispeeli na vzpetino blizu Sel. »Hej, Micka, Liza, Pepi,

pošljite nam že enkrat malo pape!« so se tedaj zadržali naši lačni želodci. »No, pa naj bo po vaše, če že glih tak očete,« smo si mislili, sedli na plohe, privlekli na dan svoje zaloge in občudovali tiho Meškovo vas. Zvonik cerkve je kukal izza smrek in nas pozdravljaj. Pisatelju Mešku smo pripravili velik šopek teloha. Ko smo ustregli želodcem, smo se spustili navzdol proti njegovi hiši. Tovariš razrednik ga je šel poklicat, mi pa smo previdno kukali skozi okno, da bi videli, kaj delata. Šalili smo se, prerivali in suvali, dokler se nista pokazala na vratih. Lepo smo ga pozdravili in se mu zahvalili za spise, ki jih je napisal mladim srcem ter mu podarili šopek. Začudili smo se njegovi krepki in vzravnani postavi, saj je vendar že osemdesetletnik. Videti je bil vesel našega obiska. Ko smo se malo pomenili, je dejal razrednik: »Kaj, če bi pokazali župniku Mešku kako basen, Mija pa Slavica, kaj pravita?« In že je pobarala Slavica: »Kdo pa ima kaj sira?« Franja ga je še imela. Takoj ga je Slavica vrana vtaknila v usta in skočila na bližnji čok, ki ji je služil za vejo. Lisica-Mija je prav po lisičje izvabila iz njenega kljuna dišeči rumeni kos. Neznansko je hvalila, od njenega perja in kljuna pa do glasu. Na koncu je zaprosila: »Daj, zapoj mi kaj, predraga ti sestra!« Neumna vrana je zakrakala, da bi zazvenel njen »divni« glas, a lisica hop po siru. Naš Meško se je od srca nasmejaj. Tedaj pa se je že priplazil hudobni volk gor po bregu in zagledal jagnjička, ki je pil vodo v koritu pri župnišču. Očital mu je vse mogoče, a vse po krivici. Nazadnje je zavpil: »Ti kriv si že zato, ker lakota me grudi,« in ga zadavil. Pisatelj je bil videti navdušen in je dejal: »Lej, lej, lepo, lepo!«

Potem smo jo mahnilo proti Slovenjemu Gradcu. Toda, ko smo bili že precej daleč, nam je stopil pot na čelo, ko smo opazili ogenj. Ze smo mislili, da bo izgubil Meško svoj dom, ko smo videli, da gori samo uta poleg župnišča. Nekaj fantov je steklo nazaj in pomagalo gasiti. Ostali pa smo s strahom gledali v hrib in trepetali. Oddahnili smo se šele tedaj, ko smo videli, da je pogašeno in da se kadi le gost bel dim. Fantje so pri tekli nazaj vsi rdeči v lica in pospešili smo korak. Kakor bi trenil, smo bili na zadnji vzpetini nad Slovenjem Gradcem. Pred našimi očmi je zrasla veličastna podoba stare grajske cerkve. »Ura je šele enajst,« se je nekdo začudil. Pa smo se zleknili v sončni suhi breg. »Mija, imaš še kaj piti?« je vzdihnil naš profesor. »Ne, pravkar smo izpraznili flašo!« »No, Jože, skoči k onemule kmetu, pa ga prosil, naj proda malo mošta, drugače me ne dobite z mesta!« Jože in Slavka sta skočila. Dolgo nič. Ko smo ju že skoraj pozabili, je prisopihala Slavka: »Gospodar, zamazan, z veliko brado, je prikrevsal prav tedaj iz hiše, ko sva stopila na dvorišče. — Gospod, ali imate kaj mošta naprodaj, prosim! — sem ga nagovorila. Nagnal me je po pasje: — Še vode ne boste več dobili —. Jozetu sem dejala, naj zlije vodo, pa pojva iskat pijače k drugemu kmetu. Tam sva imela več sreče!« In razredniku se je zjasnil obraz, ko je dvignil steklenico ... »Hvala ti, Slavka,« mu je odleglo, »zdaj sem pa spet čisto drugačen!«

Muzej NOB v Slovenjem Gradcu je bil žal zaprt. Poiskali smo župnika Sokliča, da nam bi pokazal njegovo zbirko. Ko smo stopili v vežo in videli samo slike, smo bili malo razočarani. A župnik Soklič je imel v sobah za nas tudi veliko zanimivega. Pokazal nam je turško sulico, s katero je vojak zabol sovražnika, da mu je na drugi strani ven pogledala. Nameril jo je sošolcu na prsi in dejal: »Kaj pa, če res tako storim?« Vsi smo otrpnili in napeto sledili vsakemu njegovemu gibu. Ko se je že dovolj približal, se je nasmehnil in dal sulico na svoje mesto. Tako nam je razkazoval še meče, nože in pištole in naš hotel vse poklati in postreliti. Samo preveč se ne ustrašite, namreč ni mislil resno! Razen orožja smo videli stare ure, knjige in dragocene slike. Ko pa smo si vse

to ogledali in kakor v snu pohiteli na bojno polje, sanjali, da koljemo na vse strani, nas je povedel še v svojo pisarno, kjer smo ga prosili, naj nam pokaže še grofa, ki da leži v grobnici. Dejal je: »Ljubi otroci, tega pa ne morem, ker bi po fem tri noči ne mogli zatisniti oči, tako grozen je. Pa tudi zidarja bi si morali najeti, da bi nam odprl grobnico.« Ko se je razrednik podpisal za nas vse v veliko knjigo, smo se zahvalili prijaznemu župniku za gostoljubnost in mu dali šopek teloha. Najboljši učenki in učencu pa je poklonil dve lepi knjigi. Nato smo se razkropili po trgovinah in slaščičarnah ter skoraj zamudili vlak, tako zanimiv je Slovenj Gradec. Židane volje smo se pripeljali v Dravograd. Iz takih izletov več, pa drugih manj!

Pisatelju Mešku smo dolžni zahvalo za poučne besede in za povabilo, naj ga še obiščemo.

Župniku Sokliču pa se prav tako zahvalujemo za gostoljubje in za veselo razlago. Nagrajenca pa se še posebej zahvaljujeta za podarjeni knjigi.

Mija Hribernik,
2. razr. gimn. Ravne

Miha Klinar:

Balada

V dolini čaka mati me;
bi smel na pot podati se?

Nasmehnil se je komandir:
Le pojdi! Vrni se zvečer.

Vesel, vesel je odhitel,
da mamu bi čimprej objel.

A nad dolino izza skal
zasikal smrtni je rafal.

Zdaj v snegu ustreljen leži,
na snegu rdeče rože — kri.

RAZMIŠLJANJE

Industrijske skupnosti imajo v proslavah jubilarov-veteranov dela posebno čislano tovarniške praznike. V teh počastitvah kar tekmujejo, predvsem pa se rade ponašajo, katera od njih ima več takih stebrov in dinastij zvestobe dela. Začenjajo že z jubilariti 25-letne nepretrgane pripadnosti delovni skupnosti, trideset let smatrajo že za veliko, štiri-deset- in večletnike pa za redkost. Ko so poizkusili enkrat na Jesenicah, se je javilo kar nad štiri sto takih, ki so imeli že 25 let nepretrganega dela. Ko je bila postavljena meja na štirideset let, jih je bilo še vedno 129 — osem med njimi pa takih z nad petdeset let nepretrganega dela pri podjetju. Takrat je menda utihnila vsa Evropa.

Sedaj je dobila ta reč pri nas drugo okolje: ko delaš petintrideset let, greš v pokoj — služil si si ga, prav ti bo prišel in tak je red. Višjih jubilarov dela torej v industriji na noben način ne bo več, ostanejo le še kmetje, kjer so ti jubileji dela še višji.

To je pač tako, razmišljanje je namenjeno drugemu. Ko je mož star okrog petinpetdeset let in je delal petintrideset let, je v najboljših moških letih in ima odlično prakso in sposobnost dela. Vsaj večina med njimi. Kdor delo pozna, ve, kaj se pravi, če dela na specialnih delih tak praktik ali če dela začetnik. Pri mnogih težakih delih o nekem prekašanju ni govora, pri specialnih delih, kjer je važna kvaliteta, pa je storitev takega praktika nekajkrat boljša. Ko delo torej najbolj poznaš, ga pustiš in dobivaš denar za preživljanje z druge strani tudi brez dela.

Ali bi ne kazalo napraviti takole: kdor hoče in je človek kvalitetnega dela, naj dela naprej in služi sam naprej. Tisti denar pa, ki ga skupnost oskrbi in bi ga dobival on, če bi več ne delal, pa bi se dajal raje mladini za to, da bi se učila in čim bolj izučila, preden bi šla na pravo delo. Dvoje bi pridobili: kvalitetno delo uvečbanega strokovnjaka še za toliko in toliko let ter istočasno bolj usposobljeno mladino za nadomestitev takih odhodov. Poleg te dvojne koristi bi bilo najbrž tudi dvojno zadovoljstvo.

Piskri, klopotec in rogovile, s katerimi merimo naše vremenske razmere. — Slika postaje na posestvu Javornik.

Koroško vreme merimo

Hidrometeorološka opazovalna postaja na Javorniku

S prvim februarjem letos je začela pri nas redno poslovati tudi že hidrometeorološka postaja. Aparature so postavljene na vrtu drž. posestva na Javorniku — torej še vedno »na kmetih«. Lokacija kar ustreza, kajti kmet je bil vedno tisti, ki je v zvezi s poljskim opravilom in v odvisnosti od vremenskih muh usmerjal poglede proti nebu že ob prvem jutranjem svitu in je skušal razvozlati na večernem nebu obraz naslednjega dne. Tisti, ki so se umaknili na odrejena industrijska dela, direktno to manj čutijo. »Presneta ploha...«, »No, danes pa še ta nesrečna toča...«, dalje pa navadno ne pomislijo, kajti delo pod streho le ni več tako strašno odvisno, medtem ko kmetič z veseljem opazuje zmeren dež in mu ob hudi uri tišči grlo.

Pri postavitvi vremenske opazovalnice pa je lega še posebej važna tako za ugotavljanje smeri vetra, kakor za določanje vidljivosti. Odločili so se za Javornik iz dveh, pravzaprav iz treh razlogov. Kraj je lepo na višini. Na drugi strani pa so tam našli nekaj delov stare take opreme, ki so nekoč tu že služili vremenskemu opazovanju (tretji razlog pa pripisuje uredništvo: te dele je našel tov. Pavlin, kar mu je dalo pobudo, da je stopil v stik s Hidrometeorološkim zavodom v Ljubljani in privedel stvar do uresničenja ter dal postaviti tam, kjer bo mogel redno izvrševati to dokaj gosto opazovanje in beleženje). Taka opazovalnica je na Javorniku torej nekaj že delovala. Vendar v arhivu Hidrometeorološkega zavoda v Ljubljani ni najti od nje nobenih podatkov, verjetno je smerila v Celovec. Krajani niso vedeli o njej ničesar, bila je verjetno bolj privatno zabavna in stvar tako ni vodila do nekih splošno koristnih rezultatov.

Poglejmo tudi nekoliko nazaj. Z opazovanjem vremena so se ukvarjali od pamtiveka. Nekaj tam daleč so ga smatrali seveda za nadnaravni pojav. Imeli so bogove sonca, vetra, pomladi in kaj še vse. Vremenskih pojavov si še niso znali razlagati. Tudi si-

cer so bili še bolj odvisni od vremena, ker so prebivali v zemeljskih jamah in na prostem. Človek se je sčasoma te odvisnosti otresel, odnosno jo je dokaj omilil. Današnja tehnika, odnosno fizika in kemija se že kar uspešno borijo tudi proti dokaj hudim vremenskim nevarnostim. Imamo namakalne naprave, če že dež noče curljati, uporabljamo rakete proti toči, z umetno meglo se borimo proti slani, celo dež znamo v malem povzročiti. Seveda so to silno neznatna posredovanja nasproti vremenskemu elementu, vendar dokaz, da vremenske pojave vsaj razumemo.

Po osvoboditvi se je začela tudi pri nas stvar izvajati načrtno. Samo v Sloveniji imamo že nad sto vremenskih opazovalnic. Vse pa so povezane s Hidrometeorološkim zavodom v Ljubljani.

Naša vremensko-opazovalna postaja opazuje samo trenutno stanje vremena, in sicer: temperaturo zraka (najvišjo in najnižjo tekom dneva), smer in jakost vetra, oblačnost, ki se označuje v odstotkih (koliko odstotkov neba je pokritega z oblaki). Dalje padavine vseh vrst (pršenje, dež, naliv, sneg, toča). Opazuje se tudi vpliv vremena na rastlinstvo, kar je za kmetovalca najvažnejše. Tu se opazujejo posamezna obdobja pri različnih kulturah, kakor cvetenje, rodnost, dozorevanje, žetev. Vse to je tesno povezano z vremenom.

Čemu služi vse to? Opazovanje vremena služi predvsem za sestavo načrta o strukturi vremena v posameznih krajih. Torej važno za vsako rast. Podatki pa služijo tudi v vsakovrstne namene. Kako nujni so za vodogradnje (višina vod), za postavljanje daljnovodov (pogostost neviht), nujni tudi za zasledovanje taljenja snežne odeje v cilju preprečevanja poplav. Tudi pri ugotavljanju vzrokov in krivd prometnih nesreč je že večkrat posredovala vremenska opazovalnica, ko je bilo treba ugotoviti resničnost izgovorov na megle, na nevidljivost itd., kajti vidljivost

se meri vsak dan. Na vremenske opazovalnice se ozirajo tudi zavarovalnice, ko je treba ugotoviti škodo, storjeno po plohah, toči, streli in sličnih ujmah. In kako potrebne so za zrakoplovstvo. Tisoče in tisoče letal se dvigne tudi v minuti, tisoče in tisoče ladij in predvsem ladij splove — vse to je zelo odvisno od zanesljivosti vremenskih napovedi — torej od merjenja vremena. In kaj še vse! »Kaj pravi vremenska napoved?« je dnevno vprašanje. Za nas velja seveda najbolj okolnost določanja, katere kulture v posameznih krajih in legah najbolj uspevajo in največ donšajo.

Ob koncu bi podali še izvleček enodnevne opazovanja vremena na naši novi postaji, in sicer za dan 12. II. 1954:

- vreme ob 7. uri zjutraj: skupna oblačnost = 10 (popolnoma oblačno);
- smer vetra: E3 stalni (pihal stalni vzhodnik z jakostjo 3, to je od 3,4 do 5,2 m na sekundo);
- temperatura zraka po mokrem termometru: ob 7. uri: $-0,1\text{ C}$, ob 14. uri: $+1,2\text{ C}$, ob 21. uri: $+0,2\text{ C}$;
- množina padavin v 24 urah, izmerjena ob 7. uri: $8,3\text{ cm}^3$;
- novega snega v 24 urah, izmerjeno ob 7. uri: 11 cm;
- vsega snega ob 7. uri: 34 cm;
- maksimalna temperatura v 24 urah, izmerjena ob 21. uri: $+2,3\text{ C}$;
- minimalna temperatura v 24 urah, izmerjena ob 21. uri: $-0,7\text{ C}$;
- snežne padavine zmerne od jutra do večera;
- ves dan je bila zmerna megla, vidljivost 300 m.

Tako opazovanje in beleženje je sedaj redno tudi na naši hidrometeorološki opazovalnici, ki bo čez nekaj časa mogla pokazati zanimive ugotovitve in primerjave.

Aleksander Pavlin

Listnica uredništva

Prejeli smo nekaj dopisov, ki razpravljajo o tem, kako je »Fuzinar« dober ali slab. Veseli nas, da je ugotovljena njegova največja pomanjkljivost v tem, da tako na redko izhaja. Zanimivo je tudi, da je list preveč »lokalpatriotski«, istočasno pa še premalo »domač«. Dopisov, ki so nekateri posebej zanimivi (n. pr. G. Z. s Prevalj), ne bomo objavljali, pač pa skušali upoštevati.

Tudi drugih prispevkov za objavo je toliko, da se nekaterim pač moramo zameriti. Agilna prevaljska Kmetijska zadruga bo spet izostala, Španirčev Rok je bil interesanten pojav, vendar je vse življenje samo jamral okoli in ničesar dosegel, zato bi mladina rekla: hvala za take vzore. Naše šege in navade, naši reki in priložnostne pesmice — veliko tega smo že objavili, vsega ne moremo. Samo naš »camar« zna na pamet kakih tri sto rekov in pesmic, med katerimi so tudi take, ki imajo po sto kitic.

Žal pa moramo na tisto, kar celo razpišemo, čakati. Nadaljevanje poti »Od Meže do Poljane« za kraje »Od Poljane do Tople« je sedaj prvo. Ali ima Mežica kje kakega tako pogumnega potnika, ki bo to pot šel in zapisal.

Sprejem koroških nogometašev.

Naš prvi pozdrav gospodinjam

KORISTI GOZDNIH JAGOD

Naši gozdovi so bogati najrazličnejših sadežev in jagod, na primer borovnic, malin, robidnic, gozdnih jagod in brusnic. Ob obronkih gozdov pa raste mnogo šipka. Tega blaga nam narava naklanja toliko, da ga le majhen del potrošimo v gospodinjstvu. Mnogo gozdnih sadežev gre zaradi nevednosti gospodinj v izgubo, zginejo po gozdovih. Z ozirom na to, da nam gozdni sadeži lahko veliko koristijo, bi bilo negospodarsko in nespametno, da bi jih pustili propadati.

Vemo, da so naše žene zelo zaposlene z gospodinjstvi in gospodarskimi opravki, pa naj si vendar utrgajo nekaj časa, da naberejo vsaj nekaj borovnic, malin in brusnic, pa ne samo za dom, marveč tudi za prodajo. Navajajo naj svoje družinske člane, posebno večje otroke, k nabiranju. Tako bodo opozorile mladi svet na velikansko bogastvo, ki ga skriva gozd. Ne samo, da dobimo gozdne sadeže z nekoliko truda in da so zastoj, večja je njihova vrednost v tem, da so zdravju koristni. Saj vemo, da n. pr. borovnice uporabljamo za zdravljenje itd. Borovnice, gozdne jagode in brusnice vsebujejo mnogo železa, ki je posebno važno za slabokrvne, vsebujejo tudi mnogo dragocenih vitaminov, pospešujejo tek, urejajo našo prebavo in njihova kislina in okus nam zelo prijeta.

In še nekaj moramo poudariti. Naloga naših gospodinj je tudi, da se nauče, kako je treba ravnati in pravilno shranjevati gozdne jagode. Gozdni sadeži so različno dozoreli. Borovnice in gozdne jagode so dozorele, ko se suši seno, t. j. meseca junija, medtem ko so brusnice dozorele v drugi polovici avgusta.

Ko prinesemo jagodičasto sadje domov, ga moramo lepo prebrati ter odstraniti vse nezrele in gnile plodove, nato pa jih pripravimo ali vložimo v ohranjajoča sredstva, da jih imamo v zimskem času.

Pripravljanje borovnic

Borovnice na soncu prekuhane: Lepo izbrane borovnice operi na situ v čisti vodi, nato jih dobro ocedi in osuši. Stresi jih za dva prsta visoko v steklenico s širokim vratom, posuj s sladkorjem in tako delaj do vrha. S papirjem povezane postavi na vroče sonce, da se prekuhajo in se sladkor raztopi, kar se zgodi v štirih do šestih dneh. Čez noč jih prinesi vedno v sobo. Na soncu prekuhane borovnice dobro zaveži in hrani na suhem in hladnem prostoru. Rabi jih kot kompot k pečenjakom.

Borovničeva marmelada: Izbrane in dobro dozorele borovnice operi in pretlači skozi gosto sito. Stentaj sok in deni vanj za vsak kilogram soka 30—50 dkg sladkorja. Postavi posodo s pripravljenim sokom na hud ogenj in neprestano mešaj. Ko marmelada že kakih 20 minut vre, jo deni malo na krožnik in postavi na hladno; če se strdi, je dobro, če ne, pa še malo vkuhaj. Kuhano deni še vroče v dobro očiščene in suhe steklenice in jih zveži s pergamentnim papirjem.

Borovničevец: Od nabranih borovnic izberi smeti in suhe jagode, operi, nato postavi za en ali dva dni na hladen prostor, da se nekoliko zmede. Nato jih stoli s tolkačem, ožmi skozi prtič in postavi za en do dva dni na hladno, da se sok očisti. Potem ga precedi na zmočenem in ožetem ter na stolove noge privezanem prtiču. Sok stehaj in deni vanj toliko kilogramov sladkorja, kolikor litrov je soka. Ko se stopi, postavi na štedilnik, da vre pet do sedem minut, medtem pobiraj pene. Še vročega nalij v steklenice, zamaži z zamaški, zapečati in shrani kakor malinovec.

Borovnice za kompot: Očiščenim borovnicam dodamo na en kilogram borovnic pol kilograma sladkorja in pustimo, da prevre ter takoj napolnimo v dobro umite in tople steklenice. Ko so ohlajene, steklenice zamašimo in jih postavimo v hladno klet v pesek.

Borovničev liker: Dva litra dobro prebranih in očiščenih borovnic zmečkaj in postavi v

klet za pol dneva, potem jih ožmi in daj na hlad, da se ustojte, nato precedi skozi flanelo, primešaj en do en in pol litra vinskega ali slivovega žganja ter tri četrt kilograma s četrt litra vode nalitega, kuhanega, očiščenega ter mrzlega sladkorja in košček vanilje. Postavi liker za 10—14 dni na sonce, potem ga še enkrat ocedi, dobro zamaži in shrani.

Brusnice (Netek)

Brusnice za kompot: Na 1 kg sladkorja vlij pol litra vode ter kuhaj toliko časa, da se gosto potegne. Pene pobiraj, medtem izberi in preberi dva kilograma brusnic, jih stresi v sladkor in rahlo premešaj; ko zavre, kozico stresi, da pridejo spodnje jagode na vrh. Nato jih postavi na kraj štedilnika, da pokrite počasi vro. Medtem jih samo rahlo premešaj,

„Sem že pripravljen...“

Lobasov odhod v partizane

Nekega dne leta 1944, ko sem prišel iz Wolfsberga domov na Ravne, prihiti k nam Lobasova hčerka — Cvetka ter mi izroči pismo za očeta, s katerim sva bila v Wolfsbergu skupaj na delu. Opozorila me je še, da moram biti s pismom najbolj previden. Po Cvetkinem odhodu sem ugotovil, da vsebina res ni neka navadna stvar, temveč partizanski poziv, da se mora Beno Kotnik, po domače Lobas, po partizansko Hostnik, sedaj takoj javiti kot aktiven partizan. Ko sem mu pismo oddal, je kratko odgovoril: »Sem že pripravljen.« Napravil je načrt in »maršruto« od Wolfsberga do Uršlje gore. Prispela je tja tudi partizanka Julka in mu prinesla partizanske novice ter takoj odšla.

Drugi dan sem šel kot navadno k večerji v gostilno Knauder (tam so bili na hrani vsi aktivisti in smo se dnevno dvakrat našli ter pogovorili). Zagledam Beno Kotnika, ki je šel proti žagi, kjer je delal, in proti stanovanju. »Pojdi z menoj...«. Takoj sem šel. Spotoma mi je rekel: »Nocuj odidem, pomagaj urediti zadeve...«. Ko sva prišla do Kleinzigove žage, mi pove: »Naši so vsi zbežali, izdani smo, moram takoj, da me ne dobijo...«

Spravila sva vse njegove stvari v veliko pleteno košaro, nato napravila obračun v pisarni, odračunala njegov zaslužek, ostalo gotovino pustila kar v pisarni, jo zaklenila, ključ pa vrgla v potok. Nato sva vzela tisti veliki zaboj in ga odnesla shrani na varno. Spremil sem ga in poslovala sva se. Beno je prvo noč prespal na skednju Kleinzingerjeve ekonomije blizu Sv. Stefana. Poljaki, ki so tam delali, so ga lepo sprejeli, mu postregli z mlekom in z vsem, kar so imeli.

Naslednje jutro je šel z vlakom do Labota, potem pa čez dravski most in naprej. Stražar na mostu ga na srečo še ni nič vpraševal. V Libeličah se je zglasil pri znanцу, a čutil je že bližino tiralice, zato se je takoj umaknil dalje na Tolsti vrh in se ustavil pri kmetu Zageršniku, odkoder se je javil bratu Zupanču. Brat Dominik ga je počakal pri Meži, ga prepeljal varno čez in ga spremljal v Gruberjeve novne, kjer ga je že čakal Razgoršek-Peter z veselo dobrodošlico.

Ko sem Bena odpravil, sem prišel s precejšnjo zamudo h Knauderju na večerjo. Knauderca mi je takoj rekla, da je po »Herra Kotnik« vpraševal neki črn možakar ter da mu ni hotela ničesar povedati; zatajila je celo, da bi Kotnika poznala. Dopadlo se mi je to od te mamice, a pozneje sem zvedel, da je bil tisti črn mož naš sosed Anton Kavčič, katerega je poslala moja žena v Wolfsberg, da obvesti Lobasa, kaj se je zgodilo z njegovo družino. O vsem smo ga namreč obveščali.

Lobasovo veliko košaro sem pozneje, ko se je stvar že nekoliko polegla, prenesel na

da jih ne zmečkaš. Ko so prosojne, vlij še vroče v steklenice, te pa popolnoma ohlajene zaveži in shrani. Tako pripravljene brusnice lahko serviraš h govedini in praženemu krompirju, lahko ti pa služijo tudi kot kompot.

Surov brusničev sok: Deni v veliko steklenico s širokim vratom prebrane brusnice ter stolčen sladkor, in sicer: Na dnu potresi peščico sladkorja, nanj prst debelo izbranih brusnic, zopet sladkor itd., dokler ni steklenica polna. Zaveži steklenico s pergamentnim papirjem in postavi na sonce toliko časa, da padejo jagode na dno in se pokaže sok. Tega precedi in shrani v dobro zaprtih steklenicah. Mešanega z vodo uporabljamo kot pijačo. Na vsak kilogram jagod daj 50 dkg sladkorja.

Brusničev ocedek: Izberi in operi brusnice, ocejene daj v posodo, vlij na vsakih šest litrov jagod liter vode ter nekaj časa kuhaj, nato pa jih precedi skozi platnen prtič. Precejen sok naj stoji do drugega dne. Zopet ga precedi in dodaj 80 dkg sladkorja na vsak liter. Ko se je sladkor raztopil, naj vre sok kakih 10—15 minut in pobiraj pene. Še vročega vlij v steklenice, zapečati in shrani. Jana Mrsel

Ravne, kjer jo je dobil po osvoboditvi — nedotaknjeno, kakor sva jo zaprla. Tista nošnja je bila prav interesantna. Košara je bila tako velika, da sem jo moral imeti v vlakcu kar na tleh. Orožniki so me vprašali, kaj nosim takega in sem hitro odgovoril, da ploščice za peč — teža je tudi odgovarjala. Eden od orožnikov je košaro že tehtal, drugi, bolj inteligenten, pa je zamahnil z roko — in šla sta naprej. V Dravogradu sem to glomast prenesel v vagon ob stranišču in opazoval, kdaj pride kontrola. Ko sem videl, da se kontrola menja, sem potisnil košaro v stranišče, kamor niso pogledali. Ko je vlak odpeljal, je kontrola izstopila. Vlak je bil čisto prazen, v vsem vlakcu, ki je vozil okrog desete ure zvečer, nas je bilo vsega morda deset potnikov. Medtem sem zaboj iztovoril spet na hodnik, da se pripravim za Ravne. Tik pri Blatniku pa nenadna detonacija. Vlak je zavozil na mino, katero je postavil miner Marjan. Vlak je seveda takoj obstal, potniki vsi ven in od Blatnika prihiti nemška straža, ki je bila na mostu: Vlak mora takoj nazaj v Dravograd in tudi vsi potniki. Začel sem rušiti košaro in prositi, da me pustijo naprej do Guštanja. Na srečo so bili vsi tako prestrašeni, da se niso dosti zmenili za moj tovor ter so me pustili. Na cesti ni bilo žive duše, streljali so partizani in Nemci. Svetil sem z baterijo in šel naprej ter prinesel Lobasov zaboj srečno na mesto, kjer ga je čakal do osvoboditve. A. Lajner

TOVARIŠKA PROSLAVA

Skupnost ravenških livarjev se je lepo poslovila od dolgoletnega livarja in livarskega mojstra tov. Adolfa Hanuša, ki odhaja v pokoj.

Mojster Hanuš je livar od mladih let. V livarno je prišel s štirinajstimi leti. Začel in izučil se je v Storah. Kot livarski pomočnik je šel potem v jeklolivarno v Graz in kmalu v Kapfenberg, kjer je ostal do vpoklica v prvo svetovno vojno. Kot livar je bil leta 1917 oproščen in dodeljen spet v Store. Od tu je potem izpopolnil orakso v specialnih livarnah v Belovaru in Subotici, od koder je prišel v takratni Guštanj, kjer je deloval v livarni šestindvajset let. Tov. Hanuš je mojster svoje stroke že štirinajstdeset let, specializiran tako za jeklo-, kakor tudi sivo-, temperin kovinolivarstvo.

Sodelavci livarne so ga ob upokojitvi prenesli s prisrčno proslavo. Izročili so mu livarski spomin in cvetja. Obratvodja livarne

Za razvoj tujskega prometa

Nedavno smo brali razglas iniciativnega odbora Turističnega društva na Ravnah, ki pravi:

»Ravne na Koroškem so po osvoboditvi odločno napredovale in so postale resnično gospodarsko in kulturno središče naše dežele. Proizvodne osnove, kulturne ustanove, športne spodbude in pa prirodne lepote ter zgodovinske zanimivosti kraja nam dajejo veliko prednost, zato pa tudi veliko obveznost, da delamo naprej v še nenačelih smereh.

Ena teh smeri je razvoj turizma. Tu ni bilo storjenega ničesar. Nasprotno: opustili smo in zanemarili celo tisto, kar je kraj v tem smislu in v veliki meri že nekaj imel. Prizadevanje Turistične zveze v Ljubljani, da bi našla na Ravnah spodbudo, ki bi začela delati tudi v tem cilju, je bil doslej zaman. Prireditve v zadnjih časih pa kažejo, da je podlaga tu in da je delo za razvoj turizma v kraju postalo paralelna dolžnost in velika možnost. Prav te prireditve so pokazale, da smo že tako daleč, da lahko osnujemo turistični odbor, ki bo prevzel skrbstvo tega, za ves naš kraj važnega in splošno koristnega dela.

Možnosti za razvoj tujskega prometa so v našem kraju izredne. Kisla voda (Rimski vrelec) je znana letoviška in zdraviliška postojanka, ki je imela mednarodni sloves. Naša Uršlja gora velja kot ena najlepših razglednih vrhov in je bila že nekoč cilj tudi vlakovnih izletov vse od Celovca do Maribora in Celja. Smučarski tereni so od strokovnjakov priznani kot najugodnejši v tem delu alpskega sveta. Neredke so zgodovinske zanimivosti in čislani pridelki naše klime. Pogoji za razvoj turizma so torej bogato dani.

Da oživimo delo nadaljnje gospodarske in kulturne rasti, se je osnoval iniciativni odbor Turističnega društva Ravne na Koroškem...

K temu ni več kaj reči. Želeti je samo, da bi se stvar uresničila čim prej, da bi pristopilo čim več članov in da bi v tem smislu vsak vsaj nekaj storil.

Veliko lahko napravi Turistično društvo oz. ta spodbuda vsaj v začetku brez vsakih sredstev. Samo s pozornostjo uredimo najprej tisto, kar sedaj ni prav tako, da bo prav. To velja kar po vrsti za marsikaj: od razdrtega plotu na kolodvoru (če smemo ta zaborj še

tov. ing. Leopold Gams pa ga je nagovoril takole:

Dragi tovariš Hanuš in livarji! Dovolite mi, da v imenu kolektiva spregovorim nekaj besed ob trenutku, ko zapuščate aktivno službo in delo naše stroke ter odhajate v zasluženi pokoj. Dolga je bila Vaša strokovna pot, saj ste polnih 48 let sodelovali kot livar — največ v domači deželi — in kot tak mnogo doprinesli k razvoju livarstva tako v sivi- kot v jeklo-livarni. Jeklarna na Ravnah Vas bo imela v dobrem spominu, saj ste tu sodelovali polnih 26 let kot mojster livarstva. Vem, da vedno ni šlo gladko, kot ste si zamislili sami, kot si je zamislil kolektiv, da so pri delu nastopali veselji in manj veselji ter tudi jeze polni trenutki, ki pa so šli v pozabo. Tako tudi danes, ko odhajate iz naše skupnosti, iz kolektiva livarne, se poslavljamo od Vas vsi — ne jezni, temveč srečni, da smo prav mi tisti, ko se Vam zahvaljujemo za Vaše delo in Vam želimo srečno nadaljnjo življenjsko dobo zasluženega pokoja. Želimo Vam mnoga leta življenja, da bi Vaš trud in storitev do sedaj srečno uživali naprej, ko odlagate glavno breme. V zadovoljstvu strokovnih uspehov boste občutili tem večje zadovoljstvo tudi v upokojitveni življenjski dobi.

Ob slovesu Vam poklanjamo majhno darilce, ki naj Vas spominja na ta dan, ko ste se poslovili od nas in ko Vam vsi želimo še mnogo srečnega življenja in zdravja.

Livarski srečno!

tako imenovati), mimo podrhtih ograj in navlak za ogli in zidovi, neamitih oken, zamenjenih ostankov rož itd. Tudi orientacijske table s turami in sprehodi bi že dale nekaj. Predvsem pa vestno vzdrževanje tistega, kar je že lepo. Tu zelo grešimo. Na primer naš edinstveni park: najbolj shojeno je vedno tam, kjer je napis, da je pot prepovedana. Zakaj tako namerno slabo in nagajivo. Sami si kvarimo tisto, kar bi moglo biti naš ponos in naša korist.

ANTON METARNIK

Zadnjič enkrat smo zapisali o Ferdinandu Polancu, pevcu, kakršnih se malo rodi. Eden od njiju je bil za deset centimetrov manjši, sedaj ne vem kateri, oba sta bila visoka nad dva metra.

Anton Metarnik, od katerega smo se poslovlili 12. marca letos, je bil sin našega sosedu. Nekako 30 krav, 100 svinj, 100 ovac, nekaj vpreg konj itd. je zmogla njihova posest. Stari Šratnekar je rad prišel k nam. Po ravnem je bilo in nobenih ceremonij. Če smo kje delali, je posedel pri čebelnjaku in spet šel. Nič takega ga tudi nikoli nismo fehtarili. Ne, da bi česa ne potrebovali, navada je bila taka. V pogledu stetje in takih reči pa je Šratnekar že vedel in je navadno on vprašal, kje mislimo v njegovem lesu letos kaj čistiti. Ko je oče povedal, kje in kako, je Šratnekar samo pritrdil: dobro. Poznal je očeta. Les je bil kakor zelena preproga, noben lump bi ga ne mogel pognati. Čim bi prišel do konca, bi na začetku spet lahko sekal.

In te posesti edini sin je bil Tonč. Stari je veljal za izredno brihtnega, bil pa je tudi salamensko svojski. Vsi so se ga bali, pa ne kako purgarsko, temveč v jeziku, ki je bil prodirljiva šola. Mimogrede ti je prisolil tisto, ki je najbolj zadela. Enkrat, ko sem od očetove južine, ki sem mu jo prinesel v gozd, popil pred njim malo mošta, je z vso ljubeznivostjo rekel tudi meni tako, da je ne bom zabil: »Ti, fantič, si pa zelo priden, ko pomagaš očetu, samo ko sem bil jaz mlad, taki pobje še niso pili drugega kot vodo, voda je zelo dobra.« Obiske, ki so namerali sedeti in počivati pri njem ne vem kako dolgo, je sicer z vso ljubeznivostjo sprejel in postregel, brez ozira na to ali ono pa navadno hitro odpravil: »Vesel sem, da si me obiskal, pogovorila sva se, popij in greva — ti imaš delo in jaz tudi, nimava časa sedeti dalje.« Voranc ni mogel pozabiti njegovega tako originalnega nasveta za povečanje rodnosti zemlje. Vprašal ga je namreč o sestavi in o teh in onih primeseh, ki povečajo rodovitnost, Šratnekar pa je mimo vseh takih naukov rekel: »Zemlja bo dobra in bo zadovoljivo rodila tedaj, ko boš našel v brazdi na vsako ped štrcelj od gnoja...« Torej gnojiti, gnojiti.

Prišel je k nam tudi nekako takrat: »Čez bom dal, kaj rečeš...? On (Tonč) pa mi je pisal, da noče in naj napravim, kakor hočem. Ne bom ga prosil več in tudi ne čakal; če noče, naj pa pusti.« Tako je dobil posest hčerkin sin Rudl. Menda je bila stvar vkljub vsemu precej zadolžena, kar je moral vedeti tudi Tonč, vendar se Rudl dolga ni ustrašil, saj manj ni mogel imeti, kot pa je imel do tedaj.

Potem se spominjam enkrat Tonča. Prej ga pri nas še nisem videl. Prišel je menda že kar drugi dan, ko se je vrnil iz vojske. Takrat sem ujel, da le ni bilo povsem tako: »Kaj bom jemat takrat, saj je vedel, da sem v vojski. Zahteval je naenkrat in sem bil že zato nevoljen. Kdo pa more v vojski prevzemati posestvo, zakaj se mu je tako mudilo...« Tonč torej te zadeve le ni tako lahko pustil, silno lahko pa se je v to vživel. Vsi smo mislili, da bo ropotalo, da bo zahteval obnovitev testamenta, visoka plačila, delitev posestva ter lastno hišo, kot so natolcevale in gostolele razne klepetave lastovice.

Tonč pa je bil tiho, se umaknil in zaživel skromno. Le sem in tje, ko sem pasel po velikem šratneškem gozdu, sem ga videl, da

ga je tudi on obiskoval. Oprostite, še danes ga vidim, glava je bila skoro vrh smrek.

Kmalu se je zvedelo, da je stopil v levo organizacijo. Organizacija ga je izvolila za delegata na Vukovarsko konferenco, kjer je govoril tudi o vprašanju koroških Slovencev. O tem v nedavno objavljenih Vorančevih spominih na organizacijsko delo v Guštanju.

Potem je dobil službo logarja takratnih Thurnovih gozdov. Takrat je moral biti previden. Pustil je politiko in se posvetil gozdu in domu.

Med okupacijo ni pozabil, da je sin slovenske matere in zemlje. Že leta 1942 je bil povezan z Lobasom in je hodil na sestanke OF, ki so bili v Lobasovem lesu in na Navrškem vrhu. Po telefonu je obveščal logarja Savinca pri Godcu o premiku nemških čet v dolini, ta pa je potem to javljal kurirjem, ki so imeli javke v bližini. Leta 1943 je bil Tonč aretiran in odpeljan v celovške zapore, nato pa konfiniran v Laboško dolino, kjer je ob vznožju Golice opravljal pomožno logarsko službo. Tudi tu se je povezal s partizani Lackovega odreda.

Po osvoboditvi je vodilno pomagal pri organizaciji gozdarske službe.

Tonč je bil tudi karakterno tako pokonci kakor telesno. Svojo veliko šratneško posest, ki je ni hotel na komando prevzeti, si je zgradil s svojo ženo-domačinko in s svojo družino sam. Zgradil si je svoj dom. Bil je logar in lovec prvega reda, ki z gozdom živi in čuti. Poslovil se je kot logar in lovec, ki je z gozdovi živel in z narodom čutil tudi, ko je bilo v gozdu in narodu hudo.

Kako je leta 1890 pliberška davčna uprava cenila šentanelce

(Imena posestnikov in hišni davek, zaokrožen na rajniše ali forinte [f])

1. Močnik 33 f, bajta 1 f;
2. Šumnik 35 f;
3. Pečnik 35 f, bajta 1 f;
4. Pluder 30 f, mlin 1 f;
5. Kolman 26 f;
6. Novak 29 f, mlin 1 f;
7. Lužnik 22 f;
8. Sekalo 32 f;
9. Dvornik 21 f, bajta 1 f;
10. Kozul 23 f, bajta 1 f;
11. Gornik 16 f;
12. Farovž 2 f;
13. Martinej 2 f;
14. Brusnik 1 f;
15. Rifl s taberno 5 f;
16. Marin 27 f;
17. Andrejč 2 f;
18. Tišlar 2 f;
19. Perhan 1 f;
20. Tabel 1 f;
21. Rezar 12 f;
22. Pikalo 10 f;
23. Kramolc 41, bajta 5 f;
24. Kajžar 62 f;
25. Lišej 2 f;
26. Zvonik 34 f;
27. Črešnik 40 f;
28. Zelnik 44 f;
29. Gradišnik 23 f;
30. Burlač 5 f;
31. Rjavc 31 f;
32. Križan 4 f;
33. Mur 21 f;
34. Perše 26 f;
35. Koroš 49 f;
36. Mikl 34 f;
37. Piečar 19 f;
38. Pernat 68 f, bajta 1 f;
39. Mikic 21 f;
40. Gabernik 44 f;
41. Šefer 10 f;
42. Zabernik 25 f;
43. Žik 22 f;
44. Jončej 13 f;
45. Blek 13 f;
46. Bavh 10 f;
47. Sovrej 12 f;
48. Godec 12 f;
49. Lačen 12 f;
50. Sabodin 40 f;
51. Tratnik 30 f, Jeserč 3 f;
52. Rasešnik 26 f;

Šentanelška kronika

To in ono iz knjige Liber memorabilium od leta 1865 dalje za pričevanje o minulemu času in pogledu iz hribovske vasi.

1869/1870

18. oktobra je ves dan snežilo. Nekaj dni je bilo potem sončno, pa sonce snegu ni bilo kos. 27. oktobra je padel nov sneg, 28. oktobra je snežilo dalje, tudi 29. oktobra. S strehe smo morali sneg kidati, drugače bi se bila udrla; snega je bilo na nji do 9 čevljev... Sredi marca je začelo kopneti, ljudje so šli na njive iskat repico, belo repo in korenje, ki je ostalo jeseni zunaj. 23. marca je proti večeru začelo zopet snežiti, snežilo je nepretrgoma do 26. marca zjutraj. Le kdaj bo tega konec?!

1874

12. maja: Voda dela mnogo škode. Cesta po Reki je z vodo pokrita, travniki posuti, mostovi raztrgani. — 29. junija: Po Peci se razsuje toliko toče, da je gora vsa bela videti, kakor bi bila s snegom pokrita.

1875

31. oktobra: Z moštom se ljudje še precej hvalijo in so ga precej obilno dobili, žita in ajde pa malo. Boljši mošt se prodaja po 25 goldinarjev.

1876

28. septembra: Ta dan prideta v Šendanjel c. k. d. svetovalec žl. Webenau² in župan Ullman² preiskavat, ali se Šendanjelci in Strojanci res hočejo ločiti od Prevaljskih in imeti lastno srenjo. Vsi pravijo: »Da.« Birokracija pa je bila vendar le močnejša nego volja plačevalcev. Quousque?

1878

6. oktobra: Roženkrenška nedelja, lepo vreme in slovesna služba božja. Ponoči se zbijejo. Šendanjelci s Strojanci. Velik direndaj. Ljudje imajo preveč mošta. Glavni pretepači (navaja imena z »generalom vsih«)... Škoda, da so liberalci palico odpravili!

1879

9. 12.—25. 12.: Hud mraz. Bere se, da je že več ljudi zmrznilo. Nesrečno leto 1879 mine s hudim mrazom, in Strojni pa razsajajo hude koze (osepnice), katere so samo pri Janežu že 4 ljudi pobrale. Sploh je bilo to leto eno najhujših. Sadje razen po visočini ni bilo, pšenica borna, od rži so nekateri komaj seme dobili. Ajda in podzemeljski pridelki so dobro obrodili, pa se zavoljo snega težko k domu dobivljajo.

1880

24. aprila: Blisk in grom, po Tolstem vrhu toča kolje. — 25. maja: Vroča volitev volilnih mož na Prevalih. Po hudi volitveni borbi, pri kateri se je posebno šolski nadzornik g. Karl Thorinegg s svojo grobstvo odlikoval, bili so izvoljeni za volilne može: Raffelsberger, direktor; Peter Madille, župan; Hupfeld, direktor; Smitt, fuž. ingeur; Fr. Osojnik (Čuješ), liberalci. — Jan. Pristav, Papež, Serno, Kajžer, Ljubas, Kraut, kaplan, Škerbinc, župnik, konservativni Slovenci.³

10. junija: Volitev za deželni koroški zbor v Velikovecu namesto umrlega J. Ullmana. Od 90 volilnih mož odda svoj glas 69 g. prof. Andreju Einspielerju. Navdušenost med Slovenci živa.⁴

12. julija: Strašen popoldan. V Možiških hribov začne neznanstvo vreti in od Možice sem prinesejo sivi oblaki kakor jajce debelo točo. Cele kepe stlačenega leđa ropočejo po strehah, zemlji in oknih... Škoda na sadežih še ni prerajšana. Tako debele toče še nihče ne pomni. — 2. avgusta: Nevarna in viharna

noč z drobno točo. V Strojni udari v Smrečnikova poslopja... Zjutraj je od vsih poslopij le še nekoliko smradljivega pepela.

1881

Maj pride hladen in vetroven. Sveto leto obhajajo na Jamnici z rajom, pijančevanjem in kartami. Tudi sicer pametne deklice se silijo k plesu. — 19. junija: Lepa nedelja... popoldan blisk, grom in velika viha... Pri R. vso noč in še drugi dan bakanalsko razveseljevanje, vriš in kletev. Bog žuga s hudaj uro in drugimi nesrečami, za katere se pa ljudje kakor ob Noetovih časih ne zmenijo dosti. — 3. julija: Senturška nedelja... Tudi strojanski krčmarji se zavoljo sv. leta zavežejo, da ne bodo ta dan raja napravljali. Vsi moško besedo držijo, le en sam ni besede držal, in ta ni bil rojen Strojanc. — 28. avgusta: God sv. Danjela... Cerkveni pevci zložijo za ta dan naslednjo pesem (pesem ima 14 kitic):

2. kitica: So zverine nadleg'vale / Lepi ta slovenski kraj, / V vsi okolici divjale, / kjer je naše polje zdaj; / So kristjani se vzdignili, / Da postav'jo cerkev to, / So Danjela si zvolili, / Da varh in patron jim bo.

12. kitica: Varvaj cerkev, Šendanjelce, / vse sosede družih far, / Blagoslovi vse Slovence / in zapusti nas nikar! / Varvaj naša polja, hiše, / Živino tud' in vsako stvar, / Da nesreča nas ne obiše, / Za vse bodi tebi mar! / ...

29. septembra: Na noč poskušajo roparji vlomiti in predreti v Farski farovž. — 4. decembra: Iz Ljubljane prva zvezda na slovenskem nebu, oče dr. Janez Bleiweis. Obilno sočutje tudi v Šendanjelu. Bog se ubogih Slovencev usmili!

1882

8. februarja: Ker v Šendanjelu ni godcev, je upapolnim deklinam toliko dolg čas, da so mlade pevčinje v nedeljo popustile domačo službo božjo ter šle pete brusit doli na Faro, kjer je bojda vsako nedeljo raj.

1884

1883 je dobil župnijo Martin Stembou, župnik na Zilji. Ko pa si je kraj pogledal, se je fari takoj odpovedal. Tedaj se je razširil glas: Šentanelci so kakor biki... Ker je z božjo pomočjo mogoče bike spreobrniti, sem jaz zaprosil za farno in jo dobil...

1894

8. september (birma; škof dr. Josef Kahn iz Celovca); Rok Čas je dal orjaški mlaj, ki so ga 4 pari volov pripeljali. Do Stoparjevega viadukta sta se škofu naproti peljala: Mihael Kumprej, da bi prtijaljo prevzel, Andrej Kaiser, da je škofa peljal — in žal noben drug, čeprav sem jih poprej opomnil, da bi se bilo tudi škofovo spremstvo lahko peljalo. ... Sramota nam Šentanelcem ni bila prihranjena. Ko se je škof odpravil nazaj, se je izkazalo, da so mu v cerkvi dežnik ukradli. Upamo, da tatinska roka ni bila šentanelška.

1896/97

Otava je tudi z božjo pomočjo pod streho prišla in smo z njo še zadovoljni. Tudi mošta so ljudje precej dobili in nekateri bodo v stanu nekaj polnjakov predati... Vigredi (1897) so bile volitve v državni zbor po novem načinu, da je namreč zraven sedanjih 4 kurij prišla na vrsto tudi V. kurija, v kateri sme voliti vsak državljani, ki je polnoleten, moškega spola in ki zavoljo kakšne velike kazni ni izgubil volilne pravice. V St. Danijelu so se vršile volitve brez vsakega hrupa. V V. kuriji sta bila brez vsake agitacije enoglasno izvoljena podpisani in Primož Kert, p. d. Mikel, ravno tako pri popoldanski volitvi v IV. kuriji skoraj enoglasno kot volilna moža. Kot takšna sva potem v Velikovecu pri glavni volitvi pomagala, da je bil izvoljen prvi koroško-slovenski poslanec za državni zbor korar (kanonik) Lambert Einspieler.⁵

1898

... Čuje se, da v spomladi bodo fužine na Prevalih obstale popolnoma. V gospodarskem oziru bo to udarec za Prevalje in celo okolico.

1899

Leto se kaže sploh dobro, le preveč dežja škoduje. Samo vaščani in sosedni kmetje ne bomo si prisluzili rženega kruha, ker se je 13. julija ob treh popoldne na vas in okolico usula kakor golobje jajce debela toča, ki je trajala skoraj eno uro. Vsi smo mislili, da bo vse razbito, pa vendar razen rži še drugo žito okreva... Zalostni nasledak vednega senkanja gozdov! Dosedaj je tu bila toča pravenavaden gost. Kako bo naprej?... 23. avgusta: Strašanska suša pripeka, vsak dan se napravlja na dež, včasih še prileti kakšna kaplja — pa zopet nič, ajda ostaja kratka; bele repe čisto nič ne bo; tudi buče se ne morejo pomagati... Dne 5. avgusta ob pol osmih zjutraj se je zemlja stresla prav močno, cerkev in posebno farovž ima dosti poklin, najbolj pa zadeta je kapela sv. Uršule, ki ima poklin križ na križ... Močni sunek so tudi občutili v Pliberci, Smihelu in Velikovecu.

1900

11. januarja: Smo imeli prelepo jesen... Sele v začetku decembra je začelo snežiti in je napadlo snega en meter visoko. Tice so uboge, otrokom priporočam z učiteljem, tic ne loviti, temveč jim kako zrno darovati... Za sodnika v Pliberci je imenovan za skoraj čisto slovenski okraj trd Nemeč. Zivela pravica!⁶

... Ajda se je prav lepo obnesla, kakor tudi drugega žita je dovolj, posebno mošta je toliko kakor malokatero leto, le škoda, da se zavoljo opuščanja prevaljskih fužin težko v denar spreobrne. Nekaj mošta se je prodalo v Črno.

1901

Dne 8. maja je nastopil... provizor Meško, da nadaljuje s svojimi slabimi močmi pastirovanje, ki ga je tako blagonsno oskrboval sedem let č. g. Kindlman.

1902

22. januarja bil dosedanji provizor Fr. Ks. Meško imenovan župnik.

1903

20. julija okoli poldneva razsaja velikanski vihar, ki je odkril cerkev, podrl množico drevja in naredil posameznim kmetom škode po več stotakov, da, na tisočake. Župnik je pisal poslancu Grafenauerju in se je potegnil za pomoč pri fondu za uime. Upajmo, da se kaj dobi.

Niso dobili nič!

¹ Kroniko so pisali: Mihael Plahuta 1. 8. 1863 do 31. 8. 1873, Jožef Škerbinc 1. 9. 1873—19. 2. 1882, Jožef Rakeb 1. 5. 1884—29. 3. 1895, Jakob Kindlman 1. 8. 1895—30. 4. 1901, Fr. Ks. Meško 1. 5. 1901—28. 8. 1906, Anton Teul 29. 8. 1906—15. 1. 1907, Ivan Serajnik 16. 1. 1907 do 30. 10. 1911, France Božič 1. 11. 1911—13. 3. 1930, Ivan Kupčič 8. 9. 1930—26. 2. 1937.

² C(esarsko) k(raljevski) d(vorni) svetovalec žl(ahtni) W. = visok uradnik deželne vlade. — Med »gospodi« pri prevaljskih fužinah je naveden: Joseph Ullman, rojen 31. 3. 1817 v Holešavi na Moravskem.

³ »Liberalci« so bili gospodje od fužin: Dunajčan Raffelsberger, Hupfeld iz Marburga na Hessenskem v Nemčiji, Smit iz Penziga na Niž. Avstrijskem, Madile je prišel iz Gemone (Udine = Videm). — Konservativni Slovenci so domači kmetje. (Serno = Štekelj; Kraut na Fari = Prevalje, doma z Bistrice pri Pliberku, pozneje dekan v Trbižu; Škerbinc v Šentanelu.

⁴ Andrej Einspieler, roj. 1814 v Svečah v Rožu, umrl 1888 v Celovcu, koroški slovenski politik.

⁵ 4 kurije = (veleposestn., mesta, trg. in obrt. zborn., kmečke občine) po zakonu 2. 4. 1873. — Po zakonu 14. 6. 1896 peta kurija: vsi polnoletni moški (24 let!). — Zakon 26. 1. 1907 je »kurije« odpravil. — Lambert Einspieler (1840—1906). — »Podpisani« Kindlman, Čeh iz Velešina na Češkem.

⁶ Mežiška dolina je bila v sodnem okraju Pliberk, v političnem okraju Velikovec.

- 53. Mave 8 f;
- 54. Kotnik 3 f;
- 55. Vodihar 13 f;
- 56. Sostar 9 f;
- 57. Pandev 6 f;
- 58. Smodin 5 f;
- 59. Grablar 4 f;
- 60. Jurejc 3 f;
- 61. Kos 19 f, bajta 1 f.

1904

Dne 2. 10. ... blagoslovili novi oltar, ki je krasno delo g. Progarja iz Celovca. G. Progar dobi za delo 3.000 kron... Za tako krasno delo cena ni previsoka...

1907

Dne 14. maja je bila volitev za državni zbor. Agitiralo se je živahno, od začetka bolj na tihem, z brošurami in časniki, nazadnje tudi javno, v cerkvi in zunaj cerkve. Najbolj so vplivali verski nagibi, prosta šola in ločitev zakona, o katerih se je moglo govoriti tudi v cerkvi. Zato je bila udeležba tudi izredno velika. Izmed 155 volilcev jih je volilo 151, eden je bil zadržan zaradi bolezni, eden je zidar in je bil na delu, tretji je naročnik »Stajerca« in se najbrž pokazati ni upal, četrti pa je pozabil legitimacijo doma in voliti ni smel. Za Grafenauerja je glasovalo 147, za Seifrica le 4, in sicer (kronist navaja vsa 4 imena)... Grafenauer je sijajno zmagal tudi drugod. Vest o njegovi izvolitvi je povzročila silno veselje in navdušenje. Gro-menje možnarjev jo je razneslo po celi okolici. Zvečer smo zakurili na griču sv. Uršule veličasten kres, prepevali smo, streljali in metali rakete. Bil je to velik praznik, pravi veseli dan vstajenja.⁷

1908

Dne 19. januarja je bil pri Riflu shod Kat. pol. društva. Bil je to prvi politični shod v St. Danijelu, zato je bilo tudi zanimanje za shod veliko in udeležba sijajna. Govorili so: Grafenauer, Vošpernik in domači župnik. Ljudstvo se začenja zavedati, — v občinskem odboru so sami trdni, verni in narodni Slovenci. Tajništvo je... oskrboval... (podpisani = Serajnik)... 1 leto do 10. 2. 1908... je ta posel prepustil g. M. Svanjaku, učitelju v Strojni, ki je zelo spreten... Tudi je zanesljiv in navdušen narodnjak. Bela vrana med učitelji. Vpeljal je podpisani (Serajnik) pri občini tudi slovensko uradovanje. — Šola: Pouk je utrakvističen ali pravzaprav nemški. Otroci tudi zato do šole nimajo nobenega veselja. Obisk šole je čudno slab... Novi krajni šolski svet je sestavljen iz samih odločnih in zanesljivih mož. Tajništvo je prevzel podpisani. Sklenilo se je slovenski uradovati... Krajni šolski svet kakor občinski odbor sta soglasno sklenila zahtevati, da se vpelje na šoli slovenski učni jezik in sta tozadevno prošnjo poslala c. kr. deželnemu šolskemu svetu dne 22. 4. 1908.

(K temu je zapisal kronist leta 1918 tole: Vzlic temu, da je najvišje upravno sodišče na Dunaju ugodilo zahtevi šolskega sveta po slovenskem učnem jeziku, ker je razsodilo, da ima občina in šolski svet pravico zahtevati slovenski podučni jezik, se ta še do leta 1919 ni vpeljal, ampak podučuje se še naprej po stari utrakvistični metodi. Upajmo, da prodre Jugoslavija, potem šele smemo pričakovati v tem oziru boljših časov. Od nadutih nemško-nacionalnih gospodov nimamo Slovenci nič pričakovati.)

1909

Zima 1908/1909 je bila zelo huda... tako da je po več krajih celo Drava zamrznila in so ljudje lahko čez hodili... smo morali sneg raz streh ogrebat, ker se je bilo bati, da se uderejo strehe... Od hude suše in silnega mraza začetkom zime je usahnilo več studencev in so potoki... upadli, da več mlinov ni moglo mleti... Ljudem je že predla huda za kruh, ker mlinarji niso mogli dosti zmleti... Krma je stala jesen: seno 100 kg po 4 krone 50 vinarjev, slama pa 3 krone 50 vinarjev; v spomladi pa seno q po 6 kron, slama pa 4 krone 50 vinarjev. Meseca suša smo imeli volitve za deželni zbor. Dne 24. marca volila je splošna skupina in je dobil naš slovenski kandidat g. Fr. Grafenauer izmed vseh največ glasov; ker pa so se pri ožji volitvi dne 27. marca socialdemokratki zvezali z nemškimi nacionalci in šli v boj za kapitalista Metnitza, je naš Grafenauer žalibog podlegel. Pa ta poraz nas ni potrl, ker je pravzaprav pokazal le našo moč; dobil je Grafenauer nad 6000 glasov, toliko da je spreletel nasprotnike kar strah in so ti po volitvi kljub svoji zmagi hodili prav klaverni okoli. Udeležba je bila kljub skrajno neugodnemu vremenu... prav dobra. Občina St. Danijel štela je v

splošni skupini 149 volilcev, prišlo jih je prvokrat volit 133; dobil je Grafenauer 129, Metnitz 2, in 2 glasova sta bila neveljavna. Pri ožjih volitvah jih je volilo 137; dobil je Grafenauer 133 glasov, Metnitz pa 4 (kronist navaja njihova imena). Kmetiska skupina je volila 29. marca in je naš kandidat Fr. Grafenauer nasproti Pristovu, prevaljskemu županu in nemško-nacionalnemu kandidatu, zmagal z ogromno večino. V St. Danijelu je dobil Pristov samo 1 glas (kronist navaja ime).

1. avgusta 1909 smo ustanovili kmetijsko družnico za St. Danijel. Pristopilo je 40 udov. Za predsednika je bil izvoljen g. Miloš Svanjak, učitelj v Strojni, ki se je za ustanovitev največ trudil. Ze to jesen smo naročili od Kmetijske družbe dva vagona umetnih gnojil...

(Ta je bil na glasu kot panslavist in je — kdaj? — odšel v Rusijo. Več bi utegnili vedeti: sin Mirko Svanjak, rudniški mizar v Mežici, ki je bil nekaj časa za rejenca pri učitelju Lebiču na Prevaljah... pa Doberšek?)

1910

Dne 31. majnika je bila... po 16 letih... birma. Knezoškof dr. Jožef Kahn so došli semkaj dan poprej... K sprejemu je prihitela velika množica ljudi, pozdravil je... domači župnik v domačem, slovenskem jeziku, nato g. župan Miha Kumprej... in komaj osemletni šolar Feliks Senica, p. d. Gornikov... Mil. knezoškof niso nič odgovorili. Po sprejemu je bila kateheza v cerkvi, šolarji so dobro odgovarjali in so jih za to prevzvišani tudi s par nemškimi besedami pohvalili. To je bilo vse, kar so verniki čuli iz ust svojega višjega pastirja. Dobro, svojemu višjemu pastirju vdano ljudstvo bi več zasluzilo — je pač slovensko, in Slovenci smo povsod zapostavljeni. Kristusovi apostoli bi tako ne ravnali, saj se pravi o njih, da jih je vsak čul govoriti v svojem jeziku.

1911

... Sredi julija... je nastopila strašna vročina in pogoste nevihte. Dne 14. 7. je udarila strela pri Žirovniku v Strojni v na gorici stoječo črešnjo in je po zemlji prišla tudi v hlev in tam ubila najlepšega vola, vrednega nad 500 kron... Strašno je grmelo in bliskalo v nedeljo 16. 7. Strela je vžgala pri Pludru. Udarila je strela v skedenj... pogorela tudi hiša, kašča in kovačnica... Dne 27. 7. pa je tresčilo pri Prikršniku v Tolstem vrhu v hlev... je pogorel in tudi 28 ovac in 4 prašiči... V nedeljo, dne 20. avgusta... vžgala je strela skedenj pri Vodinarju, ki je do tal pogorel... Ljudje so vsi preplašeni.

1915

Leto svetovne vojske... Kar je naše časopisje pisalo s tolikim tam-tam o Srbih etc., da kličejo do 50. leta, to se je uresničilo tudi pri nas. Evo meseca junija 1915 so šli k naboru od 42. do 50. leta starosti. Povod temu dala je vojska z Lahi, ki so nam napovedali vojsko, po tem ko so bili 33 let naši zavezniki. Zahtevali so »neodrešene« pokrajine! Pa tudi po slovenski zemlji ob Soči, katero je naš pesnik Gregorčič prekrasno opeval, so stegnili svoje prste. Zelijo si tudi Istro, Dalmacijo, otoke... Kot posebno zanimivost bi bilo omeniti, da je prišlo 21. 6. 1915 50 mož ruskih ujetnikov, da bi pomagali pri poljskem delu... Rusi so se obnašali vobče pohvalno, ljubijo »vodko«, sicer pa so bili mirni in pridni. Ljudje so bili z njimi zadovoljni. Sprvega smo se bali, da se bomo težko medseboj razumeli, toda »Slovenec povsod brate ima«... Jezik je silno podoben našemu... Drugi dan po dohodu Rusov opazovali smo drugo zanimivost in... novost, prihod prvega eroplana dvokrilca, ki je... vozil mimo nas v Spod. Dravograd... Delal je strašen šum... Nekaj dni pozneje je... padel pri Rudi nekje na tla.

1916

... Doma imamo izredno tiho življenje. Moških malo. Gostilne, hvala Bogu, bolj prazne, ker je pijača silno draga. Vino po 4 krone liter, mošt po 1,40 kron. Zlati časi za abstinenco, ko bi ne bila prisiljena! Zenska mladina pa se je kljub temu slabo izkazala.

Kljub žalostnim časom je veliko nezakonskih otrok.

1917

Ker je vojaška uprava potrebovala zaradi dolgotrajne svetovne vojske mnogo kovinskega materiala, zahtevala je tudi cerkvene zvonove... Na pustni dan tega leta, 20. februarja, so odvzeli zvonove iz zvonika. V slovo od njih so fantje zvonili celo noč.⁸

1918

... Slovenci se potegujemo za sporazumen mir. A Nemci nas psujejo za veleizdajalci in sovražniki države. Nepopisna je že stiska in trpljenje zlasti nižjih delovnih slojev. Vse-povsod že veliko pomanjkanje živil in neznosna draginja... 8 tednov staro prese za 203 krone... živina po 4 krone kila žive teže. Konji imajo nečevne cene. Koza... 150—200 kron. Čevlji moški do 100 kron par. Maščoba ali zabela je 40—50 kron... Meso (govedina) se dobiva še na Prevaljah po 6,20, 6,40, 6,60 kron kilogram. 1 liter žganja češpljevca ali iz sadja stane 30—32 kron; kilogram strdi 20 do 28 kron... pomanjkanje krme... mnogi so trgali slamnate strehe, da so krmili živino. Preteklo leto je bilo tudi veliko mošta; sedaj 1918 se prodaja že po 1,40 kron liter... Gorostasne cene za obleko... meter volnenga blaga po 100—200 kron, a ga še ni dobiti... Silno si že želimo ljubega miru. Ali ga bo leto 1918 že prineslo?...

1919

Kdo bi bil znal prerokovati... Nekega dne meseca novembra 1918 smo opazili celo vrsto železnih ptičev na obnebu, v brzem teku v smeri proti Dunaju... Bili so baje generali »slavno« propale stare Avstrije, ki so na ta način dezertirali z laške fronte... V zaledju so se ustanavljali »Narodni sveti«... Dobili smo koroško fronto: Slovenci — na drugi strani nemčurji, janičarji, nemški »Volkswehr«. Meseca majnika je nemški »Volkswehr« premagal Malgajevo četico... je našel smrt tudi slavni naš Malgaj pri Guštanju, kjer je z malo četico zvestih tovarišev — kakor Leonida v Termopilah — zaviral prodiranje nemških čet. Vsa slovensko narodna duhovščina je morala pobegniti pred nemškimi zverinami, ki so nesramno gospodarili, plenili in pustošili. Hvala Bogu, da tukaj niso prišli pobesneli vojaki, dočim so na Prevaljah, v Mežici in Črni ter drugod kar najhuje divjali. Koroška je bila spet pod nemško knuto!... Rešitev je kmalu prišla. Slovenski fantje — Srbi na čelu — so spet začeli prodirati... Nemški roparji so bežali, kakor bi jih veter nesel. Koroška je postala spet slovenska.

Že lansko leto smo tožili o hudi draginji, a nismo slutili, da nas čaka še hujsa. Ena obleka... 1000 kron, 1 kg masti 42 in več kron, 1 kg pšenične moke 15 kron, 1 kg koruze 7—8 kron, 1 liter vina 26 kron, mošta 8 kron, 1 kg govedine ali teletine 26 kron, 1 kg kave 80 kron, 1 m »pavle« 50—60 kron.

1920

Leto plebiscita za Koroško. Z velikanskim zanimanjem pričakujemo vesti... Hvala Bogu, St. Danijel spada že v Meziško dolino in s tem v Jugoslavijo...

... Plebiscit je žal izpadel za nas nesrečno. — Zaradi tega smo izgubili našo koroško zemljo...

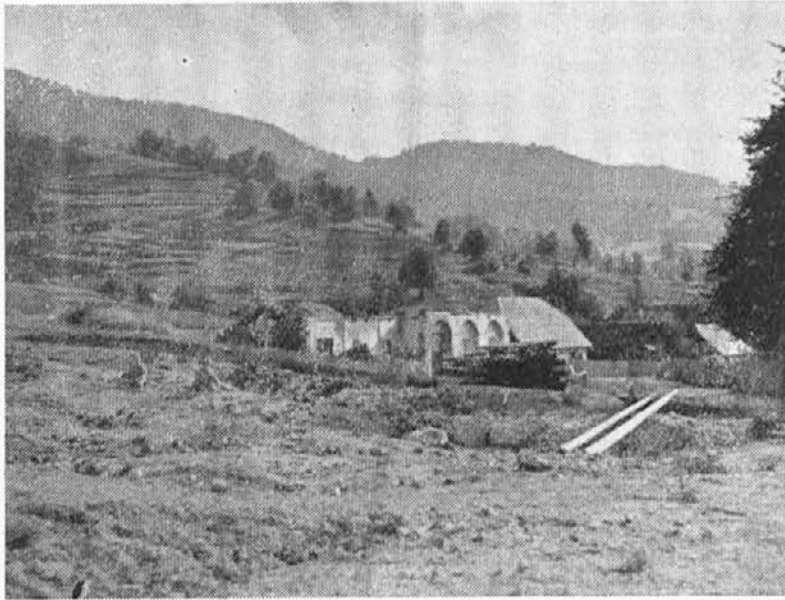
(O kronistu piše njegov naslednik v posmrtnici 1930. leta: »Po nesrečnem plebiscitu 1920 se je tisti večer 10. oktobra bridko razjokal [povedal je to piscu kmet Miha Kumprej, ker je bilo to na njegovem domu].«)

1921

V St. Danijel smo dobili finančno stražo, konec 1921 so jo zamenjale obmejne čete, ki so sestavljene večinoma iz ruskih beguncev (vranglovcev), t. j. iz ostankov Vranglove

⁷ Grafenauer Franc, doma v Ziljski dolini, orglar po poklicu, 1900—1920 politični glasnik Koroških Slovencev. Glej življenjepis v celovški Svobodi 19... — »Stajerca«, nemčurski list, ki je izhajal v Ptuj.

⁸ Pobrli so dva, srednji, iz leta 1535, je ostal.

Priče nekdanje
rudniške dejavnosti
na Lešah.

Mohoričeva knjiga »Industrializacija Mežiške doline« piše podrobno tudi o nastanku in propadu leškega premogovnika.

Ivan Mohorič:

Zakaj na Prevaljah takrat niso zgradili martinarne

Pri raziskovanju arhiva jeseniške železarnice so odkrili pismo zadnjega ravnatelja prevaljske železarnice Hupfelda, z dne 19. decembra 1887, ki pojasnjuje vzroke propadanja prevaljske železarnice. Hupfeld je bil odličen metalurg, ki je spisal niz strokovnih razprav o takratni problematiki železarn na slovenskih tleh ter je veljal v strokovnih krogih za najbolj razgledanega praktika in strokovno avtoriteto.

Vodstvo Kranjske industrijske družbe se je pogosto obračalo nanj za strokovna mnenja in tudi preden so se odločili za izgradnjo bazične Martinove peči na Savi, ga je ravnatelj Luckmann vprašal, ka-

armade, ki se je borila proti boljševikom. Obmejni kmetje imajo z njimi velike težave.

1922

Vrši se tukaj razmejitve med Jugoslavijo in Avstrijo; meseca aprila že se je pričelo z delom. En slovenski in en nemški inženir sta zakoličila mejo... Govori se pa in piše, da je Avstrija življenja nezmožna in da bo bankrotirala ter se pridružila Nemčiji. V tem primeru upamo dobiti koroško slovensko zemljo nazaj...

1924

10. junija (birma; dr. Andrej Karlin) je svoje ovčice tudi nagovoril v našem milem slovenskem jeziku, dočim v krški škofiji niso slišali iz ust nadpastirja slovenske besede, odkar so odšli... Anton Slomšek.

1927

... Pro memoria bodi zabeleženo, da je g. Stambuh s Prevalj kupil 1927 Močnikovo kmetijo za 65.000 dinarjev. V spomladi 1927 je nasadil prvi hmeljni nasad v tukajšnji občini. Prvi pridelek je bil neznaten in se je pri sušenju ponesrečil in zasmodil. Stroškov pa je bilo ca. 8000 din. Tudi so cene hmelja zelo padle, od 120 din na 15—18 din.

1933

Po zakonu o komasaciji občine je z oktobrom 1933. leta prenehala samostojna občina St. Danijel... Obstajala je 44 let (1889 do 1933).

ko gleda na to novost. Razlog je bil ta, da je prevaljska železarna prva gradila plavž na koks v alpskih deželah in uvedla Bessemerjev postopek. Tako je imela največ praktičnih izkušenj glede novih načinov taljenja rud in pretapljanja železa za pridobivanje jekla.

V pismu razvija Hupfeld svoje nazore in pomisleke glede načrtov za reorganizacijo jeseniške železarnice. Prizna, da bo bazična Martinova peč za pridobivanje mehkega materiala odlična in da bo nekdanji postopek presnanja ali žilavljenja železa popolnoma nadomestila ter da bo uspešno konkurirala materialu, ki se pridobiva v konverterjih. Hupfeld se sklicuje na uspehe, ki so jih že takrat dosegli v Donawitzah, kjer so o Veliki noči leta 1888 nameravali dograditi že tretjo Martinovo peč in kjer so planirali, da postavijo novo martinarno s šestimi pečmi, kakor hitro bo železniška proga do Eisenerza dograjena.

Hupfeld pravi, da je v stiski, v kateri se je nahajala prevaljska železarna, ki je izgubila vsako možnost, da bi svoje izdelke prodajala na Madžarsko, kjer je imela nekoč svoj glavni trg in za katero je bila v svojih valjarnah odlično opremljena, opetovano razmišljal o tem, ali ne bi tudi na Prevaljah vpeljali martiniranja. Toda po podrobnem študiju je moral to namero opustiti. Enako kot niso bili na Prevaljah zmožni konkurirati štajerskim železarnam s pudlanim materialom, varjenim železom, posebno pa ne z Bessemerjevim jeklom, tako tudi z martiniranjem ne bi mogli vzdržati napram Donawitzu.

Ne glede na možnosti vmesnih dobičkov in na splošno režijo, dobivajo Donawitze lahko grodelj iz Hieflaua po 2.75 gold. loco plavž in po dograditvi železnice do Eisenerza bodo lahko izdelovale belo surovo železo po 2.30 gold. Donawitze imajo najboljše bazične rude za pretapljanje pri plavžu po 15 krajcarjev

na razpolago in najboljši leobenski premog po 50 krajcarjev. Proti takemu stroškovniku materiala koroške železarnice absolutno ne morejo vzdržati, in to tem manj, ker se ne more niti misliti na to, da bi se z lažjim ali trboveljskim premogom pridobilo mehko bazično jeklo. To se je pokazalo v Gradcu, kjer uporabljajo samo leobenski premog, pa so kljub temu morali izdelovanje mehkega materiala opustiti in so se omejili na izdelavo železniških tirnic.

V drugem delu pisma je Hupfeld označil peči z manjšim vložkom, kakor 75 q, kot nepraktične, ker dajo samo 300 q materiala dnevno oz. letno 75.000 do 100.000 centov. Če nameravajo na Jesenicah izdelovati mehki material, morajo postaviti veliko težko progo, kakršno imajo v Donawitzah. Tu pa nastane vprašanje prodaje. Prodaja velikih količin zadeva na znatne težkoče in bo spričo štajerske konkurence nudila le malo zaslužka, ker bo cena za plame vedno slaba. Hupfeld je svetoval vodstvu jeseniške železarnice, naj si vse to dobro premisli. Nato pa pravi, da so bili njegovi upravni svetniki »čisto iz sebe«, ko je izjavil, da noče predlagati, da bi postavili Martinovo peč na Prevaljah, čeprav vidi, da mora prevaljski plavž in Bessemerjev obrat s časom ugasniti in propasti.

Hupfeld pravi, da ni imel srca, da bi zahteval nove denarne žrtve, da bi umetno ohranil pri življenju to, kar ni življenja zmožno. Prevalje se po njegovem naziranju neizbežno približujejo svojem propadu, in Hupfeld pravi, da žal tega ne more zaustaviti, ker ne more od narave podanih neugodnih pogojev »postaviti na glavo«.

Hupfeld končuje svoje pismo z naslednjimi besedami: »Konec januarja bom ustavil peč in potem tudi z zrcalovino žal ne bo več šlo. Če bi nepričakovano dobili novo delo, tega ne bo nikdo bolj vesel kot jaz. Vendar v to ne morem verjeti, ker nam je valjanje železniških tirnic odzvel Zeltweg.«

Hupfeldovo pismo dokazuje, da vodstvo prevaljske železarnice ni opustilo nobenega poskusa, da bi ohranilo železarni možnost konkurenčnega dela in nadaljnega obstoja. Železarna je bila v tehničnem oziru najmoderneje opremljena in železniška uprava je bila edina v stanju, da z znižanjem prevoznine omogoči Prevaljem dovoz surovin po konkurenčnih cenah. Uprava Južne železnice, ki je medtem že zgradila martinarno in veliko valjarno tirnic v Grazu, pa ni imela interesa, da s tarifnimi popusti omogoči prevaljski konkurenci nadaljnji obstoj. Hupfeld se je tega v polni meri zavedal in čutil, da pri vsem znanju, spretnosti in naporih nima moči, da bi zaustavil usoden tok razvoja dogodkov.

Pogostost obratnih nesreč je pri nas še nesorazmerno visoka, čeprav bi mogla biti z ozirom na postrojenja in delo manjša kot pri drugih železarnah. Manjša bo, ko se bomo tega vsi zavedali!

Marjan Kolar:

VREDNOST KNJIGE

Naslov je podoben vsem onim naslovom, pod katerimi se skoraj vsak teden, gotovo pa ob vsaki obletnici rojstva ali smrti kakšnega pisatelja, pojavljajo v dnevnem časopisu in po revijah razni članki, ki so polni blestečih izrekov slavnih ljudi o vrednosti knjige, natrpani s sijajnimi primerami in prispevki, ki jih veče vznešena pišeča beseda v živopisan trak, ki se potegne pred očmi, da človek zameži ob tolikem blišču in ko si jih upa zopet odpreti, je vse mimo. Članka je konec. V njem je bilo govora o tem, kako naši ljudje včasih niso imeli priložnosti, brati dobro knjigo in kako so bili zaradi tega zaostali, podvrženi izkoriščanju, nevedni, z ozkim duševnim obzorjem, ki je omogočalo raznim elementom različne vplive, kot je n. pr. vera itd. Danes pa je to drugače. Knjižnice in čitalnice nudijo delavcu in našemu človeku sploh dobro in napredno knjigo, razne družbe se trudijo, da bi postregle z dobro in ceneno knjigo najširšim krogom. In statistike kažejo, kako vedno več ljudi bere.

O vsem tem pišejo časniki, le mnogo lepše, mnogo bolj gladko in prijetno. Ta članek ne bo tak.

»Vrednost knjige« — pod to besedo si človek nehoti predstavlja nekaj, kar je vredno, kar nekaj velja, kar ima vpliv, saj, če poiščemo majhno primerko: denar je vrednost in kdor ga ima, ima vpliv, moč in veljavo. Kakšen je torej bil vpliv knjige, recimo, v zgodovini na dogodke? Koliko je knjiga vplivala na to, da bi bilo kakšne vojne manj, ali, da bi bila bolj človeška? Nič takega ne vidimo; na žalost prav nič.

Toda mogoče zahtevamo od knjige vendarle preveč, jemljejo njeno vrednost preveč dobesedno in jo preveč razširimo. Dobro. Gremo torej nazaj, na najožji krog, med ljudi, ki obiskujejo, recimo, eno knjižnico. Koliko se ti ljudje spremenijo, ko berejo Tolstoja, Rolanda, Turgenjeva, Dostojevskega, Cankarja? Koliko je njihovo življenje po tem bolj smotno, bolj urejeno, koliko je njihovo ravnanje plemenitejše, bolj polno razumevanja in bolj človeško? In če gremo od človeka do človeka: Potočnik, Koren, Čebular, Dolinar, Mlakar...? In če pogledamo nazadnje samega sebe — ostane vprašaj.

In na to mesto sodi dvopit:

»Ali so pač fanta, ki bo obsojen zaradi tatvine, pokvarili šunt romani, ki so jih našli v njegovem žepu?«

»Kje pa,« pravi drugi, »te romane je tudi že ukradel.«

Pri knjigi torej ne veljajo ustaljene vrednote, ki jih poznamo in uporabljamo v vsakodnevnom življenju. Te vrednote niso oprijemljive, zanje ni ne metra, ne tehtnice, ki bi bila za vse enaka, in raziskovanje, ki bi ga človek nadaljeval po liniji slavnih izrekov in citatov iz omenjenih člankov, privede v slepo ulico.

Po knjige hodijo ljudje, ki nikakor niso pohlevni in hvaležno dojemljivi mediji, ki bi prihajali po blagodejne in modre besede, ki bi jim širile obzorje in večale njihovo kulturnost in znanje.

To so ljudje, ki vedno pogosto uporabljajo besedi »korist« in »čas«. »Kaj imam od tega, kaj mi to koristi?« in »Nimam časa«. In če bi človek doslej še najnovej verjel statistikam in lepim geslom, bi ga že ti dve besedi »korist« in »čas«, prestavili v stvarnost dvajsetega stoletja, o katerem pravi pesnik:

»Vse je železobetonsko —
hiše, ljudje in sanje,
le še svinčenke prodro
kakor prej skozi lobanje.«

In zdaj je romantike konec. Tu je zdaj mesečna plača vsakega posameznika, družina, otroci, vsakdanje delo, sestanki, uredbe, ki jih je treba poznati in zopet sestanki, dan, razdeljen na ure in vsaka ura zasedena. Tu je kino, ki nudi dve uri smeha in pesmi, skratka razvedrilo. Za knjige večinoma »ni časa«, če pa človek že seže po kateri, potem mora to biti nekaj lahkega, nekaj razgibanega, barvitega, nekaj, kar je pestra sprememba

v vsakodnevno sivino in enoličje. In človek, ki ima malo časa, ki se mu vedno mudi, postane površen, misli in razsoja vedno bolj šablonsko in (če dodamo zopet majhno ilustracijo) naše knjižnice s svojo izposojnino dosejajo prav nasprotno, kar želimo.

Človek dobi v knjižnici za deset dinarjev Balzaca, Cankarja, Tolstoja, Dumasa; za deset dinarjev pa dobi človek škatlo šibic, malinovec ali kislo vodo. Cena je ista.

Priznam, da je primera groba, vendar drži.

Neki hrvatski pisec je duhovito zadel nasprotje našega časa:

»Nekoč je bil človek gospodar časa in suženj prostora, danes pa je gospodar prostora in suženj časa.«

Pa bo rekel kdo: »To je v Ameriki, tudi na zapadu morda, kjer je civilizacija na višku; mi smo še daleč od tega.« Res, nimamo še toliko tovarn kot Amerika, niti ni naše življenje še tako mehanizirano, vendar gremo v to smer. Gradimo industrijo in civilizacijo resda na drugih osnovah in z drugimi težnjami, toda senca tovarn je povsod ista. Kaj more biti lepši dokaz kot to, da knjige pesnikov ležijo na policah in da nihče ne seže po njih in kaj more biti bolj tehten dokaz, kot izgovora: »korist« in »čas«.

V knjigi »Dinastija smrti« je med drugim tudi naslednja misel:

»Priznam, da je bržkone veliko reči, ki imajo večjo ceno od trgovine, kupčije in industrije. Domnevam, da bo imenitna slika, knjiga, pesem ali opera dlje živega in se je bodo spominjali z večjim užitek kot industrialcev in trgovcev. Navsezadnje pa smo vendarle v resničnem svetu, res da človek ne živi samo od kruha, toda hudič ga vzemi, če lahko živi brez kruha! Brez slik, brez knjig, pesmi in oper pa lahko živiš. Vse to ni nič drugega kakor okraski na trdno zgrajeni hiši in za silo lahko prebijemo brez njih, da le imamo hišo...«

Te besede je izrekel Ernest Barbour, industrialc, toda v drugi obliki jih srečujemo knjižničarji vsak dan in od različnih ljudi, ki jim je skupna vsaj ena poteza: nikdar ni nihče izmed njih bil industrialc. In če bi še obstajal dvom v to, da je stanje v resnici takšno in da ljudje mislijo in čustvujejo vedno bolj realistično, vulgarno-materialistično in da je knjiga s svojimi neoprijemljivimi, nevsiljivimi koristmi potisnjena v ozadje in da večkrat opravlja mimo funkcije, ki bi jo edino naj opravljala, namreč, da bi bila življenjska potreba, še druge, in da je mnogokrat samo predmet razvedrila (kar še ni nič hudega), da je pohištvo in moda potrebščina, potem sezimo nazaj, v dobo, ko se je človek razvijal iz živali, sezimo na področje biologije.

Osnovni živalski goni so: lakota, spolnost in varnost. Pri razvijajočem se človeku jih je bilo razmeroma vedno več, toda za naš dokaz sta potrebna samo dva: spolnost in lakota.

Na videz sta oba enako silna, enako potrebna in celo sorodna, podobna, ker je končni cilj obeh — ohranjevati in nadaljevati življenje. In vendar se v trdem boju za obstanek kmalu pokaže slaba stran enega — spolnosti. Živali so v času parjenja najlažji plen, ker jih navda slepota in mehkoba, nežna strast, lakota pa nasprotno ostri čute in poveča zmožnost delovanja do skrajnosti in jo nateza do zadnje napetosti. Od spolnosti prevzeta žival je lahek plen lačni živali. Prvi gon je torej s svojimi lastnostmi, ki se kažejo na zunaj (slepota in mehkoba) pokazal ranljivo mesto v boju za obstanek.

Ta dva gona sta se v tisoč- in tisočletnem razvoju cepila in razvijala v človeku, nastal je kompleks duševnih procesov, z neštetimi variantami spolnosti (ljubezni) in prav toliko variant (ali še več) lakote.

In čeprav je danes boj za obstanek dosti bolj civiliziran in kultiviran, nekrav, zavil na najrazličnejše načine, vendar ta boj obstoja. Prav tako obstojajo vse te variante prvotnih gonov in prav tako sodi »korist« in »kruh« v kompleks lakote, kot sodi knjiga v kompleks spolnosti (ljubezni).

Gotovo je moja formulacija nerodna, vendar drži v toliko, da z grobo lučjo osvetli »slabe« strani knjige, slabe v toliko, kolikor je knjiga močno pasiven faktor v vrvenju življenja, pasiven celo v vrsti drugih panog umetnosti, kot so slikarstvo, glasba in film.

Za to, da človek občuti glasbo in ga le-ta prevzame, ni treba nikakih posebnih sredstev, celo okolje ni zelo važno. Slike so polne barv, živih in globokih in tudi tu ni človeku treba drugega kot gledati in uživati kompozicijo in harmonijo.

Knjiga vsega tega nima tako jasno in preprosto pokazanega. Pri knjigi ni ne barv, ne zvoka, samo črne črke in bel papir, kot zvezek not, ki v črnih glavicah skrivajo ujete melodije in čakajo tistega, ki jih razume in zna brati. Toda glasbenikov je vseeno še razmeroma mnogo in glasbe je vse življenje polno. S knjigami ni tako.

Knjigo prebereš, dobro. Poznaš zgodbo ljudi, ki se pišejo tako in tako. Rad imaš knjigo, kjer se čim več zgodi. Toda v klasičnih svetovnih in domače literature se po navadi ne zgodi mnogo. Ne »zgodi« se v onem vsakdanjem pomenu besede, ki mu dogodek pomeni nekaj mehaničnega, nekaj, kar je v zvezi s potresom, z železniško nesrečo, z ubojem in s trčenjem dveh avtomobilov.

Dogajanja v knjigi so prenesena iz vsakdanjega življenja, ki se na zunaj ne razlikuje mnogo od današnjega, v človekovo notranjost, v tisti svet, ki zanj ni zemljevidov in kažipotov, ki pa zanj vendarle velja primerjava z zemljevidi realnega sveta, namreč, da je lahko na njem mnogo belega, zelo mnogo belih predelov. In beli predeli pomenijo v atlasih neraziskane pokrajine, mrtve dežele, nekoristne zato, ker jih ne poznamo. In v takšne nedoločne, bele predele vnese vsaka dobro prebrana knjiga obrise in barve in naš zemljevid je večji, belega ozemlja je manj. In kakor stremijo ljudje, da na vsej zemlji ne bi bilo več neznanih in mrtvih dežel, tako stremijo ljudje, ki pišejo knjige, po tem, da bi dosegli iso pri slehernem človeku.

Toda preobširno bi bilo, če bi hotel govoriti o literaturi na sploh, o prozi, esejistiki in o raznih zvrsteh poezije. Samo o liriki nekaj besed. O zvrsti pesmi, ki so najkrajše, najmanj zahtevne, nekakšna abeceda kulturnosti in umetnosti branja, pa vendar majhni biseri zase.

(Dalje)

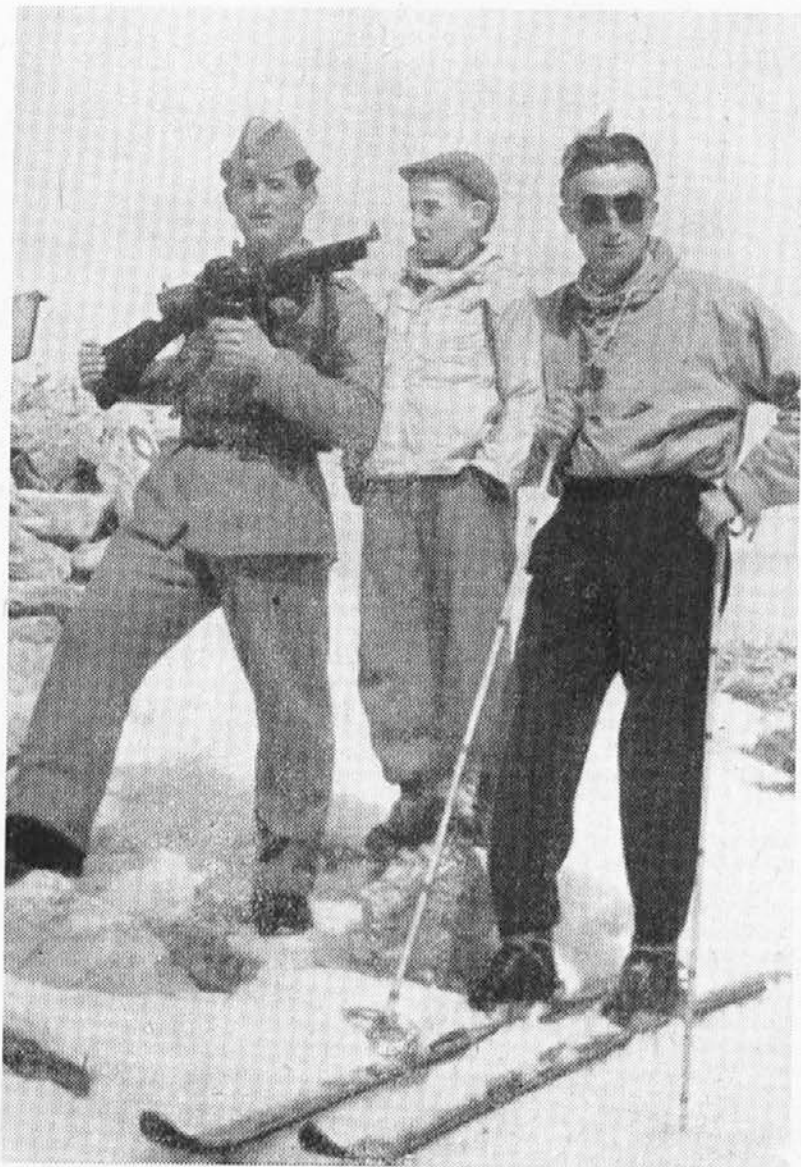
Iz Moderne galerije

Hans Peter Doebels (Švica): Žena z ribo.

Pa se trudijo in ugibajo, kako bi skrajšali študij na visokih šolah... Za umetnostne akademije je ta stvar takoj izvedljiva, kajti vsak zdrav človek ve, da za take figure kot je zgornja, res ni treba nobenih šol. Za tako znanje študij lahko povsem ukinejo.

UTEMELJITEV SMUČARSTVA KOROŠKE DEŽELE

OB TEKMAH NA PECL

Predsednik Koroške smučarske poūzveze Gregor Klančnik s sinom in čuvajem naših meja.

O I. mednarodnih smučarskih tekmah metalurških obratov v prireditvi Sindikata metalurgov Slovenije in v izvedbi Koroške smučarske podzveze v dneh od 12. do 14. februarja letos na Ravnah na Koroškem, ne moremo sedaj v poletju podrobno poročati. Videli smo vse to in doživeli kot mojstrski športni podvig, predvsem pa tudi kot lepo prireditev. Vsi listi, ki pogledajo tudi v naš kraj, so napisali o tem najlepše.

Posebej morajo biti zadovoljni prireditelji, posebej vsi smučarji in ves smučarski svet. Gostje — tekmovalci metalurških podjetij — naši in predvsem tudi inozemski, so pohvalili organizacijo in tok tekm kot najboljše. Neki od inozemskih gostov je izjavil, da je prireditev take kvalitete mogoča samo v članu športne spodbude, ki je svojstven samo novi Jugoslaviji.

Obseg in potek smučarskih tekem je končno utemeljil naše terene kot odlični smučarski kraj tudi za take prireditve. Istočasno je odkril in potrdil kvaliteto organizatorjev in sposobnost Ravn za izvedbo velikih športnih nastopov. Dnevi prireditev pa so bili poleg tega vseskozi lep kulturni program, saj smo v tem okviru poslušali prvič na Ravnah tudi naš Slovenski okteti.

Ko bo spet sneg, bomo o tem napisali več.

Miha Klinar:

POPEVKA

Oj gozdovi, oj gozdovi,
naša domovina...
Tam med smrekami ob ognju
ena smo družina.

Šotorske plahte so razpete,
to so naše hiše.
Kadar dež nam jih premoči,
veter jih obriše.

Naše postelje so veje,
ko na njih zaspimo,
v sanjah se svoboda smeje,
v daljah zaživimo.

Ivan Logar:

Auschwitz

Nebo žari,
motor glušno brni
skozi noč brez spanja.

Nebo žari,
jok, dim, smrad,
stotero mater drhti.

To ni žar neba;
avto brni,
krematorij žari.

Razpaljene so morilne peči,
v njih živa deca,
naš cvet, gori.

Nebo žari, dim reže v oči,
beštija se reži;
na obrazih sadizem,
na rokah polno krvi.

Ojoj!
V morilnih pečeh naš cvet,
naše življenje gori.

Na naših krasnih smučarskih terenih — spet Uršlja gora.